ВЫДАННЕ АСВЕТНІКАЎ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

НАСТАЎНІЦКАЯ газета

Выходзіць з 20 снежня 1945 года

№ 90 — 91 (5272 — 5273)
Субота, 11 жніўня 2001 года

Кошт у розніцу — 160 руб.

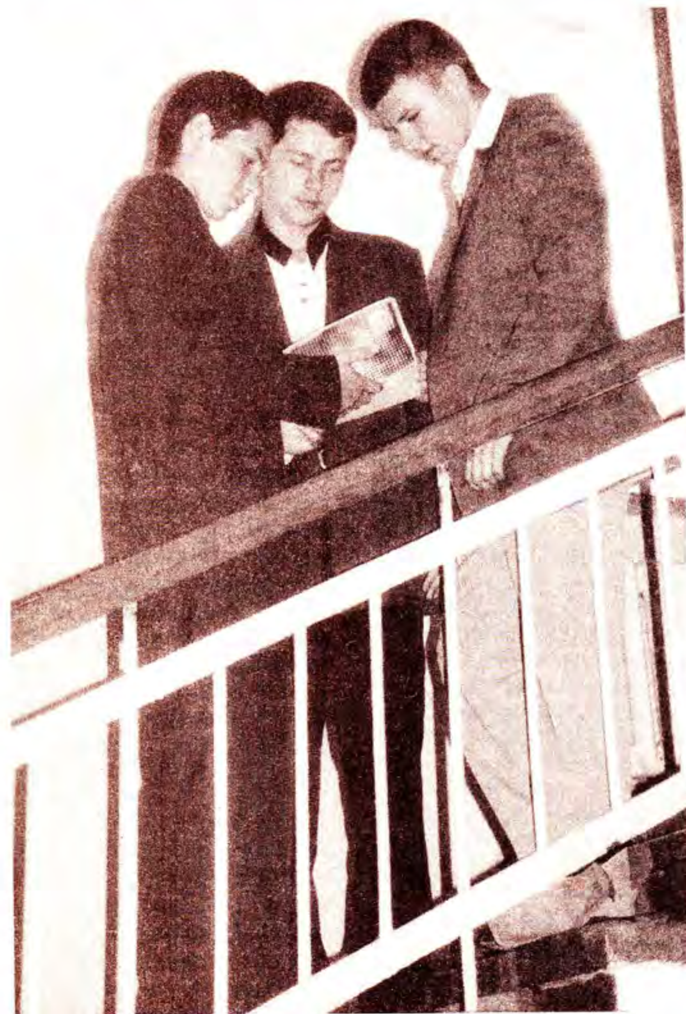

Мінскі дзяржаўны політэхнічны каледж мае багаты вопыт і традыцыі (працуе з 1928 года), таму колькасць жадаючых паступіць у гэтую навучальную ўстанову з кожным годам павялічваецца.

Абітурыент-2001

“У моладзі змяніліся погляды на адукацыю”

Згодна з высокімі патрабаваннямі прадпрыемстваў да спецыялістаў была зменена спецыфіка іх падрыхтоўкі ў тэхнікуме, удасканалена матэрыяльная база, перапрацаваны вучэбныя планы. Міністэрства адукацыі пацвердзіла гатоўнасць політэхнічнага тэхнікума стаць каледжам. У выніку 1 верасня 2000 года ў краіне з’явіўся Мінскі дзяржаўны політэхнічны каледж.

Сёлета ў каледжы, з улікам патрабаванняў прадпрыемстваў, быў аб’яўлены набор абітурыентаў па сямі спецыяльнасцях на аснове базавай адукацыі, агульнай сярэдняй і прафесійна-тэхнічнай. На аснове базавай адукацыі абітурыенты маюць магчымасць паступаць на дзве спецыяльнасці: “Тэхналогія, абсталяванне і аўтаматызацыя машынабудавання” і “Аўтаматызацыя тэхналагічных працэсаў і вытворчасці”. Вялікую зацікаўленасць абітурыенты праявілі як да адной, так і да другой спецыяльнасці, конкурс на якія дасягае амаль пяці чалавек на месца. Сваімі думкамі на гэты конт падзяліўся кіраўнік Мінскага дзяржаўнага політэхнічнага каледжа Іван Сяргеевіч Рахлей:

— Сёлета конкурс на спецыяльнасці на базе дзевяці класаў як ніколі высокі. Сваю ролю адыграў і дэмаграфічны фактар, але, на мой погляд, у моладзі змяніліся погляды на адукацыю. Каб нечым займацца прафесійна, неабходна быць адукаваным чалавекам. Калі ў мінулыя гады конкурс складаў 1,3-1,5 чалавека на месца, то ў гэтым — амаль пяць. Прадпрыемствы нашай краіны пачынаюць аднаўляцца, таму ўзрастае попыт на спецыялістаў тэхнічнага профілю.

Абітурыентам - выпускнікам сярэдніх школ прапануецца шэсць спецыяльнасцей: “Электратэхніка”, “Гарадскі электрычны транспарт”, “Аўтаматызаваны электрапрывад”, “Метралогія, стандартызацыя і сертыфікацыя”, “Дакументазнаўства і дакументацыйнае забеспячэнне кіравання”, “Маркетынг”. Сёлета папулярнасцю карыстаецца спецыяльнасць “Дакументазнаўства і дакументацыйнае забеспячэнне кіравання” (арганізатар справаводства, архівіст, сакратар-рэферэнт), конкурс на якую складае больш пяці чалавек на месца. Гэта тлумачыцца высокай падрыхтоўкай па такіх прадметах як машынапіс, замежныя мовы (англійская і нямецкая), камп’ютэр. Пры паступленні на гэтую спецыяльнасць здаюць два экзамены: гісторыя Беларусі і дыктоўка на рускай або беларускай мове. Здавалася б, што экзамены не цяжкія, але, па словах У.С.Рахлея, падрыхтоўка абітурыентаў слабая.

— Мяне вельмі хвалюе падрыхтоўка абітурыентаў па гісторыі Беларусі, — гаворыць ён. — Мне даводзілася слухаць проста парадаксальныя адказы. Не ведаюць элементарных рэчаў. Напрыклад, дзе знаходзяцца скульптуры нашых славутых паэтаў Я.Коласа і Я.Купалы. Ды і дыктоўку на выдатна амаль ніхто не піша, хоць тэксты — школьнага ўзроўню. Толькі адзін медаліст з васьмі змог апраўдаць свой медаль. Гэта, безумоўна, засмучае.

У 1998 годзе ў каледжы з’явілася новая спецыяльнасць “Маркетынг” са спецыялізацыяй “Маркетынг у машынабудаванні” (эканаміст па маркетынгу). Сёлета конкурс на гэтую спецыяльнасць складае два чалавекі на месца. Будучыя маркетолагі — людзі, якія будуць рабіць рэкламу прадпрыемству, пераважна машынабудаўнічага профілю.

Выпускнікі прафесійна-тэхнічных вучылішчаў могуць быць залічаны толькі на адну спецыяльнасць — “Тэхналогія, абсталяванне і аўтаматызацыя машынабудавання”. Тэрмін навучання для іх скарочаны — 1 год 10 месяцаў, калі для астатніх — амаль 3 гады.

На ўсе спецыяльнасці, акрамя “Дакументазнаўства і дакументацыйнага забеспячэння кіравання”, абітурыенты здаюць матэматыку вусна і пішуць дыктоўку. Іх веды ацэньваюць выкладчыкі каледжа, політэхнічнай акадэміі, вядучыя спецыялісты прадпрыемстваў па шасцібальнай сістэме (2; 3; 3,5; 4; 4,5; 5). На 560 запланаваных месцаў ужо пададзена 1041 заява.

Выпускнікі каледжа, якія атрымліваюць дыплом з “адзнакай” або маюць агульную адзнаку ведаў “4" і ”5" і атрымліваюць накіраванне ад педагагічнага савета каледжа, залічваюцца ў Беларускую дзяржаўную політэхнічную акадэмію па субяседаванні на адпаведныя ці сумежныя спецыяльнасці. У гэтым годзе каледж выпусціў 500 спецыялістаў, з якіх 101 чалавек атрымаў накіраванне ў БДПА.

Сёння ўжо ў кожнай навучальнай установе існуе платнае навучанне. Політэхнічны каледж не выключэнне. У суадносінах з бюджэтнай формай навучання платная складае 30 працэнтаў. У мінулым навучальным годзе аплата была 33 тысячы рублёў у месяц.

Акрамя дзённай, у каледжы ёсць вячэрняя і завочная формы навучання. На вячэрнюю прыём дакументаў прадоўжаны да 15 верасня.

Вольга ДУБОЎСКАЯ.

НА ЗДЫМКАХ: у Мінскім дзяржаўным політэхнічным каледжы ідуць уступныя экзамены.

Фота Таццяны ГАЦУРА.

Л.Я.КІРЫЛЮК:

“Конкурс у ССНУ пастаянна ўзрастае”

Ліпеньскую спякоту змянілі халаднаватыя жнівеньскія дні. Але для абітурыентаў сярэдніх спецыяльных навучальных устаноў краіны цяпер — самая гарачая пара: з першага жніўня тут пачаліся ўступныя экзамены.

З просьбай вызначыць асаблівасці сёлетняй прыёмнай кампаніі наш карэспандэнт звярнулася да намесніка начальніка Галоўнага ўпраўлення вышэйшай і сярэдняй спецыяльнай адукацыі Міністэрства адукацыі Леаніда Яўгенавіча КІРЫЛЮКА.

— Сёлета конкурс у ССНУ больш высокі, чым летась. Дарэчы, такая тэндэнцыя апошніх пяці гадоў. Большасць абітурыентаў паступае цяпер на аснове базавай адукацыі — дзевяці класаў. Яны здаюць пісьмовыя экзамены па беларускай ці рускай мове і літаратуры ў форме дыктанта і па матэматыцы. У некаторых ССНУ, у залежнасці ад спецыяльнасці, трэба здаваць экзамены па гісторыі, біялогіі ці малюнку. Як і ў мінулым годзе, веды ацэньваюцца па шасцібальнай сістэме (3, 3,5; 4; 4,5; 5 балаў). Ёсць асобныя катэгорыі абітурыентаў, якія залічваюцца па-за ўмовамі агульнага конкурсу. Гэта дзеці-сіроты, інваліды першай і другой групы, інваліды з дзяцінства і іншыя. Сёлета, згодна з рашэннем дзяржаўнай камісіі па кантролю за ходам уступных экзаменаў у ВНУ і ССНУ, пісьмовыя экзамены па беларускай ці рускай мове і літаратуры праводзяцца ў загадзя вызначаныя дні.

— Колькі заяў пададзена ў бягучым годзе ў ССНУ і які конкурс?

— Канчатковых даных пакуль няма, бо заявы тых, хто паступае на базе 9 класаў, прымаліся да 31ліпеня, а для тых, хто паступае на базе 11 класаў, прыём дакументаў скончыўся толькі 7 жніўня. Але папярэднія вывады можна паспрабаваць зрабіць. Летась было пададзена 102600 заяў. У 51 навучальнай установе са 150 конкурс быў звыш 3 чалавек на месца. Сярод гэтых ССНУ — Гомельскі політэхнікум, Брэсцкі тэхнікум чыгуначнага транспарту, Мінскі энергетычны каледж і іншыя. Найбольшы конкурс быў у мінскіх дзяржаўных каледжах: архітэктурна-будаўнічым (7,8), вышэйшым радыёкаледжы (7,6), гандлёвым (6,6), тэхналагічным (5,6). Больш за ўсё заяў у мінулым годзе абітурыенты падалі на спецыяльнасці эканомікі, правазнаўства. Даволі папулярныя і зараз такія спецыяльнасці, як тэхнічнае абслугоўванне і рамонт аўтамабіляў. Вельмі вялікі конкурс летась быў у мінскіх сярэдніх спецыяльных навучальных установах, дзе ёсць спецыяльнасць бухгалтарскі ўлік (ад 8 да 14). Падобная карціна з паступленнем у ССНУ чакаецца і сёлета, але ж конкурс больш высокі, чым у мінулым годзе.

— Якімі фактарамі, акрамя вышэйпералічаных, абумоўлены рост конкурсу?

— Па-першае, у нашай краіне ажыццяўляецца рэгіянальны прынцып падрыхтоўкі спецыялістаў. Таму сёлета прыём у сярэднія спецыяльныя навучальныя ўстановы рэспублікі па большасці спецыяльнасцей ажыццяўляецца ў аб’ёме адной групы (каля 30 чалавек). Па-другое, прыкладна 20 працэнтаў абітурыентаў, што паступаюць на базе 9 класаў, скончылі дзесяць.

— А ці ёсць ужо першыя вынікі?

— У Мінскім вышэйшым радыётэхнічным каледжы пісьмовы экзамен па матэматыцы 162 з 240 абітурыентаў атрымалі нездавальняючую адзнаку. Але ж тут не трэба спяшацца з высновамі. Многія з тых, хто паступае пасля дзевяці класаў, разважаюць так: “Паступлю — добра, не — пайду ў дзесяты клас”, таму і рыхтуюцца не вельмі сур’ёзна. Галоўным жа крытэрыем пры паступленні з’ўляюцца веды. Навучэнцамі ССНУ становяцца тыя, у каго яны ёсць. Але хацелася б, каб узровень падрыхтоўкі быў лепшы.

Гутарыла Вольга ЗАЙКІНА.

Сёння на 3 — 5 старонках “Настаўніцкай газеты” друкуем Канцэпцыю “Адукацыя ў Рэспубліцы Беларусь на рубяжы стагоддзяў”, распрацаваную Міністэрствам адукацыі.

Весткі з Крупскага раёна

І памочнік, і дарадца

Валянціна Міхайлаўна Цаванёнак ужо не адзін год узначальвае Якімаўскую базавую школу, дзе добра наладжаны вучэбна-выхаваўчы працэс, дзе на высокі ўзровень пастаўлена метадычная работа з педагагічнымі кадрамі.

Валянціна Міхайлаўна — выдатны выкладчык беларускай мовы і літаратуры, спецыяліст вышэйшай кваліфікацыйнай катэгорыі, вопытны кіраўнік, які карыстаецца заслужаным аўтарытэтам сярод дырэктарскага корпуса Крупшчыны. Як мовазнаўца Валянціна Цаванёнак даследуе праблему “Нетрадыцыйныя формы навучання школьнікаў у базавай школе”, як кіраўнік установы — праблему “Унутрышкольны кантроль у сістэме кіраўніцкай дзейнасці дырэктара школы”. Настаўніца гісторыі Якімоўскай школы А.В.Веялка называе Валянціну Міхайлаўну Цаванёнак “лепшым памочнікам і дарадцай”. Такой яе лічаць і вучні з Якімаўкі.

Супрацоўнічаюць з ВНУ

Дырэктар сярэдняй школы № 2 Крупак А.М.Котаў — па сутнасці адзін з першых у рэспубліцы ініцыятараў увядзення дыферэнцыяванага навучання. Зараз у школе адкрыты класы ад БДПУ імя М.Танка, Мінскага лінгвістычнага універсітэта, Беларускага дзяржаўнага эканамічнага універсітэта. А нядаўна ў школе адкрыўся клас ад Маскоўскага кааператыўнага інстытута.

Штогод рыхтуе школа пераможцаў прадметных алімпіяд раённага, абласнога, рэспубліканскага рангу. Амаль 100 працэнтаў выпускнікоў сярэдняй школы № 2 паступаюць у ВНУ.

Новы статус

На базе Восаўскай базавай школы (дырэктар У.П.Кухта) адкрыты дзіцячы сад. Зараз гэтая ўстанова атрымала статус “Школа — дзіцячы сад”. Пад адным дахам жывуць школьнікі і дашкольнікі. Пераемнасць у навучанні і выхаванні, сумесная метадычная вучоба выхавальнікаў дзіцячага сада і настаўнікаў пачатковых класаў — характэрныя для Восаўскай базавай школы-сада.

Мікалай УЛАДЗІМІРАЎ.

З канферэнцыі ў Нацыянальным прэс-цэнтры

Выніковасць не прымусіла чакаць

У размове з супрацоўнікамі сродкаў масавай інфармацыі (СМІ) у Нацыянальным прэс-цэнтры міністр адукацыі Рэспублікі Беларусь Васіль Стражаў адразу знайшоў агульную мову з журналісцкай аўдыторыяй.

Гутарка ішла пра вынікі 2000-2001 навучальнага года. Васіль Іванавіч заўважыў, што вынікі мінулага навучальнага года — адчувальныя, як і вынікі адукацыйнай рэформы.

Сваю выснову Васіль Іванавіч праілюстраваў прыкладам з практыкі тэсціравання — эфектыўнай формы праверкі ведаў вучняў, студэнтаў, якая набывае ўсё большае і большае распаўсюджанне.

Так, для шырокай грамадскасці незаўважна прайшло тое, што амаль 34 тысячы вучняў згадзіліся замест экзамену пайсці на тэсціраванне аднаго з некалькіх прадметаў (матэматыкі, фізікі, беларускай і рускай моў і літаратуры), які цалкам замяняе і выпускны, і ўступны экзамены. Гэтым самым Васіль Іванавіч даў зразумець, што выніковасць тэсціравання (пасля пэўных захадаў) не прымусіла сябе чакаць.

Дарэчы, Васіль Іванавіч нагадаў, што прадметную дапамогу (напрацоўкамі па матэматыцы, фізіцы) аказалі беларускім педагогам іх калегі з Расіі. Гэта інфармацыя пераканала супрацоўнікаў СМІ ў непарыўным інтэграцыйным працэсе ў сферы адукацыі паміж Рэспублікай Беларусь і Расійскай Федэрацыяй.

Адметным вынікам мінулага навучальнага года з‘яўляецца тое, што 7 тысяч дзяцей скончылі пачатковую школу за тры гады. Яны будуць вучыцца ў новай дзесяцікласнай базавай школе. У гэтым напрамку рэформа ідзе шпаркімі тэмпамі.

Сёння 40 працэнтаў вучняў пачатковых класаў маюць магчымасць распачаць вывучэнне замежнай мовы. Карацей кажучы, стартавыя магчымасці для шасцігодкаў закладваюцца такія, якіх не маюць краіны, щто ўваходзяць у склад СНД.

Тыя ж самыя садкі сталі сапраўднай базай для працягу навучальна-выхаваўчага працэсу ў паўнавартаснай школе.

Як выявілася, мацуецца і базавая школа: у мінулым навучальным годзе 62 працэнты яе выпускнікоў пайшлі вучыцца ў старэйшыя класы сярэдняй школы.

Да месца будзе прывесці і такі факт. Беларускія школьнікі, удзельнікі міжнародных прадметных алімпіяд-спаборніцтваў, дзе ў мінулым навучальным годзе сапернічалі паміж сабою ажно 78 краін свету, заўсёды вярталіся з іх з узнагародамі. Яны былі ўдастоены 26 медалёў высокай вартасці.

— Адным словам, — праінфармаваў міністр, — школьнікі з Беларусі заўсёды знаходзяць сабе месца ў дзесятцы мацнейшых каманд свету.

Адметным, — падкрэсліў Васіль Іванавіч, — сталася тое, што не толькі захавана, але і пастаянна ўдасканальваецца сістэма школьнага харчавання. Цяжкасці іншы раз выклікаюць толькі фінансавыя праблемы.

Звяртае ўвагу адладжаны ў дзяржаве летні адпачынак дзяцей. Як правіла, асноўныя выдаткі на аплату пуцёвак у летнікі бярэ на сябе дзяржава. Толькі 10 працэнтаў іх кошту аплочваюць бацькі.

А колькі бацькі плоцяць за наведванне іх дзецьмі садкоў? 6,6 працэнта ад сярэдняй заработнай платы.

У другой частцы канферэнцыі міністру было зададзена шмат пытанняў. У прыватнасці яны тычыліся дзесяцібальнай сістэмы ацэнкі ведаў вучняў, становішча каледжаў у складзе універсітэтаў, падрыхтоўкі выкладчыкаў замежных моў.

Наступная прэс-канферэнцыя будзе ў бліжэйшы час прысвечана ўступнай кампаніі ў ВНУ і сярэднія спецыяльныя ўстановы.

Наш кар.

Хаця пісьмо і не надрукавана

Неаплочваемы адпачынак — толькі са згоды работніка

У сваім лісце ў рэдакцыю выхавальніца Варапаеўскай школы-інтэрната М.Ізотава прасіла растлумачыць некаторыя палажэнні працоўнага заканадаўства, якія датычаць правоў і абавязкаў выхавальнікаў.

Пісьмо было разгледжана начальнікам аддзела працы і заработнай платы Галоўнага ўпраўлення сацыяльна-эканамічнага развіцця Міністэрства адукацыі В.Д.Слуянавай. Яна патлумачыла наступнае:

“У адпаведнасці з Палажэннем аб парадку налічэння стажу работы па спецыяльнасці (у галіне) і павышэння тарыфных ставак і акладаў работнікаў арганізацый, фінансуемых з бюджэту, за стаж работы па спецыяльнасці (у галіне), зацверджаным пастановай Міністэрства працы ад 12.01.2000 г. за № 4, выхавальнікі ўстаноў адукацыі з’яўляюцца педагагічнымі работнікамі.

На падставе тарыфна-кваліфікацыйнай характарыстыкі, зацверджанай пастановай Міністэрства працы ад 9 студзеня 1998 года за № 3, асноўным кірункам дзейнасці выхавальніка навучальнай установы з’яўляецца выкананне выхаваўчай работы з вучнямі. У канікулярны час выхавальнік займаецца планаваннем і абнаўленнем зместу і форм працы з вучнямі, падрыхтоўкай дыдактычнага і практычнага матэрыялу, вядзеннем дакументацыі, прыцягвае да работы з выхаванцамі бацькоў і прадстаўнікоў грамадскасці, прымае ўдзел у вывучэнні перадавога вопыту па арганізацыі выхаваўчай работы з дзецьмі, займаецца пытаннямі працаўладкавання вучняў-выхаванцаў, вывучэннем сямейных і побытавых умоў выхаванцаў і г.д.

У выпадку вытворчай неабходнасці кіраўнік мае права перавесці работніка на тэрмін да аднаго месяца на не абумоўленую працоўным дагаворам работу (па іншай прафесіі, спецыяльнасці, кваліфікацыі, пасадзе), а таксама на работу да іншага наймальніка, на ўмовах, прадугледжаных артыкулам 33 Працоўнага кодэкса Рэспублікі Беларусь.

Прадастаўленне адпачынку без захавання заработнай платы работнікам школ-інтэрнатаў у выпадку часовага прыпынення работ альбо часовага памяншэння іх аб’ёму магчымае толькі са згоды работнікаў у адпаведнасці з артыкулам 191 Працоўнага кодэкса Рэспублікі Беларусь.

Для выканання вучэбна-выхаваўчага працэсу выхавальнікі школ-інтэрнатаў працуюць у бесперапынным рэжыме ў адпаведнасці з зацверджаным графікам работы (зменнасці). Пры гэтым у графіку прадугледжваецца адзін выхадны дзень пры шасцідзённым рабочым тыдні. Калі выхадны дзень па графіку работы супадае з дзяржаўным святам ці святочным днём, выхадны дзень не пераносіцца і іншы дзень адпачынку не прадастаўляецца. Работа ў выхадны дзень, устаноўлены графікам работ, можа кампенсавацца (па згодзе паміж работнікам і наймальнікам) прадастаўленнем іншага дня адпачынку ці павышанай аплатай не ніжэй, чым у двайным памеры. Пры гэтым для работнікаў, якія атрымліваюць месячны аклад, аплата робіцца ў памеры не ніжэй адзінарнай гадзіннай альбо дзённай стаўкі звыш акладу, калі работа выконвалася ў межах месячнай нормы працоўнага часу (падстава: артыкулы 69, 136-148 Працоўнага кодэкса Рэспублікі Беларусь).

Наступны нумар “Настаўніцкай газеты” выйдзе ў свет 16 жніўня 2001 года.

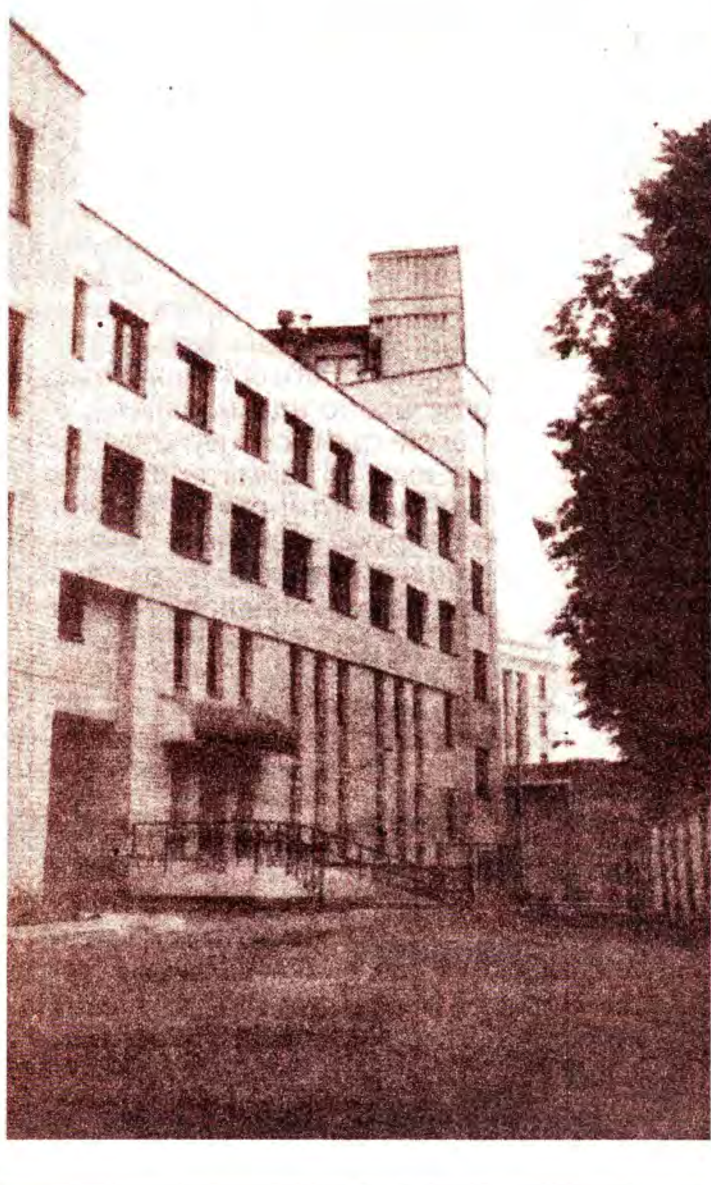

Хто стане навучэнцам ПТВ

Пачынаючы з сярэдзіны чэрвеня, выпускнікі сярэдняй школы, якія маюць базавую адукацыю, падаюць дакументы ў прафесійна-тэхнічныя вучылішчы. Напружана працуюць прыёмныя камісіі навучальных устаноў, выконваючы патрабаванні нарматыўных дакументаў. І ёсць, з надыходам жніўня, вырашаецца лёс абітурыентаў ПТНУ.

Што ж падштурхоўвала ўчарашніх вучняў паспрабаваць стаць навучэнцамі ПТВ?

Прычыны могуць быць самымі рознымі. У гутарках з бацькамі і самімі падлеткамі найбольш часта называюцца такія, як: імкненне авалодаць прафесіяй, нежаданне школьнага калектыву працягваць навучанне вучня; імкненне падтрымаць сямейныя традыцыі і працягваць прафесійныя дынастыі; прафарыентацыя, праведзеная работнікамі прафесійна-тэхнічных навучальных устаноў; жаданне бацькоў даць дзіцяці прафесію, якая зможа забяспечыць яго будучыню; атрымаць у ПТВ дыплом з адзнакай (гавораць, што гэта лягчэй, чым у школе. А ці так яно на самай справе?) або накіраванне ў ПТВ для працягу навучання ў ВНУ. Апошняе пашырана сярод так званых школьнікаў-"харашыстаў".

Аналіз папярэдняга размеркавання выпускнікоў навучальнай паказаў, што 86 працэнтаў з іх, якія маюць атэстат аб заканчэнні базавай школы з сярэднім балам ад 3,7 да 4,2, імкнуцца прадоўжыць вучобу ў вышэйшых навучальных установах, прычым выкарыстоўваюць для гэтага ўсе даступныя спосабы: падрыхтоўчыя курсы са здачай уступных экзаменаў у мае; хаджэнне за выкладчыкамі з мэтай прасоўвання аб павышэнні адзнакі; хадайніцтва аб выдачы мэтавых накіраванняў; атрыманне адтэрміноўкі ад прызыву ва Узброеныя Сілы.

Ісце адно назіранне вопытных майстроў вытворчага навучання: імкненне падлеткаў да вытворчай працы ў вучылішчы і ў час праходжання практыкі не залежыць ад сярэдняга бала дакумента аб адукацыі. Іншымі словамі: у большасці выпадкаў навучэнцы, якія маюць невысокі сярэдні бал, паказваюць высокія вынікі ў засваенні прафесійных навыкаў у абранай прафесіі ў адрозненне ад таго, хто мае дастаткова высокі сярэдні бал атэстата і імкнецца да працягу навучання ў далейшым.

Калектывы ПТВ пастаянна выконваюць асноўную задачу: рыхтуюць кваліфікаваных рабочых кадраў, кажучы сучаснай мовай, канкурэнтаздольных спецыялістаў.

Конкурсны адбор дакументаў па сярэднім бале (бале, які на працягу навучальнага працэсу, дарэчы, не заўсёды пацвярджаецца) вымушае падлетка пайсці на тую спецыяльнасць, якая адпавядае ягонаму атэстату. І тады, у працэсе навучання, выяўляюцца пэўныя праблемы, нізкая дысцыпліна і адсутнасць цікавасці да авалодання прафесіяй. Гэтыя прычыны, на думку калектыву, потым аказваюць сур'ёзны ўплыў на якасць падрыхтоўкі кваліфікаваных спецыялістаў.

Хацелася б прапанаваць школам не зачыняць дзверы перад тымі, хто не паступіў у ПТВ і іншыя навучальныя ўстановы.

Што да адбору пры прыёме ў ПТВ, дык адначасова з конкурсам пасведчанняў аб базавай адукацыі (як вынікам з варыянтаў) можна праводзіць гутарку з удзелам незалежных членаў прыёмнай камісіі. А, магчыма, у асобных вучылішчах як эксперымент трэба ўвесці псіхалагічнае тэсціраванне па прафесійным адборы кадраў?

Хацелася б спадзявацца на працяг размовы па ўзнятай тэме і даведацца, што думаюць наконт гэтага калегі па працы ў сістэме прафесійна-тэхнічнай адукацыі.

Марат СМІЛАВІЦКІ,
намеснік дырэктара па вучэбна-вытворчай рабоце Гомельскага ПТВ-67 будаўнікоў.

Чытач працягвае размову

У школе павінна быць толькі платнае харчаванне

Прачытала артыкул у газеце за 21 ліпеня "Чаму дзеці не хочуць есці ў школе". Ён мяне вельмі ўсхваляваў. Я настаўніца. Працую ў школе 35 гадоў. Пяцёра маіх дзяцей вучыліся ў школе.

Бясплатнае харчаванне — дарэмная трата грошай. У маім чацвёртым класе ёсць хлопчык, у якога бацька памёр, а маці трапіла пад скарачэнне і не можа знайсці працу. Таксама ёсць дзяўчынка, маці якой працуе на рынку. Хлопчык атрымлівае дапамогу 26000 рублёў. У сталоўцы ў яго заўсёды чысты посуд. А дзяўчынка толькі два разы прыйшла ў сталовую і заявіла, што ў яе хапае бананаў і апельсінаў і яна гэтую "баланду" есці не будзе. Ды яшчэ насміхаецца над тымі, хто ідзе ў сталоўку. Глядзіш на ўсё гэта — сэрца крывёю абліваецца. Хіба той хлопчык вінаваты, што бацька ў 27 гадоў памёр і што маці не можа ўладкавацца на працу? Гандляваць на рынку таксама не кожны можа. Трэба ж і першапачатковы капітал. Дзе бедная жанчына возьме яго, калі муж хварэў тры гады?

Мая прапанова такая: хай былішнія грошы пусцілі на павелічэнне дапамогі дзецям-сіротам.

Пасля абеду работнікі сталоўкі вёдрамі цягаюць ежу сваім свінням. Каму гэта трэба? Грошай многа ідзе, а толку — ніякага. Мне прыйшлося працаваць два гады ў малакамплектнай школе, дзе два настаўнікі. Вось там і ёсць і не бачылі тых грошай. Хто ж правярае такія школы? Ніхто. А калі і правяраюць? Паглядзяць накладныя, спытаюць у дзяцей: "Елі?" — "Елі". І ўсё. А што елі і колькі — гэта нікога не хвалюе. Чаму ж не зрабіць платнае харчаванне і за кошт гэтых грошай не павялічыць зарплату?

Бясплатнае харчаванне — "кармушка" для "кіраўніцтва"! З першага верасня трэба гэтае бясплатнае харчаванне ў школе, але ж — толькі за платнае харчаванне. Тады і ў дзяцей будзе зусім іншае стаўленне да сталоўкі.

Г.САХАШЧЫК,
настаўніца.
Горад Драгічын.

Вопыт

Творчасць павінна быць нязмушанай

Несупакоенасць, пастаянны пошук творчасці, жаданне кожны дзень, на кожным уроку бачыць задаволеныя вочы вучня, быць заўжды незвычайнай, непрадказальнай, адчуваць эфектыўнасць сваёй працы — вось рысы, якія характарызуюць настаўніцу беларускай мовы і літаратуры Краснапольскай сярэдняй школы №1 Магілёўскай вобласці Людмілу Паўлаўну Серакову.

"Асоба чалавека — гэта канкрэтны вынік, сінтэз і ўзаемадзеянне разнастайных фактараў, сярод якіх асноўным з'яўляецца творчасць", — галоўны прынцып, па якім працуе Людміла Паўлаўна. Яна лічыць асабліва важным пры выкладанні мовы і літаратуры пазбягаць шаблону. Кожны яе ўрок адрозніваецца ад папярэдняга не толькі па матэрыяле, але і па кампазіцыі, будове, ужыванню прыёмаў. Усе формы заняткаў спрыяюць творчаму развіццю вучняў.

Настаўніца лічыць, што на першым этапе трэба развіваць у дзяцей цікаўнасць. Для гэтага патрэбны прыёмы, якія абуджаюць эмоцыі, бо без іх нельга палюбіць родную мову і родную літаратуру. Нельга пераадолець бар'ер абыякавасці, душэўнай глухаты, не палюбіўшы і не зразумеўшы мастацкае слова.

Трэба, каб дзеці з жаданнем чыталі. На думку педагога, першым крокам да такога жадання з'яўляецца веданне гісторыі напісання твора і асабістага лёсу пісьменніка. Але не сухія факты з біяграфіі, а штосьці большае, цікавае — гісторыі з жыцця, погляды на чалавека, сям'ю і г.д.

Напрыклад, пачынаючы вывучаць творчасць Максіма Багдановіча, яна расказвае дзецям пра дзяцінства паэта, яго любоў да прыроды. Гаворачы пра цяжкую хваробу Максіма, настаўніца ўзгадвае аб яго апошнім жаданні паесці беларускіх суніц, пах якіх ён адчуваў нават у далёкай Ялце.

Неабходна адзначыць, што вучні з захапленнем слухаюць гэтыя гісторыі. Асабліва цікава ім гісторыя кахання Максіма і Веранікі. Пасля гэтых аповедаў яны вельмі ўзрушана ўспрымаюць лірыку М.Багдановіча, чытаюць і аналізуюць яго вершы. У вершах паэта яны адчуваюць яго ўласны лёс, погляды на жыццё, бачаць у ім не далёкага славутага паэта, а чалавека з яго незвычайнымі здольнасцямі і поглядамі на жыццё.

На ўроках гэтай настаўніцы дзеці не толькі вывучаюць абавязковы матэрыял, але спрабуюць і сябе ў складанні літаратурных твораў. Настаўніца імкнецца развіць творчае ўяўленне вучняў. Для гэтага найчасцей яна выкарыстоўвае вуснае слоўнае маляванне, падбор прапушчаных эпітэтаў, параўнанняў у вершах.

Вельмі падабаецца вучням самім нешта напісаць паводле твораў славутых пісьменнікаў. Напрыклад, настаўніца чытае пачатак апавядання ці казкі, а вучні працягваюць далей, складаючы свае творы. Потым параўноўваюць іх з арыгіналам, вызначаючы характэрныя рысы свайго і аўтарскага тэксту.

У дзяцей ёсць жаданне авалодаць паэтыкай слова, таму настаўніца заўсёды стварае на сваіх уроках адпаведны настрой.

Напрыклад, напрыканцы тэмы "Прыметнік" у 6 класе быў праведзены ўрок "У цудоўнай краіне кветак", на якім вучні творча працавалі, шукалі вытокі назваў кветак, малявалі і складалі вершы, казкі з апісаннем кветак. Вядома ж, гэтыя вершы не з'яўляюцца прыкладам слоўнай гармоніі, але яны спрыяюць развіццю творчых здольнасцяў чалавека.

Настаўніца заўсёды адзначае, што кожны твор поўны святла і гукаў. І напэўна таму вучні Людмілы Паўлаўны ахвотна малююць ілюстрацыі да твораў. Гэты занятак развівае ўяўленне, фантазію. Але, як вядома, ёсць дзеці, якія дрэнна малююць і вельмі саромеюцца гэтага. Для іх ў настаўніцы заўсёды ёсць індывідуальныя заданні, падабраныя па асабістых здольнасцях.

Вельмі важны аспект, які выдзяляе Людміла Паўлаўна, — вучню неабходна прапаноўваць толькі тое творчае заданне, з якім ён абавязкова справіцца. Нельга ставіць яго ў нязручнае становішча, прапаноўваючы выканаць тое, што яму не падабаецца або ён не можа выканаць. Творчасць павінна быць нязмушанай.

На сваіх уроках настаўніца развівае музычныя здольнасці вучняў. Пад яе кіраўніцтвам яны падбіраюць мелодыі да вершаў,

> **Асоба чалавека — гэта канкрэтны вынік, сінтэз і ўзаемадзеянне разнастайных фактараў, сярод якіх асноўным з'яўляецца творчасць**

спрабуюць верш праспяваць.

Падчас вывучэння вуснай народнай творчасці дзеці спяваюць калыханкі, абрадавыя песні. Вельмі цікава праходзяць у пяцікласнікаў народныя святы (Каляды, Вялікдзень, Масленіца і г.д.), якія яны рыхтуюць і праводзяць разам з настаўніцай.

Праз такія заданні на сваіх уроках настаўніца развівае не толькі мастацкі і музычны густ, але і спрыяе стварэнню неабходнага ў такіх выпадках эмацыянальнага стану кожнага школьніка. Напрыклад, яна прапануе праслухаць музыку і падабраць да яе верш (або з прапанаваных на картках, або нейкі свой). Але ў вучняў заўсёды ёсць права замяніць прапанаваныя вершы сваімі ўласнымі назіраннямі.

Такім чынам, на аснове музыкі ўзнікае шчырая размова, якая не толькі ўзбагачае маўленне як адзін з важных відаў творчай дзейнасці. На ўроках Людмілы Паўлаўны практыкуецца інсцэніраванне. Больш таго, дзеці на яе ўроках не толькі інсцэніруюць эпізоды, але і спрабуюць сябе ў лялечным тэатры. Найчасцей гэта настольны лялечны тэатр.

На ўроках беларускай мовы і літаратуры ў настаўніцы заўсёды ў наяўнасці табліцы, алгарытмы, якія не толькі дапамагаюць зразумець тэму, скласці аповед пра нейкую часціну мовы ці літаратурнага персанажа, але і правесці параўнальны аналіз матэрыялу. Вельмі ўдала праводзяцца абагульняючыя ўрокі ў форме залікаў, экзаменаў, турніраў, прэзентацый і г.д.

Глыбокае і поўнае засваенне вучэбнага матэрыялу забяспечваецца настаўніцай не толькі на ўроках, але і праз індывідуальныя творчыя хатнія заданні. Гэтыя заданні дыферэнцуюцца па ўзроўнях, прычым кожны вучань сам выбірае свой узровень. Улічваючы тое, што адзнака ставіцца не столькі за выбраны ўзровень, колькі за якасць выканання задання, кожны вучань спачатку спрабуе, а потым прывыкае рэальна ацэньваць сябе і свае веды.

Разнастайнасць эфектыўных прыёмаў, метадаў, праблемных сітуацый, створаных педагогам, дапамагае вучням авалодаць сакрэтамі слова. У выніку вучні Людмілы Паўлаўны — пераможцы школьных і раённых алімпіяд па беларускай мове і літаратуры.

Сапраўдны майстра, Людміла Паўлаўна Серакова ўзбагачае сваю работу элементамі новых педагагічных тэхналогій. На працягу мінулага навучальнага года настаўніца працавала па тэхналогіі "Французскіх майстэрняў", якія даюць яшчэ больш магчымасцяў для творчай работы вучняў, для развіцця іх уласных чалавечых здольнасцяў.

Яе педагагічнае майстэрства было адзначана Дыпломам III ступені на абласным конкурсе настаўнікаў беларускай мовы і літаратуры "На ўрок, як на свята".

Але сапраўдны творца не спыняецца на дасягнутым. Нездарма лічыцца, што настаўнік будзе настаўнікам тады, калі сам знаходзіцца ў пошуку. Сем гадоў працуе ў школе Людміла Паўлаўна. Наперадзе ў яе доўгае і цікавае жыццё, яшчэ шмат будзе новых адкрыццяў і творчых знаходак.

Валянціна КАВАЛЁВА,
намеснік дырэктара па вучэбнай рабоце сярэдняй школы №1 Краснаполля Магілёўскай вобласці.

Інтэрв'ю з нагоды

Нясуць людзям радасць

Нядаўна споўнілася 15 гадоў з дня заснавання санаторыя-прафілакторыя Мінскага абласнога інстытута павышэння кваліфікацыі і перападрыхтоўкі кіруючых работнікаў і спецыялістаў адукацыі.

За гэты тэрмін у санаторыі-прафілакторыі паправілі сваё здароўе больш як 27000 педагогаў вобласці.

Цяпер санаторый-прафілакторый — структурнае падраздзяленне ІПК.

Сёння наша суразмоўца — Святлана Аляксееўна Лук'янава, галоўны ўрач аздараўленчай установы для педагагічнай грамадскасці сталічнай вобласці.

— Святлана Аляксееўна, размову хацелася б пачаць з гісторыі стварэння санаторыя-прафілакторыя.

22 красавіка 1986 г. рашэннем Мінскага абласнога савета прафсаюзаў быў адкрыты санаторый-прафілакторый на 130 месц у той час Мінскага абласнога інстытута ўдасканалення настаўнікаў.

Значную дапамогу ў адкрыцці аздараўленчай установы, у стварэнні медыцынскай базы, падборы медперсаналу, рэканструкцыі будынка пад лячэбна-аздараўленчыя кабінеты аказалі старшыня Мінскага абласнога савета прафсаюзаў Л.Г.Абражэвіч, старшыня галіновага прафсаюза работнікаў вышэйшай школы і навучальных устаноў С.Ф.Сіманькова, тагачасны загадчык аблана Я.Г.Валністы. Вялікі ўклад у станаўленне санаторыя-прафілакторыя ўнеслі тагачасны дырэктар інстытута і галоўны ўрач санаторыя Ларыса Паўлаўна Бабкіна. Санаторый-прафілакторый стаў візітнай карткай інстытута.

— А чым жыве сёння Ваш санаторый-прафілакторый? Што ў Вас ёсць да паслуг сельскіх педагогаў?

— Сёння да паслуг кіруючых работнікаў і спецыялістаў адукацыі — слухачоў курсаў павышэння кваліфікацыі ІПК — 23 кабінеты. Сярод якіх — фізіятэрапеўтычны: электра-і святалячэння, ванны, інгаляторый, цеплалячэння, масажу, падводнага масажу, маецца душ Шарко, функцыянуюць кабінеты цыркулярнага і ўзыходзячага душа, псіхаэмацыянальнай разгрузкі, стаматалогіі, гінекалогіі, тэрапіі, ЭКГ, аэраіонатэрапіі і іншыя. Усё медабсталяванне працуе без збояў. Штогод у нашым санаторыі-прафілакторыі пралечваецца і аздараўляецца больш як 2000 чалавек. Увесь медперсанал установы імкнецца зрабіць усё так, каб сельскія педагогі маглі прайсці неабходнае лячэнне, аздаравіцца, атрымаць кансультацыю ў медыка-спецыяліста.

— А хто фінансуе санаторый-прафілакторый?

— Доўгі час фінансаванне ішло ад прафсаюзаў. Былі часы, калі фінансаванне ішло выдатна, а былі часы, калі замест фінансаў узнікала мноства праблем. Рэктар ІПК А.Г.Гіро доўгі час "хадзіў па інстанцыях", пакуль дабіўся таго, каб санаторый трапіў у падпарадкаванне ІПК. Зараз лягчэй вырашаць любыя пытанні, бо і кіраўніцтва, што кажуць, на месцы, і бухгалтэрыя пад бокам. Рэктар ІПК А.І.Гіро вельмі зацікаўлена ставіцца да праблем санаторыя-прафілакторыя, актыўна ацклікаецца на дапамогу ў плане фінансавання, падтрымкі новаўвядзенняў, запытаў супрацоўнікаў і слухачоў курсаў.

З клопатам пра санаторый-прафілакторый, яго турботы жыве і прарэктар ІПК С.У.Сітнікава.

— А што Вы можаце расказаць пра медабслугу, яе прафесіяналізм, адносіны да справы?

— У санаторыі-прафілакторыі з дня адкрыцця працуе медсястра фізіятэрапеўтычнага кабінета Г.І.Сакалеўская, медсястра працэдурнага кабінета Г.М.Крывянок, стаматолаг А.В.Гвоздкіна.

У слухачоў курсаў найбольшай папулярнасцю карыстаецца кабінет падводнага душа-масажу, якім загадвае С.І.Калесава, медсястра І кваліфікацыйнай катэгорыі. Ля кабінета масажу (загадчыца Л.І.Гур'янава) шмат народу, бо медсястра ўмее зняць боль, звязаную з апорна-рухальнай сістэмай, з НЦД, гіпертаніяй. Шмат увагі хворым педагогам удзяляе тэрапеўт Зоя Фёдараўна Шарманава... У кнізе водгукаў толькі за 2001 год ужо больш як 50 падзяк медыкам нашага аздараўленчага цэнтра за дбайную працу. Наш медперсанал — калектыў апантаны.

— А цяпер ці адчуваеце вы праблемы?

— Іх шмат. Але супрацоўнікі майго падраздзялення аптымісты. Для іх галоўнае — несці людзям радасць здароўя, сродкамі медыцыны і добрым словам вылечваць іх немачы, здымаць стрэсы. А ўвогуле, хочацца больш паўнацэннага фінансавання санаторыя, трэба, каб ён меў свой басейн; хочацца мець больш плошчаў пад санаторый-прафілакторый для большага камфорту педагогаў.

Мікола ГРУДЗІНСКІ,
метадыст Мінскага абласнога ІПК.

На мой погляд

Прафесар — імя агульнае

Праца кожнага вучонага і педагога павінна належным чынам ацэньвацца, асабліва калі гэты вучоны і педагог з'яўляецца прафесарам або дацэнтам. Належнага ўзроўню павінна быць і пенсія эліты нашай навукі педагогікі. Толькі тады нам удасца павысіць прэстыж інтэлектуальнай працы ў грамадстве, забяспечыць яго высокую сацыяльна-эканамічную эфектыўнасць, прадухіліць уцечку маладых талентаў і перспектыўных навуковых і педагагічных ідэй за межы нашай краіны.

Але сёння становішча ў нашай навуцы і адукацыі такое, што "ў бой ідуць адны старыя". Пад старымі я ў дадзеным выпадку маю на ўвазе дактароў навук і прафесараў, кандыдатаў навук і дацэнтаў, якім ужо даўно за 65, 70 і больш гадоў, і якія, хаця хворыя і стомленыя ад неўладкаванасці сённяшняга жыцця, не хочуць ісці на заслужаны адпачынак, саступіўшы тым самым сваё месца маладым і таленавітым, нават калі гэта іх самыя адораныя і перспектыўныя вучні.

Чаму ж прафесары і дацэнты не хочуць ісці на пенсію? А таму, што ў нас у краіне ўсе вучоныя і адукаваныя людзі ўжо даўно кімсьці падзелены на "белых" і "чорных". Акадэмікі і член-карэспандэнты НАН Беларусі, дасягнуўшы адпаведнага ўзросту і пайшоўшы на пенсію, працягваюць атрымліваць устаноўленыя законам надбаўкі за ступені і вучоныя званні. А вось дактары навук, прафесары і дацэнты такіх "панскіх" прывілей не маюць. Яны цудоўна разумеюць, што, атрымліваючы жабрацкую для іх статуса пенсію, яны не змогуць зводзіць канцы з канцамі. І таму большасць з іх працягваюць "працаваць", праходзячы штогод зневажальную працэдуру звальнення пасля заканчэння вучэбнага года і залічэння на працу па новым гадавым кантракце. Слова "працаваць" я не выпадкова ўзяў у двукоссе, бо, калі быць шчырым да канца, працаваць па-сапраўднаму ў іх больш не стае сіл — старасць і хваробы, на жаль, бяруць сваё.

Моладзь — гэта будучыня краіны. З яе пачынаецца гонар і прэстыж нашай Радзімы. Але на шляху моладзі — старыя, якія не жадаюць саступаць ім свае наседжаныя працоўныя месцы. І іх можна зразумець, ні ў якім разе не асуджаючы. Гэта адна з трагедый сённяшняга дня для нашай краіны.

Ці ёсць з такога тупіка выхад? Ці можна падняць статус прафесара? На маю думку, гэтая праблема вырашаецца даволі лёгка. Нашым заканадаўцам трэба прыняць просты і зразумелы закон: усе сённяшнія надбаўкі за ступені і званні дактарам, прафесарам, кандыдатам навук і дацэнтам захоўваюцца поўнасцю, калі яны ідуць на пенсію. Пры гэтым вельмі дакладна павінна быць вызначана, што вучоная эліта грамадства вызваляе свае месцы маладым; а калі ёсць сілы, здароўе і жаданне працаваць далей, дык навукоўцы паважанага ўзросту застаюцца ў сваіх падраздзяленнях прафесарамі-кансультантамі, кіраўнікамі асобных навуковых тэм дыпломнікаў і аспірантаў, працуюць у вучоных саветах, экспертных камісіях і г.д., пішуць на кантрактнай аснове падручнікі і вучэбныя дапаможнікі, метадычныя рэкамендацыі, курсы лекцый, лабараторныя практыкумы і да т.п. Ведаючы, што ў старасці прафесары будуць забяспечаны і прэстыжнай працай, і дастатковай зарплатай, і пенсіяй і маючы рэальную магчымасць для свайго прафесійнага росту, таленавітая моладзь ВНУ і НДІ не будзе шукаць сабе іншай сферы дзейнасці, а наадварот, будзе пастаянна папаўняць прафесарска-выкладчыцкі і навуковы састаў сваіх падраздзяленняў.

Я ні ў якім разе не прыніжаю значэння таго ўкладу ў навуку і адукацыю, які ўнеслі нашы праслаўленыя і ўсімі паважаныя акадэмікі і члены-карэспандэнты НАН Беларусі. Але абсалютна ніхто мне не дакажа, што дактары навук, прафесары і дацэнты зрабілі для нашай краіны менш. Дык чаму ж вучоную і педагагічную эліту штучна падзялілі на "белую" і "чорную"? Чаму выдатныя дзеячы навукі, якія аддалі любімай справе лепшыя гады свайго жыцця і ўнеслі важкі ўклад у развіццё краіны, на схіле сваіх дзён вымушаны гібець? Чаму службовы аклад або пенсія прафесара — намнога меншыя, чым зарплата... (не буду пералічваць прафесіі, каб незаслужана не пакрыўдзіць людзей)? Але самае галоўнае ў названай праблеме — гэта адсутнасць усялякага стымулу і сэнсу ў працы маладых вучоных і педагогаў. Я лічу, што навукоўцам з вучонымі ступенямі і званнямі, якія ідуць на пенсію, трэба не толькі выплачваць за іх надбаўкі, але і ўвесці дадатковыя выплаты за званні заслужаных дзеячаў навукі, культуры, тэхнікі, вышэйшай школы, лаўрэатаў Дзяржаўнай прэміі, выдатнікаў народнай адукацыі.

Усё гэта, безумоўна, будзе садзейнічаць павышэнню прэстыжнасці працы прафесараў і дацэнтаў, паляпшэнню якасці навуковага і выкладчыцкага саставу ВНУ і НДІ. А затрачаныя на гэта сродкі шмат разоў акупяцца ў самы бліжэйшы час за кошт павышэння якасці падрыхтоўкі маладых спецыялістаў, якія не пабягуць з навукі і педагогікі, а наадварот. Гэта вельмі выгадна дзяржаве, калі яна хоча быць сапраўды дзяржавай, а не якой-небудзь другараднай непаважанай у свеце краінай. І гэта наступіць толькі тады, калі ў бой пойдуць не толькі адны старыя.

Альберт БАГДАСАРАЎ,
акадэмік Беларускай акадэміі сацыяльных навук, прафесар.

Што застаецца пасля нас

Яго даследаванні ведаюць у княстве Ліхтэнштэйн

Чалавек непарыўна звязаны з прыродай, асвятлёны яе сонцам. Таму перад людзьмі ўсёй планеты няма задачы больш надзённай і высакароднай, чым ахова і захаванне нашага навакольнага асяроддзя. Вельмі важна, каб кожны чалавек усведамляў: зямля — наш агульны дом, які і патрабуе да сябе любові і клопату ад кожнага яе насельніка.

Калі ўзнікае размова аб прыгажосці прыроды Беларусі і беражлівых да яе адносін, прыгадваюцца цікавыя кнігі кандыдата біялагічных навук Аляксандра Мікітавіча Курскова. Вучонага добра ведалі як энергічнага і ўдумлівага ахоўніка прыроды, таленавітага публіцыста, нястомнага падарожніка, цудоўнага фатографа-натураліста і, галоўнае, адзінага вучонага, які дасканала вывучыў такіх дзіўных жывёл, як кажаны Беларусі.

Пачаліся гэтыя даследаванні яшчэ ў запаведніку "Белавежская пушча", дзе А.М.Курскоў працаваў намеснікам дырэктара па навуцы. Там, на балконе адміністрацыйнага будынка, ён убачыў кажана, а пасля ў даведніку прачытаў: "Кажан — малавывучаны ў рэспубліцы звярок".

Глыбокая цікавасць да дэталёвага даследавання была ўласціва А.М.Курскову яшчэ са студэнцкіх гадоў. У Маскоўскім пушніна-футравым інстытуце ён займаўся ў цудоўнага педагога, заолага, прафесара П.А.Мантэйфеля — навуковага дырэктара Маскоўскага заапарка, які стварыў гурткі юных заолагаў і выхаваў цэлую плеяду будучых вучоных. П.А.Мантэйфель адметны не толькі як знаўца звяроў. К.Паўстоўскі пісаў пра яго: "Кожную звычку птушкі ведае. І можа растлумачыць. Ну а наконт усялякіх кален, перасвістаў, перазвонаў, пошчакаў і ўсёй іншай музыкі птушак няма такога знаўцы і аматара, як ён. Проста чараўнік стары". І гэты чараўнік Мантэйфель адчуў прыхільнасць да студэнта Курскова, убачыўшы, як яго вучань любіць птушак і захапляецца іх спевамі.

Як біёлаг-паляўніцтвазнавец А.М.Курскоў працаваў у Заходняй Сібіры, на Украіне, а апошнія больш як сорак гадоў — на Беларусі. Спачатку намеснікам дырэктара па навуковай рабоце запаведніка "Белавежская пушча", з 1960 года на працягу 30 гадоў — вучоным сакратаром Інстытута заалогіі Акадэміі навук Беларусі.

Ён аўтар больш як 600 навуковых і навукова-папулярных прац па заалогіі, экалогіі і ахове жывёльнага свету, у тым ліку кніг "Па запаведных мясцінах", "Школьны каляндар прыроды", "Запаведнікі і заказнікі Беларусі", "Рукакрылыя паляўнічыя", "Лось", "У гэтым дзівосным свеце жывёл", "Ляснымі сцежкамі", "Таямніцы беларускага лесу" і іншых. Гэтыя кнігі заваявалі папулярнасць не толькі ў рэспубліцы, але і за мяжой. Яны прываблівающь асаблівай манерай выказвання, спалучэннем навуковага аналізу з мастацкай апавядальнасцю тонкага лірыка, які шчыра дзеліцца пачуццём улюбёнасці ў прыроду са сваім чытачом.

Кола інтарэсаў вучонага было вельмі шырокае. "Але асноўным яго клопатам было знікненне рэдкіх жывёл. Ён прымаў самы актыўны ўдзел у стварэнні "Чырвонай кнігі Беларусі" і "Чырвонай кнігі СССР", з'яўляўся аўтарам серыі артыкулаў "Энцыклапедыі прыроды Беларусі", на тэлебачанні вёў рубрыку "Прырода і мы", на радыё — цыкл перадач "Ляснымі сцежкамі". Па сцэнарыю А.М.Курскова рэжысёр В.Кавалёў зняў фільм "Запаведнікі і заказнікі Беларусі", які быў прыхільна сустрэты гледачамі.

Сярод вучоных Аляксандр Мікітавіч Курскоў вядомы як выдатны спецыяліст па рукакрылых млекакормячых — кажанах Беларусі. Ён напісаў дзве навуковыя манаграфіі, тры навукова-папулярныя кнігі, адна з іх выдадзена ў Маскве), абараніў кандыдацкую дысертацыю. Падчас навуковай працы ў даследчыка завязаліся самыя ажыўленыя кантакты з многімі вядомымі замежнымі заолагамі — Вінцэнтам Харматам, Анжэем Рупрэхтам, Густавам Кіркам, А.М.Фармозавым, А.П.Кузякіным, М.М.Драздовым і інш.

Ведалі даследаванні вучонага і ў княстве Ліхтэнштэйн. Старшыня таварыства аховы прыроды прынц Іаханэс пажадаў займець кнігу А.М.Курскова "Жывыя радары" з малюнкамі домікаў для кажаноў (прынц намерваўся зрабіць такія ж для аховы гэтых звяркоў у сваім княстве).

Дванаццатага жніўня Аляксандру Мікітавічу Курскову споўнілася б 75 гадоў. Яго няма з намі, але засталіся кнігі выдатнага вучонага-прыродалюба, памяць пра яго ў сэрцах ягоных вучняў, сяброў, блізкіх яму людзей.

Алена ДУБОВІК,
загадчыца фондаў Музея прыроды і экалогіі Рэспублікі Беларусь.

НА ЗДЫМКУ: А.М.Курскоў даследуе чучалы кажаноў (здымак зроблены ў 80-я гады).

Фота аўтара.

Адукацыя ў Рэспубліцы Беларусь на рубяжы стагоддзяў

(Распрацавана Міністэрствам адукацыі Рэспублікі Беларусь)

3-4 кастрычніка 1997 года ў г. Мінску адбыўся Першы з'езд настаўнікаў Рэспублікі Беларусь, які падтрымаў рэформу агульнаадукацыйнай школы і асноўныя палажэнні стратэгіі развіцця сістэмы адукацыі, сфармуляваныя ў выступленні Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь А.Р.Лукашэнкі на з'ездзе.

У 2002 годзе пачынаецца новы важны этап рэформы: пераход базавай школы на 10-гадовы тэрмін абавязковага навучання. Асноўныя напрамкі яго рэалізацыі вызначыць Другі з'езд настаўнікаў рэспублікі ў лістападзе 2001 года. Але гэты з'езд будзе прысвечаны не толькі вырашэнню задач па пераходзе да 10-гадовай абавязковай школьнай адукацыі. З'езд праходзіць на рубяжы стагоддзяў, і натуральна, што адным з важнейшых яго прыярытэтаў стане асэнсаванне вынікаў работы сістэмы адукацыі за мінулае дзесяцігоддзе, абмеркаванне стратэгіі яе развіцця ў першым дзесяцігоддзі XXI стагоддзя, паколькі ў працэс рэфармавання ўключаюцца ўсе ўзроўні сістэмы адукацыі.

Рэфармаванне нацыянальнай сістэмы адукацыі адбываецца ў адзін з важнейшых перыядаў развіцця беларускай дзяржаўнасці. Мінулае дзесяцігоддзе - час набыцця рэспублікай суверэнітэту, пошуку шляхоў вырашэння сацыяльна-эканамічных праблем, вызначэння курса на стварэнне сацыяльна-арыентаванай дзяржавы. І зроблены выбар дазволіў пазбегнуць многіх памылак, характэрных для дзяржаў на постсавецкай прасторы, забяспечыў стабільнае функцыянаванне сістэмы адукацыі, пабудаваў стратэгічную лінію яе развіцця.

Беларусь уступіла ў XXI стагоддзе з развітай сістэмай адукацыі, асновы якой былі закладзены ў савецкі перыяд. Такія дасягненні савецкай школы як даступнасць усіх ступеняў адукацыі, адказнасць дзяржавы за адукацыю сталі базавымі прынцыпамі развіцця нацыянальных сістэм адукацыі большасці дзяржаў. Аб'яднанне намаганняў у рамках дзяржавы дазволіла забяспечыць увядзенне ўсеагульнай сярэдняй адукацыі, даступнасць і бясплатнасць прафесійна-тэхнічнай адукацыі, масавую падрыхтоўку спецыялістаў з сярэдняй спецыяльнай і вышэйшай адукацыяй. Высокія патрабаванні да зместу адукацыі, кваліфікацыі педагагічных кадраў забяспечылі якасную падрыхтоўку на ўсіх узроўнях адукацыі.

У той жа час новыя рэаліі ставяць грамадства і дзяржаву перад неабходнасцю рэфармавання сістэмы адукацыі. Ніколі яшчэ чалавецтва не зведвала такіх бурных тэмпаў росту, як у апошняе дзесяцігоддзе. Бурны рост ведаў (а па ацэнцы шэрагу вучоных, на падваенне аб'ёму ведаў праз дзесяць гадоў спатрэбіцца месяцы) ахапіў усе сферы чалавечай дзейнасці. Працэсы глабалізацыі сціраюць сацыяльныя, культурныя і эканамічныя межы. Накладванне гэтых працэсаў выклікае эфект мультыплікацыі.

Пад уплывам нарастаючых тэмпаў змены ідэй, тыпаў мыслення, спосабаў жыццядзейнасці кардынальна змяняецца месца і роля адукацыі ў грамадстве. Яшчэ ў 1974 годзе ўдзельнікі пасяджэння "Рымскага клуба" прыйшлі да высновы, што XXI стагоддзе будзе стагоддзем адукацыі, а па прагнозах сацыёлагаў да сярэдзіны стагоддзя сфера адукацыі выйдзе на першае месца па колькасці занятых у ёй.

Усведамленне таго, што менавіта адукацыя стане лакаматывам прагрэсу грамадства і дзяржавы ў XXI стагоддзі, абумовіла праведзенне на рубяжы стагоддзяў шэрагу буйных міжнародных кангрэсаў, прысвечаных перспектывам развіцця адукацыі: 1997 год — Таронта (Канада) — сусветная канферэнцыя па праблемах узаемадзеяння інфармацыйнага грамадства і сістэмы адукацыі; 1998 год — Парыж (Францыя) — першая сусветная канферэнцыя па вышэйшай адукацыі; 1999 год — Сеул (Карэя) — другі сусветны кангрэс па прафесійна-тэхнічнай адукацыі; 2000 год — Дакар (Сенегал) — сусветная канферэнцыя па школьнай адукацыі.

Лейтматывам гэтых форумаў стала перакананне ў тым, што забеспячэнне ўстойлівага развіцця чалавечай супольнасці ў XXI стагоддзі можа быць дасягнута толькі пры ўмове забеспячэння роўнага доступу да адукацыі, рэалізацыі прынцыпу сацыяльнай справядлівасці ў атрыманні адукацыі, павышэння якасці адукацыі.

Менавіта гэтыя прынцыпы ляжаць у аснове дзяржаўнай палітыкі, што праводзіцца ў Рэспубліцы Беларусь у другой палове 90-х гадоў.

Забеспячэнне роўнага доступу да адукацыі

Прынцып даступнасці з'яўляецца адным з вядучых прыярытэтаў сацыяльнай палітыкі дзяржавы ў галіне адукацыі. Важным крокам у рэалізацыі гэтага прынцыпу з'яўляецца стварэнне ўмоў для *масавага ахопу дзяцей дашкольнай адукацыяй і выхаваннем* — абавязковая перадумова рэалізацыі права на годную адукацыю.

Калі ў 1990 годзе ахоп дзяцей дашкольнымі ўстановамі складаў 67,6 працэнта (у тым ліку 51,1 працэнта на сяле), у 1994 — 58,5 працэнта (у тым ліку 35,8 працэнта на сяле), то да 2000 года колькасць дзяцей, якія іх наведваюць, дасягнула 70,8 працэнта (у тым ліку 46,1 працэнта на сяле), што з'яўляецца лепшым паказчыкам у СНД. Гэтае дасягненне забяспечана і за кошт *захавання даступнасці для бацькоў узроўню платы за ўтрыманне дзяцей у дашкольных установах.*

У рэспубліцы практычна спынены працэс закрыцця дзіцячых дашкольных устаноў. Калі з 1990 па 1994 год іх колькасць скарацілася на 611 устаноў, то з 1994 па 2000 — на 239, што абумоўлена ўжо толькі дэмаграфічнай сітуацыяй.

Плата за ўтрыманне дзяцей у дзіцячых садах складае менш як 30 працэнтаў ад затрат на харчаванне. Выдаткі на аплату за ўтрыманне ў дашкольных установах у адносінах да сярэднямесячнай заработнай платы работнікаў народнай гаспадаркі засталіся, улічваючы павышэнне якасці прадастаўляемых адукацыйных паслуг, на ранейшым узроўні (4,6 працэнта ад сярэднямесячнай заработнай платы ў 1990 годзе і 6,6 працэнта — у 2000 годзе). Сем'і, што пражываюць у зонах радыеактыўнага забруджання, вызвалены ад аплаты за ўтрыманне дзяцей у дзіцячых дашкольных установах. Гэтым правам карыстаюцца таксама сем'і, што пражываюць у сельскіх населеных пунктах, размешчаных у зоне пражывання з перыядычным радыяцыйным кантролем.

Пераход агульнаадукацыйнай школы на навучанне дзяцей з 6-гадовага ўзросту прадугледжвае *поўны ахоп дзяцей 5-гадовага ўзросту падрыхтоўкай да школы.* Па стане на 1 верасня 2000 года ў рэспубліцы такой дашкольнай адукацыяй ахоплена 87,7 тыс. дзяцей 5-гадовага ўзросту, што складае 85,7 працэнта ад іх агульнай колькасці. Улічваючы дэмаграфічную сітуацыю, а таксама магчымасці дашкольных устаноў і агульнаадукацыйных школ (асабліва ў сельскай мясцовасці), дасягненне поўнага ахопу дзяцей 5-гадовага ўзросту падрыхтоўкай да школы на працягу бліжэйшых гадоў з'яўляецца рэальным. Гэта дазволіць *атрымліваць дзецям, незалежна ад узроўню даходаў іх бацькоў, роўныя стартавыя магчымасці пры паступленні ў школу.*

Агульнаадукацыйная школа забяспечыла ўзросшы попыт на атрыманне агульнай сярэдняй адукацыі. Колькасць вучняў склала ў 1990-1991 навучальным годзе 1412 тыс. чалавек, а ў 2000-2001 — 1547 тыс. Але за гэтыя гады прыём у старшыя класы павялічыўся з 79407 (58 працэнтаў ад выпуску з базавай школы) да 93876 (61,8 працэнта ад выпуску з базавай школы).

Павысіўся кадравы патэнцыял школы. Агульная колькасць педагагічных работнікаў павялічылася з 127924 у 1990 годзе (140503 у 1994 годзе) да 148142 у 2000 годзе. А па такіх педагагічных спецыяльнасцях як "Англійская мова" і "Фізічная культура" — адпаведна з 5251 у 1994 годзе да 6760 у 2000 годзе (павелічэнне на 29 працэнтаў) і з 7228 да 7591 (на 5 працэнтаў). Дзякуючы гэтаму, пачынаючы з 1996 года, ва ўсіх рэгіёнах рэспублікі забяспечана выкладанне ўсіх прадметаў вучэбнага плана.

Размеркаванне педагагічных кадраў па ўзроўні адукацыі

	1990-91	1992-93	1994-95	1996-97	1998-99
Вышэйшая	4528	4059	4587	3902	3886
Сярэдняя спецыяльная	18612	19959	22234	22811	24191
Незакончаная вышэйшая	3515	3108	2415	1501	1178
Агульная сярэдняя	101269	105275	111263	116020	119901

Рэспубліка Беларусь — адзіная краіна Усходняй Еўропы і СНД, у якой забяспечана выкладанне ўсіх прадметаў вучэбнага плана ў кожнай школе.

Паслядоўны пераход агульнаадукацыйнай школы на 12-гадовы тэрмін навучання пры пачатку навучання з шасцігадовага ўзросту ***стаў крокам у вырашэнні задачы пашырэння даступнасці і павышэння якасці адукацыі.*** У 1998 годзе ў школы ўсіх тыпаў прыйшлі 101,8 тыс. дзяцей шасцігадовага ўзросту (93 працэнты ад кантынгенту дзяцей гэтага ўзросту ў рэспубліцы), для якіх былі створаны лепшыя ўмовы для навучання, выхавання і ўтрымання ў параўнанні з савецкім часам. У 2000-2001 навучальным годзе ў падрыхтоўчых класах навучальных устаноў рэспублікі навучалася 94,3 тыс. дзяцей шасцігадовага ўзросту (95 працэнтаў). З іх 58 працэнтаў — на базе дашкольных устаноў (у гарадской мясцовасці — 76,8 працэнта) *пры захаванні ўмоў аплаты за іх утрыманне, як і раней у дашкольных установах.* Дзеці, якія займаюцца ў падрыхтоўчых класах на базе агульнаадукацыйнай школы, атрымліваюць бясплатныя абеды.

На Беларусі створаны адны з лепшых у краінах Еўропы і СНД умовы для школьнага навучання і выхавання дзяцей 6-гадовага ўзросту.

Пашырылася сетка навучальных устаноў новага тыпу, якія забяспечваюць атрыманне адукацыі паглыбленага ўзроўню. Калі ў 1990 годзе ў рэспубліцы функцыянавалі 12 гімназій (5527 вучняў) і 5 ліцэяў (1997 вучняў), то ў 2000 годзе — 86 гімназій (78213 вучняў), 24 ліцэі (10433 вучні), 5 вучэбных комлексаў "школа (гімназія) — каледж" (1823 вучні).

Суадносіны сярэдніх агульнаадукацыйных школ і навучальных устаноў новага тыпу ў 2000 г.

У рамках рэалізацыі праграмы "Замежныя мовы" ***ажыццяўляюцца мерапрыемствы па пашырэнні вывучэння замежнай мовы.*** У 1990 годзе толькі 12,1 працэнта вучняў пачыналі вывучэнне замежнай мовы ў пачатковай школе, у 1994 годзе — 22,5 працэнта, тады як у 2000 годзе доля такіх вучняў склала 37,9 працэнта.

Колькасць вучняў пачатковых класаў, якія вывучаюць замежныя мовы (у працэнтах)

Вывучаюць замежныя мовы	191-92	12,10%
	1992-93	16,20%
	1993-94	20,30%
	1994-95	22,50%
	1995-96	26,20%
	1996-97	29,80%
	1997-98	33,10%
	1998-99	34,50%
	1999-2000	36,40%
	2000-2001	37,90%

У параўнанні з 1990 годам кантынгент вучняў, якія вывучаюць замежную мову ў пачатковай школе, павялічыўся больш чым у тры разы.

Нягледзячы на цяжкасці матэрыяльна-тэхнічнага забеспячэння, зніжэнне заказаў на рабочыя кадры, сістэма прафесійна-тэхнічнай адукацыі працягвала развівацца. ***Колькасць навучальных устаноў прафтэхадукацыі ў параўнанні з 1990 годам практычна не скарацілася.*** Пачынаючы з другой паловы 90-х гадоў ***намецілася павелічэнне прыёму ў ПТНУ*** (з 55,2 тыс. чал. у 1995 годзе да 60,9 тыс. чал. у 2000 годзе).

Захаваны сацыяльныя льготы для навучэнцаў (бясплатнае харчаванне і г.д.). Павысілася вучэбная мабільнасць прафтэхадукацыі: штогод у навучальных установах уводзіцца падрыхтоўка па 20-30 інтэграваных прафесіях. Ажыццяўляецца паслядоўны пераход на шыракапрофільную падрыхтоўку рабочых: 77 працэнтаў прафесій з больш чым 350, па якіх цяпер вядзецца падрыхтоўка навучэнцаў у ПТНУ, інтэграваныя і сумешчаныя. Каля 70 працэнтаў выпускнікоў за перыяд навучання атрымліваюць дзве і больш кваліфікацыі.

Сістэма ***прафесійна-тэхнічнай адукацыі забяспечвае атрыманне*** не толькі прафесіі, але і ***агульнай сярэдняй адукацыі.*** Ва ўстановах прафесійна-тэхнічнай адукацыі не атрымліваюць агульнай сярэдняй адукацыі ўсяго толькі 5 працэнтаў навучэнцаў, якія вучацца на аснове базавай адукацыі. Больш як 1,5 тыс. навучэнцаў атрымліваюць агульнаадукацыйную падрыхтоўку па профільных прадметах на павышаным узроўні ў ліцэйскіх групах. Каля 3 тыс. навучэнцаў прадаўжаюць навучанне ў сярэдніх спецыяльных навучальных установах па інтэграваных праграмах у скарочаныя тэрміны. Пачалося пераўтварэнне лепшых ПТВ і ВПВ у ***прафесійныя ліцэі і прафесійна-тэхнічныя каледжы.***

10 працэнтаў выпускнікоў ПТНУ прадаўжаюць навучанне з мэтай атрымання сярэдняй спецыяльнай і вышэйшай адукацыі.

Захавана сетка навучальных устаноў сістэмы сярэдняй спецыяльнай адукацыі (147 ССНУ ў 1990 годзе, 145 — у 1994 годзе і 150 — у 2000 годзе). Павысілася цікавасць да сярэдняй спецыяльнай адукацыі выпускнікоў сярэдняй школы. Калі ў 1994 годзе кантынгент навучэнцаў ССНУ, якія мелі агульную сярэднюю адукацыю, складаў 56,9 працэнта, то ў 2000 годзе ён павялічыўся на 66,3 працэнта. У выніку агульны кантынгент навучэнцаў сярэдніх спецыяльных навучальных устаноў дасягнуў 144,8 тыс., перавысіўшы ўзровень 1990 года. ***Шэраг тэхнікумаў і вучылішчаў пераўтвораны ў каледжы і вышэйшыя каледжы.***

На 10 тысяч насельніцтва на Беларусі прыходзяцца 282 студэнты, што сёння з'яўляецца найвышэйшым паказчыкам у гісторыі Беларусі. Яго можна супаставіць з паказчыкамі эканамічна найбольш развітых краін Еўропы, характэрнымі для пераходу да масавай вышэйшай адукацыі.

Найбольш шпаркімі тэмпамі развівалася ***вышэйшая школа.*** Кантынгент студэнтаў дзяржаўных вышэйшых навучальных устаноў павялічыўся са 173,8 тыс. чалавек у 1994 годзе да 245,1 тыс. у 2000 годзе, а з улікам навучальных устаноў з пазабюджэтнымі крыніцамі фінансавання — да 281,7 тыс. чалавек (павелічэнне на 162 працэнты).

Колькасць ВНУ за дзесяцігоддзе павялічылася з 33 да 43 (на 30 працэнтаў), а з улікам вышэйшых навучальных устаноў з пазабюджэтнымі крыніцамі фінансавання — да 55 (на 70 працэнтаў).

Рост колькасці вышэйшых навучальнах устаноў у Рэспубліцы Беларусь

Гады	Колькасць ВНУ
1990	33
2000	55

Хуткае павелічэнне кантынгенту студэнтаў ВНУ суправаджаецца павелічэннем колькасці высокакваліфікаваных навукова-педагагічных работнікаў. Калі ў 1990 годзе ў сістэме вышэйшай адукацыі працавалі 15260 штатных выкладчыкаў, у тым ліку 618 прафесараў, 610 дактароў навук, 7341 кандыдатаў навук, 5077 дацэнтаў, то ў 2000 годзе штатны прафесарска-выкладчыцкі персанал склаў 20086 чалавек. У ВНУ рэспублікі сёння працуюць 1119 дактароў і 7681 кандыдат навук, з іх вучонае званне прафесара маюць 1106 чалавек, дацэнта — 5902 чалавекі.

У ВНУ рэспублікі распачата работа па ***ўкараненні дыстанцыйнага навучання***, што дазволіць пашырыць магчымасці ў атрыманні адукацыі значнай часткі насельніцтва (у першую чаргу дарослага).

Развіццё сістэмы прафесійна-тэхнічнай, сярэдняй спецыяльнай і вышэйшай адукацыі робіць рэальнай задачу забеспячэння ў бліжэйшыя 5 гадоў **магчымасці кожнаму выпускніку базавай і сярэдняй агульнаадукацыйнай школы прадоўжыць адукацыю ў прафесійна-тэхнічнай, сярэдняй спецыяльнай або вышэйшай навучальнай установе.**

Увод у эксплуатацыю і прыняцце на баланс аб'ектаў па сістэме адукацыі Рэспублікі Беларусь (1995 — 2001 гады)

	Адзінка вымярэння	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001 план
Дашкольныя ўстановы,	адз.	8	6	6	12	6	2	4
у тым ліку вучнёўскіх месц	тыс.	1,8	1,3	164	2,04	0,76	1,56	1,02
Агульнаадукацыйныя школы,	адз.	20	27	34	25	23	11	17
у тым ліку вучнёўскіх месц	тыс.	7,8	9,3	1462	8,8	10,5	3,7	8,84
Вышэйшыя навучальныя ўстановы *вучэбна-лабараторныя карпусы:* тым ліку	тыс.кв.м.	1,0	5,86	15,56	47,15	43,33	23,27	31,98
- пабудавана				1,6	12,89	5,86	12,83	2,25
- прынята ад іншых арганізацый і ведамстваў		1,0	5,86	13,96	34,26	37,65	10,44	29,73
інтэрнаты:	тыс.кв.м.			20,93	22,67	20,13	2,29	11,37
- пабудавана				11,1	21,32	16,93	-	6.46
прынята ад іншых арганізацый і ведамстваў				9:83	1,35	3,2	2,29	4,91

Падрыхтоўка навуковых кадраў вышэйшай кваліфікацыі ў Рэспубліцы Беларусь ажыццяўляецца ў аспірантуры і дактарантуры вышэйшых навучальных устаноў і навуковых арганізацый.

З 1995 года колькасць аспірантаў павялічылася больш чым на 55 працэнтаў.

Сёння ў 37 вышэйшых навучальных установах і 68 навуковых арганізацыях вучацца 4799 аспірантаў і 128 дактарантаў. У мэтах арганізацыі навуковых даследаванняў, што праводзяцца студэнтамі і аспірантамі, ВНУ мэтанакіравана выдзяляецца частка бюджэтных сродкаў на фундаментальныя даследаванні. Штогод абвяшчаецца конкурс на навукова-даследчыя працы студэнтаў, аспірантаў, дактарантаў, якія выконваюцца па грантах (75-100 грантаў у год).

Забеспячэнне сацыяльнай справядлівасці пры атрыманні адукацыі

Важнай умовай пабудовы дзяржавы з сацыяльна-арыентаванай рынкавай эканомікай з'яўляецца забеспячэнне сацыяльнай справядлівасці пры атрыманні адукацыі. ***Асаблівая ўвага ў нашай рэспубліцы ўдзяляецца пры гэтым насельніцтву сельскіх рэгіёнаў, а таксама тэрыторый, якія пацярпелі ад катастрофы на Чарнобыльскай АЭС.***

У сельскіх школах вучацца 26,1 працэнта вучняў.

З мэтай забеспячэння якаснай адукацыі для сельскай моладзі ***ствараюцца ліцэйскія і гімназічныя класы ў сельскіх агульнаадукацыйных школах, ліцэі і гімназіі ў сельскай мясцовасці і пры вядучых навучальных установах.*** На вырашэнне гэтай задачы накіравана і ***развіццё мэтавага прыёму ў вышэйшыя і сярэднія спецыяльныя навучальныя ўстановы.*** Пры паступленні ў вышэйшыя навучальныя ўстановы, пачынаючы з 1998 года, праводзіцца раздзельны конкурс сярод выпускнікоў гарадскіх і сельскіх школ.

Важным крокам у павышэнні якасці адукацыі на сяле з'яўляецца ***ўдасканаленне структуры і рацыяналізацыя сеткі навучальных устаноў, размешчаных у сельскай мясцовасці*** (аб'яднанне дзіцячых садоў і школ, стварэнне ў раённых цэнтрах і буйных населеных пунктах ліцэяў і гімназій).

Вялікая ўвага ўдзяляецца таксама ***забеспячэнню правоў на агульную і прафесійную адукацыю інвалідаў і асоб з асаблівасцямі псіхафізічнага развіцця.***

У рэспубліцы 113612 дзяцей-інвалідаў і асоб з асаблівасцямі псіхафізічнага развіцця.

З 1995 года атрымалі развіццё розныя формы сумеснага навучання і выхавання дзяцей з асаблівасцямі развіцця і іх здаровых равеснікаў. Адкрыццё інтэграваных класаў на базе агульнаадукацыйных школ стала прынцыпова новым падыходам у рэалізацыі права кожнага дзіцяці на атрыманне адукацыі па месцы жыхарства.

З 1998 года ў рэспубліцы атрымала шырокае развіццё стварэнне цэнтраў карэкцыйна-развіццёвага навучання і рэабілітацыі, якія забяспечваюць атрыманне педагагічнай дапамогі і аказанне неабходных дадатковых паслуг дзецям з парушэннямі развіцця. Сёння ў рэспубліцы функцыянуюць 79 такіх цэнтраў. На базе гэтых устаноў адкрыты класы, у якіх вучацца 904 дзіцяці з цяжкімі парушэннямі развіцця, якія раней лічыліся "ненавучаемымі".

У сістэме прафесійна-тэхнічнай адукацыі вучацца 1388 інвалідаў і асоб з асаблівасцямі псіхафізічнага развіцця (у 1994 годзе — 546). Прыём інвалідаў у вышэйшыя навучальныя ўстановы павялічыўся з 42 чалавек у 1993 годзе да 399 у 2000 годзе.

У 2000 годзе выдадзены першы ў гісторыі Беларусі буквар для сляпых дзяцей, першыя вучэбныя дапаможнікі атрымалі дзеці з цяжкай разумовай недастатковасцю.

З 1996 года ў рэспубліцы пачалося выданне нацыянальных падручнікаў для дзяцей з рознымі парушэннямі. Асвоены выпуск падручнікаў шрыфтам Брайля для сляпых дзяцей, пачалося выданне вучэбнай літаратуры павялічаным шрыфтам для дзяцей з цяжкімі парушэннямі зроку. Усяго за гэты час школы для дзяцей з асаблівасцямі псіхафізічнага развіцця атрымалі каля 230 айчынных дапаможнікаў і 94 праграмы, 37 вучэбна-метадычных дапаможнікаў для арганізацыі работы з названай катэгорыяй дзяцей.

Пачынаючы з 2001 года не бярэцца плата за карыстанне падручнікамі з бацькоў або асоб, што іх замяшчаюць, дзеці якіх вучацца ў спецыяльных агульнаадукацыйных школах-інтэрнатах, школах, класах, класах інтэграванага навучання, санаторных школах-інтэрнатах.

З 1998 года ажыццяўляецца ***дзяржаўная падтрымка па зніжэнні кошту харчавання школьнікаў*** з разліку 4 працэнты ад мінімальнай заработнай платы ў вучэбны дзень на аднаго вучня, які не атрымлівае харчавання (поўнасцю або часткова) за кошт сродкаў бюджэту. Мясцовым адміністрацыям, выканкамам гарадскіх і раённых Саветаў дэпутатаў, міністэрствам прадастаўлена права ў межах сродкаў, накіраваных на зніжэнне кошту харчавання школьнікаў, поўнасцю або часткова вызваляць ад платы за харчаванне вучняў з малазабяспечаных сем'яў, а таксама іншых школьнікаў, якія маюць у гэтым патрэбу. У выніку ахоп школьнікаў гарачым харчаваннем з 1998 па 2000 г. павялічыўся з 62,6 да 97,5 працэнта.

Больш як 262 тыс. вучняў школ і навучэнцаў ПТВ, размешчаных у забруджаных радыёнуклідамі раёнах, забяспечаны бясплатным харчаваннем за кошт сродкаў рэспубліканскага бюджэту.

Захавана 3-4-разовае харчаванне дзяцей з асаблівасцямі псіхафізічнага развіцця і дзяцей, якія вучацца ва ўстановах сістэмы спецыяльнай адукацыі. ***З 2000 г. уведзена двухразовае бясплатнае харчаванне дзяцей-інвалідаў***, што вучацца ў цэнтрах карэкцыйна-развіццёвага навучання і рэабілітацыі.

Дзяржавай аднаўлена сістэма аздараўлення школьнікаў, што садзейнічала павышэнню ролі дзяржаўных структур і органаў выканаўчай улады ў правядзенні аздараўленчых мерапрыемстваў і выдзяленню датацый са сродкаў дзяржаўнага сацыяльнага страхавання на іх фінансаванне.

У 2000 годзе пры выкарыстанні датацый са сродкаў дзяржаўнага сацыяльнага страхавання ў аздараўленчых летніках усіх тыпаў прайшлі аздараўленне 684197 дзяцей, або 47,7 працэнта ад колькасці дзяцей школьнага ўзросту, што ў 1,7 раза больш у параўнанні з узроўнем 1997 года (399399). У летні перыяд 2000 года ў аздараўленчых летніках знаходзіліся 496647 дзяцей, што на 6 **тысяч** больш за планавыя заданні. 234286 чалавек, або 47 працэнтаў ад агульнай колькасці, прайшлі аздараўленне ў летніках дзённага знаходжання на базе вучэбна-выхаваўчых устаноў. У канікулярны перыяд навучальнага года аздароўлена 187550 тысяч чалавек.

У 2000 годзе аздараўленчыя летнікі працавалі на базе 4443 устаноў (у 1998 г. — 3753), з іх 916 — аздараўленчыя летнікі кругласутачнага знаходжання, 3527 (у 1999 г. — 3297) — аздараўленчыя летнікі дзённага знаходжання ва ўстановах адукацыі.

Колькасць дзяцей, што прайшлі аздараўленне

1997 г.	399399
2000 г.	684197

Аздараўленне дзяцей разглядаецца як важная форма сацыяльнай падтрымкі сям'і. Бацькоўская даплата за пуцёўку захоўваецца на ўзроўні 10 працэнтаў яе кошту. Выдзяляюцца бясплатныя пуцёўкі ў аздараўленчыя летнікі, асабліва дзённага знаходжання, дзецям са шматдзетных і малазабяспечаных сем'яў, дзецям-сіротам і дзецям, пазбаўленым бацькоўскай апекі, якія знаходзяцца ў інтэрнацкіх установах і апякунскіх сем'ях.

Штогод за кошт рэспубліканскага бюджэту ў санаторна-курортных і аздараўленчых установах праходзяць аздараўленне больш чым 200 тыс. дзяцей, якія пражываюць на тэрыторыях, пацярпелых ад катастрофы на ЧАЭС.

Дзеці-падлеткі, што пражываюць на тэрыторыях, пацярпелых ад катастрофы на ЧАЭС, і перасяленныя з зон радыёактыўнага забруджання, атрымалі права на штогадовае бясплатнае аздараўленне.

Пазітыўнай тэндэнцыяй з'яўляецца стварэнне рэальных магчымасцей для *аздараўлення дзяцей-сірот і дзяцей з асаблівасцямі псіхафізічнага развіцця, а таксама інвалідаў.* У 2000 годзе рознымі формамі аздараўлення было ахоплена больш як 18 тысяч дзяцей-сірот і дзяцей, пазбаўленых бацькоўскай апекі, больш чым 6 тысяч дзяцей з асаблівасцямі псіхафізічнага развіцця і дзяцей-інвалідаў. Знаходжанне гэтых дзяцей у аздараўленчым летніку дазваляе падтрымаць сферу іх узаемін, садзейнічае адаптацыі да самастойнага жыцця.

У рэспубліцы *захавана і развіваецца сетка пазашкольных устаноў,* якія садзейнічаюць развіццю творчых здольнасцей дзяцей. У 2000 г. у 377 такіх установах займаліся 352,4 тыс. дзяцей. Пры гэтым выдаткі на арганізацыю іх работы поўнасцю бярэ на сябе дзяржава.

На высокім узроўні праводзіцца работа ў такіх установах пазашкольнай адукацыі, як Рэспубліканскі цэнтр тэхнічнай творчасці навучэнцаў, Рэспубліканскі цэнтр дзіцячага і юнацкага турызму і экскурсій, Гомельскі абласны палац творчасці дзяцей і моладзі, Мінскі гарадскі палац дзяцей і моладзі, Слуцкі гарадскі цэнтр дзіцячай творчасці. Вялікую работу па развіцці творчых здольнасцей дзяцей праводзяць установы, створаныя ў рамках сістэмы агульнай сярэдняй адукацыі: Беларускі рэспубліканскі вучэбны комплекс гімназія-каледж мастацтваў, Рэспубліканская завочная фізіка-матэматычная і хімічная школа і многія іншыя.

Актыўнае ўключэнне сістэмы адукацыі ў вырашэнне вострых сацыяльных праблем

Сістэма адукацыі з'яўляецца асноўным звяном работы з асобамі групы рызыкі. Аказанне сацыяльна-псіхалагічнай падтрымкі дзецям, якія знаходзяцца ў сацыяльна небяспечным становішчы, прафілактыка злачыннасці сталі важнымі накірункамі дзейнасці сістэмы адукацыі.

Змяненні сацыяльна-эканамічных умоў жыцця выклікалі павелічэнне сацыяльнага сіроцтва ва ўсіх былых рэспубліках Савецкага Саюза і краінах Усходняй Еўропы. Калі ў 1990 годзе ў нашай рэспубліцы было 11,2 тысячы дзяцей-сірот і дзяцей, што засталіся без апекі бацькоў, то ў 2001 годзе — 30,1 тысячы.

У той жа час дзяржаўная палітыка па развіцці сістэмы сацыяльна-педагагічных устаноў і органаў абароны дзяцінства дазволіла пазбегнуць такіх негатыўных наступстваў крызісу сям'і, як дзіцячая беспрытульнасць, бадзяжніцтва, гандаль дзецьмі, іх сексуальная эксплуатацыя.

Педагагічная практыка апошніх гадоў пацвердзіла своечасовасць увядзення ва ўстановах адукацыі інстытута сацыяльных педагогаў і педагогаў-псіхолагаў, якіх у 1990 годзе ў школе практычна яшчэ не было. У сферу іх прафесійнай кампетэнцыі ўваходзяць найбольш актуальныя і складаныя аспекты адукацыйнай дзейнасці: прафілактыка негатыўных з'яў у асяроддзі навучэнскай моладзі, аказанне сацыяльна-педагагічнай і псіхалагічнай дапамогі і падтрымкі дзецям, навучэнцам і студэнтам, якія апынуліся ў экстрэмальнай жыццёвай сітуацыі, узаемадзеянне з праблемнымі сем'ямі і сацыяльным акружэннем вучнёўскай моладзі. На сённяшні дзень толькі ў агульнаадукацыйных школах працуюць 2500 сацыяльных педагогаў і 1700 педагогаў-псіхолагаў (у 1997 годзе адпаведна 1691 і 1270). Пастаянна ўдасканальваецца нарматыўна-прававая база іх дзейнасці.

У краіне створана сістэма матэрыяльнай падтрымкі сем'яў, якія ўзялі на выхаванне дзяцей, што засталіся без апекі бацькоў. Беларусь першай з дзяржаў СНД увяла штомесячныя грашовыя выплаты на ўтрыманне апякунскіх сем'яў, прыёмных сем'яў, дзіцячых дамоў сямейнага тыпу, якія ўзялі на выхаванне дзяцей-сірот, сродкі, што выдаткоўваліся на іх утрыманне ў дзіцячых дамах і школах-інтэрнатах. Аналагічныя штомесячныя грашовыя выплаты распаўсюджаны і на ўсыноўленых дзяцей. З 2000 года пачала функцыянаваць новая сямейная форма выхавання сірот - прыёмная сям'я. У выніку павялічваецца колькасць сірот, уладкаваных на выхаванне ў сем'і. Як вынік, калі ў 1993 годзе ў дзяржаўных установах пад апекай дзяржавы выхоўваліся 64 працэнты дзяцей, што засталіся без апекі бацькоў, то ў 2000 — ужо 52 працэнты.

У 1990 годзе было ўсыноўлена 397 дзяцей, у 1994 годзе — 612, у 2000 — 870 дзяцей.

У рамках прэзідэнцкай праграмы "Дзеці Беларусі" рэалізуецца яшчэ адзін накірунак сацыяльнай палітыкі — *стварэнне сістэмы абароны дзяцінства.* Развіваецца сетка сацыяльна-педагагічных устаноў і дзіцячых сацыяльных прытулкаў, закліканых ажыццяўляць ранняе выяўленне праблемных сем'яў і сацыяльна-педагагічную рэабілітацыю дзяцей і сем'яў "групы рызыкі".

На стане на 1 студзеня 2001 года ў рэспубліцы функцыянавалі 60 дзіцячых сацыяльных прытулкаў і 22 сацыяльна-педагагічныя цэнтры.

Сацыяльна-педагагічныя цэнтры і дзіцячыя сацыяльныя прытулкі кардынальна змянілі сваю дзейнасць з органамі абароны дзяцінства, рэгіянальнымі цэнтрамі сацыяльнай падтрымкі сем'і і дзяцей, створанымі ў сістэме сацыяльнай абароны, з камісіямі і інспекцыямі па справах непаўналетніх, сацыяльнымі педагогамі сацыяльна-педагагічных устаноў. Гэта дало магчымасць стварыць на месцах сістэму работы з дзецьмі і сем'ямі, якія маюць патрэбу ў сацыяльнай падтрымцы, здольную рэальна ўплываць на змяншэнне дзіцячай безнагляднасці, прафілактыку сацыяльнага сіроцтва, узровень злачыннасці і правапарушэнняў у дзіцячым асяроддзі. Намецілася тэндэнцыя, пачынаючы з 1999 года, скарачэння росту колькасці знова выяўленых дзяцей-сірот. Павялічваецца роля сацыяльна-педагагічных цэнтраў у пошуку, падборы, навучанні і псіхолага-педагагічным суправаджэнні сем'яў, якія бяруць на выхаванне дзяцей-сірот.

Пад пастаянным кантролем знаходзяцца пытанні дзіцячай і маладзёжнай злачыннасці. У дзевяностыя гады ў рэспубліцы адзначаўся значны рост злачыннасці сярод непаўналетніх. Найбольш пазітыўныя зрухі адбыліся ў апошнія тры гады. У 2000 годзе ў рэспубліцы ўпершыню за апошняе дзесяцігоддзе адзначана змяншэнне колькасці дзяцей, якія ўчынілі злачынствы. Так, калі ў 1996 годзе непаўналетнімі правапарушальнікамі ўчынена 9892 злачынствы, то ў 2000 — 9028, ва ўчыненні злачынстваў удзельнічалі адпаведна 7737 і 7769 падлеткаў (у 1999 годзе — 8129 падлеткаў).

Аналагічныя тэндэнцыі захоўваюцца і ў бягучым годзе. Колькасць злачынстваў, учыненых непаўналетнімі ў першым паўгоддзі 2001 года, склала 3384 і скарацілася ў параўнанні з аналагічным перыядам 2000 года на 14,2 працэнта. Ва ўчыненні злачынстваў удзельнічала адпаведна 3205 і 3815 падлеткаў (змяншэнне на 18,5 працэнта).

Павышэнне якасці адукацыі

Структурная перабудова агульнаадукацыйнай школы

На павышэнне якасці адукацыі накіравана школьная рэформа, што пачалася ў 1998 годзе, дэвізам якой могуць служыць словы: *"перайсці ад адукацыі для ўсіх да адукацыі для кожнага".* У якасці аднаго з асноўных элементаў вырашэння гэтай задачы яна прадугледжвае правядзенне структурнай перабудовы школы.

У 2001-2002 навучальным годзе завяршаецца пераход 4-гадовай пачатковай школы на новую структуру (падрыхтоўчы, 1-3 класы) пры пачатку навучання з шасці год.

Адаптаванне поўнага ахопу дзяцей 6-гадовага ўзросту школьным навучаннем дасягнута за кошт прывядзення зместу навучання малодшых школьнікаў у адпаведнасць з іх узроставымі асаблівасцямі, стварэння аптымальных умоў для фізічнага, псіхічнага і інтэлектуальнага развіцця дзяцей. Вяртанне да ідэі "нулявога" класа праз увядзенне падрыхтоўчага, узбагачанае вопытам мінулых гадоў, дазволіла "знайсці" дадатковы дванаццаты год навучання як год паміж 6- і 7-гадовым узростам, захаваць звычную нам нумарацыю класаў.

З 2002 года пачнецца рэалізацыя наступнага этапа рэформы — пераход да абавязковай 10-гадовай базавай (асноўнай) агульнаадукацыйнай школы. Павелічэнне тэрмінаў навучання ў базавай школе дазволіць зняць вучэбныя перагрузкі, даць адукацыю, якая будзе забяспечваць магчымасць як прадаўжэння навучання, так і ўключэння ў сістэму вытворчых адносін. Гэты крок будзе садзейнічаць і вырашэнню праблем сельскай школы, сацыяльнай абароны грамадзян.

Дыяграма росту абавязковай базавай (няпоўнай сярэдняй) адукацыі ў БССР і Рэспубліцы Беларусь

Гады навучання			
1947	1959	1984	1998
7	8	9	10

Для забеспячэння запытаў у атрыманні адукацыі, якая адпавядае здольнасцям, інтарэсам і схільнасцям вучняў, праводзіцца работа па развіцці *дыферэнцыяванага навучання*, усімі відамі якога ахоплена 38 працэнтаў школьнікаў (у старшых класах — кожны другі вучань).

Далейшае развіццё атрымалі навучальныя ўстановы новага тыпу: гімназіі, ліцэі, вучэбныя комплексы "школа (гімназія)-каледж". За 7 апошніх гадоў іх колькасць павялічылася ў 1,3 раза (з 80 да 107).

Ахоп вучняў рознымі формамі дыферэнцыяванага навучання

ахоп дыферэнцыяваным навучаннем

Удасканаленне і змяненне зместу школьнай адукацыі

У 90-я гады ўнесены прынцыповыя змены ў *вучэбныя планы агульнаадукацыйных школ*, накіраваныя на павелічэнне свабоды выбару навучальнымі ўстановамі і вучнямі зместу адукацыі, стварэнне сістэмы курсаў па выбары. Гэта дазволіла павялічыць магчымасці індывідуалізацыі навучання, лепш улічваць інтарэсы сельскай школы.

Пры распрацоўцы новага зместу адукацыі асаблівая ўвага ўдзелена павышэнню ролі нацыянальнага кампанента. Павялічыўся час на вывучэнне беларускай мовы і літаратуры, гісторыі Беларусі. У асобныя курсы выдзелены гісторыя і геаграфія Беларусі, сусветная гісторыя, агульная геаграфія. Літаратурная адукацыя ажыццяўляецца ў двух курсах: беларуская літаратура і сусветная літаратура. Прадметы нацыянальна-культурнага цыкла выкладаюцца на беларускай мове, што садзейнічае лепшаму авалоданню вучнямі дзвюма дзяржаўнымі мовамі.

У многіх раёнах рэспублікі дзеці па выбары бацькоў і пры падтрымцы органаў адукацыі навучаюцца пераважна на беларускай мове. У Мінскай і Гродзенскай абласцях колькасць такіх дзяцей складае палову кантынгенту вучняў. У адпаведнасці з рашэннямі Першага з'езда настаўнікаў Міністэрствам адукацыі распрацавана праграма па далейшым пашырэнні выкарыстання беларускай мовы на ўсіх узроўнях навучання.

Павысілася якасць навучання замежным мовам. У 1051 школе рэспублікі (27 працэнтаў базавых і сярэдніх школ) вывучаецца дзве і больш замежных моў.

Змяніўся падыход да вывучэння грамадазнаўчых дысцыплін. На змену прадметам "Асновы Савецкай дзяржавы і права", "Этыка і псіхалогія сямейнага жыцця", "Этыка" і "Грамадазнаўства" прыходзіць інтэграваны курс "Чалавек, грамадства, дзяржава".

У рамках *рэалізацыі рэформы агульнаадукацыйнай школы* уведзены новы вучэбны план пачатковай школы. У 2000-2001 навучальным годзе па гэтым плане ўжо працавалі падрыхтоўчыя, 1-2-я класы.

З 1998 года ажыццяўляецца паслядоўная навукова-тэарэтычная адпрацоўка і эксперыментальная праверка вучэбных планаў, праграм і вучэбна-метадычнага забеспячэння сярэдняга звяна школы. Зацверджаны і падрыхтаваны да выдання вучэбныя праграмы і вучэбна-метадычныя комплексы па ўсіх прадметах вучэбнага плана для 4-х класаў дзесяцігадовай базавай школы.

Падрыхтаваны і здадзены ў друк вучэбныя праграмы для 5-х класаў такой школы. Апрабіраваны падручнікі для 5-х і 6-х класаў. У 2000-2001 навучальным годзе прадоўжыцца эксперыментальная апрабацыя зместу адукацыі для 7-х класаў (восьмы год навучання) 10-гадовай базавай школы. Вядзецца навукова-тэарэтычная распрацоўка мадэляў і зместу адукацыі старшай (ліцэйскай) ступені школы, закліканай забяспечыць высокі навукова-тэарэтычны ўзровень выкладання прадметаў і далейшую дыферэнцыяцыю навучання.

Павелічэнне тэрмінаў навучання дазволіла *скараціць вучэбную нагрузку ў пачатковай школе.* Абавязковы кампанент яе новага базавага вучэбнага плана складае 19-22 гадзіны ў рамках 5-дзённага вучэбнага тыдня. Пачынаючы з 2002-2003 навучальнага года, у працэсе масавага пераходу сярэдняга звяна школы на абнаўленне зместу і новы тэрмін абавязковага навучання будзе ажыццяўляцца яе планамерны перавод на 5-дзённы вучэбны тыдзень. Гэта дазволіць у значнай ступені вырашыць праблему вучэбных перагрузак, садзейнічаць захаванню здароўя дзяцей, іх фізічнаму развіццю.

У рэспубліцы функцыянуюць 519 эксперыментальных пляцовак па правядзенні 28 лакальных эксперыментаў; у 1515 навучальных установах апрабуюцца 12 шырокамаштабных педагагічных інавацый.

Укараненне новых тэхналогій навучання

У школах рэспублікі ўжо назапашаны значны вопыт выкарыстання новых тэхналогій навучання. Актыўна ўкараняюцца тэхналогіі развіццёвага навучання. Так, па сістэме Б.Д.Эльконіна-В.В.Давыдава працуюць 710 класаў, Л.В.Занкова — 177 класаў, Н.А.Зайцавай — 312 класаў, па педагагічнай Дальтон-тэхналогіі — 215 класаў.

Выкарыстанне гэтых тэхналогій садзейнічае пераходу да навучання, у аснове якога ляжыць творчая пазнавальная актыўнасць вучняў, арыентацыя на фарміраванне навыкаў даследчыцкай дзейнасці, уменняў аналізаваць і абагульняць вучэбны матэрыял, ставіць і вырашаць задачы па самаразвіцці.

Сёмы год ідзе эксперымент па праграме *"Першы крок"*, які праводзіцца на базе больш як 300 дашкольных устаноў. Асноўныя прынцыпы гэтай педагагічнай тэхналогіі атрымалі развіццё ў пачатковай школе ў праграме *"Крок за крокам"*, па якой працуюць ужо 659 класаў.

Эксперыментальную апрабацыю праходзяць новыя методыкі і тэхналогіі навучання замежным мовам, камп'ютэрныя тэхналогіі арганізацыі навучальнага працэсу і кіраўніцкай дзейнасці, мадэлі выхаваўчай работы са школьнікамі з улікам рэгіянальных асаблівасцей, школьна-сямейнага выхавання малодшых школьнікаў "Арыенцір".

Больш чым у 300 агульнаадукацыйных школах апрабуецца *10-бальная сістэма ацэнкі ведаў, уменняў і навыкаў вучняў*, закліканая, пачынаючы з 2002-2003 навучальнага года, замяніць цяперашнюю сістэму ацэнкі ведаў школьнікаў. Пераход на 10-бальную сістэму дазволіць вырашыць праблему дыферэнцыяванага падыходу да ацэнкі вучэбнай дзейнасці школьнікаў, павысіць матывацыю вучняў да дасягнення больш высокіх вынікаў, актывізуе выкарыстанне сучасных форм, метадаў і сродкаў кантролю паспяховасці. **Укараненне гэтай сістэмы, важнай для рэалізацыі прынцыпу сацыяльна справядлівай адзнакі, стане істотным фактарам фарміравання пачуцця сацыяльнай справядлівасці, усведамлення залежнасці заахвочвання ад укладзенай працы.**

З 2001-2002 навучальнага года пачнецца апрабацыя гэтай сістэмы ў прафесійна-тэхнічных, сярэдніх спецыяльных і вышэйшых навучальных установах.

Ажыццяўляецца распрацоўка і апрабацыя сістэмы цэнтралізаванага тэсціравання. Да 2006 года мяркуецца ўвесці падагульняючае тэсціраванне ведаў школьнікаў на ўзроўні базавай школы, да 2008-2010 гг. — на ўзроўні сярэдняй школы. Гэтым забяспечваецца вырашэнне задачы дасягнення максімальнай аб'ектыўнасці і захаванне прынцыпу справядлівасці пры ацэнцы ўзроўню падрыхтоўкі. Пры гэтым для сельскай моладзі будуць захоўвацца спецыяльныя льготы (раздзельны і мэтавы прыёмы ў ВНУ).

Паслядоўна вырашаецца задача ўкаранення *новых інфармацыйных тэхналогій* у адукацыйны працэс. У рамках Рэспубліканскай праграмы "Інфарматызацыя сістэмы адукацыі" (распачата ў 1998 годзе) у школах рэспублікі ўстаноўлена каля 600 камп'ютэрных класаў на базе сучасных ПЭВМ і каля 100 праграмна-тэхнічных комплексаў на базе адной ПЭВМ, мадэрнізавана каля 550 камп'ютэрных класаў на базе КУВТ "Карвет".

У школах рэспублікі сёння выкарыстоўваецца больш як 3 тыс. камп'ютэрных класаў, прыкладна трэць з якіх з'яўляецца IBM-сумяшчальнай тэхнікай. У той жа час па стане на пачатак 2001 года толькі 75 працэнтаў базавых і сярэдніх агульнаадукацыйных школ рэспублікі аснашчаны камп'ютэрнай тэхнікай (у 1994 годзе — 65 працэнтаў). *Тэмпы аснашчэння школ камп'ютэрнай тэхнікай не паспяваюць за тэмпамі яе маральнага старэння.* Толькі 56 працэнтаў сярэдніх агульнаадукацыйных школ маюць хоць бы адзін IBM-сумяшчальны камп'ютэр з працэсарам, які дазваляе падключыцца да знешніх інфармацыйных рэсурсаў. Забяспечваюць выкладанне курса "Інфарматыка" на ўласнай базе толькі 75 працэнтаў агульнаадукацыйных навучальных устаноў.

На вырашэнне гэтай праблемы накіравана *Праграма "Стварэнне інфармацыйнай камп'ютэрнай сеткі сістэмы адукацыі Рэспублікі Беларусь"*, з дапамогай якой мяркуецца ў бліжэйшыя гады *забяспечыць базавыя і сярэднія школы вылічальнай тэхнікай, якая дазваляе арганізаваць падключэнне да інфармацыйных рэсурсаў, паскорыць стварэнне інфармацыйных рэсурсаў і нацыянальнага інфармацыйна-адукацыйнага асяроддзя.* Гэта таксама забяспечыць у далейшым вырашэнне задач пашырэння і даступнасці якаснай адукацыі, у тым ліку ў сельскай школе.

Адным з паказчыкаў павышэння якасці агульнаадукацыйнай падрыхтоўкі з'яўляюцца *вынікі ўдзелу беларускіх школьнікаў у міжнародных алімпіядах.* У 1990 годзе ў міжнародных алімпіядах прынялі ўдзел 4 школьнікі з Беларусі, якія заваявалі сярэбраны і бронзавы медалі. У 1994 годзе 14 школьнікаў атрымалі 2 залатыя, 3 сярэбраныя і 5 бронзавых медалёў. У 2000 годзе 26 школьнікаў удзельнічалі ў міжнародных алімпіядах па матэматыцы, інфарматыцы, фізіцы, хіміі, біялогіі і экалогіі і атрымалі 4 залатыя, 8 сярэбраных і 7 бронзавых медалёў.

У міжнародных алімпіядах 2001 года па рускай мове, матэматыцы, інфарматыцы, фізіцы, хіміі, біялогіі і экалогіі 26 з 28 школьнікаў Беларусі ганараваны медалямі (4 залатыя, 9 сярэбраных і 13 бронзавых).

Рост колькасці прызёраў міжнародных алімпіяд па агульнаадукацыйных прадметах

	1990	1994	2001
Залаты мядаль		2	4
Сярэбраны мядаль	1	3	9
Бронзавы мядаль	1	5	13

З часу пачатку рэформы ў школы паступіла каля 600 найменняў падручнікаў і вучэбных дапаможнікаў, у тым ліку 300 — на беларускай мове, 220 — на рускай, 80 — на замежных мовах.

Стварэнне сістэмы вучэбнага кнігавыдання

У апошнія дзесяць гадоў праведзена вялікая і складаная работа па *вучэбна-метадычным забеспячэнні адукацыйнага працэсу.* Да распаду Савецкага Саюза патрэбнасці агульнаадукацыйнай школы рэспублікі ў вучэбнай літаратуры забяспечваліся пераважна за кошт саюзных паставак, таму сістэму вучэбнага кнігавыдання давялося ствараць практычна нанава. Усяго за перыяд 1994-2000 гг. выдадзена вучэбная літаратура 2931 наймення, у тым ліку 1241 — для агульнаадукацыйнай школы агульным накладам каля 30 млн. асобнікаў, 747 — для вышэйшых навучальных устаноў, 149 — для сярэдніх спецыяльных навучальных устаноў, 80 — для сістэмы прафесійна-тэхнічнай адукацыі.

За гэтыя гады выдадзена 475 вучэбна-метадычных дапаможнікаў для педагогаў, з іх 250 — для сярэдняй школы, 37 — для спецыяльнай, 104 — па праблемах выхаваўчай работы, 84 — у дапамогу работнікам дашкольнай адукацыі.

Штогод у школы паступае больш як 300 найменняў вучэбных кніг, уключаючы падручнікі расійскіх выдавецтваў. Вучэбная літаратура выдаецца на сямі мовах: беларускай, рускай, польскай, англійскай, нямецкай, французскай і іспанскай.

За апошнія 4 гады ў школы паступіла больш як 150 найменняў мастацкіх кніг з серыі "Школьная бібліятэка", з іх 78 — на беларускай мове, 67 — на рускай, 10 — на замежных мовах.

Працягваецца выданне праграмных мастацкіх твораў серыі "Школьная бібліятэка". З 1996 года ў гэтай серыі сталі выходзіць кнігі для вучняў пачатковай школы, а з 1999 года — выдавацца мастацкія тэксты на замежных мовах.

Пачатковая школа цяпер поўнасцю забяспечана нацыянальнымі падручнікамі (выдадзена 355 новых падручнікаў і вучэбных дапаможнікаў). ***Практычна ўсе прадметы базавай школы (за выключэннем замежных моў) таксама забяспечаны нацыянальнымі падручнікамі*** (выдадзена 210 новых падручнікаў і вучэбных дапаможнікаў). У 10-11 класах выкарыстоўваюцца новыя падручнікі па гісторыі, геаграфіі, беларускай мове і літаратуры. Завяршаецца падрыхтоўка да выдання нацыянальных падручнікаў па ўсіх прадметах вучэбнага плана агульнаадукацыйнай школы.

Паляпшаецца забеспячэнне агульнаадукацыйнай школы картаграфічнай прадукцыяй. Выпушчаны 4 атласы ("Мая Радзіма — Беларусь" для 3 класа, "Рэспубліка Беларусь" для 9 класа, два геаграфічныя атласы для 6 класа), контурныя карты да падручнікаў па гісторыі і геаграфіі, 53 насценныя карты на рускай і беларускай мовах.

Павышаецца якасць выдаваемай вучэбнай літаратуры. Можна, напрыклад, адзначыць наступныя падручнікі, якія прайшлі доследную праверку ў школах рэспублікі: "Буквар" А.К.Клышкі, "Матэматыка" для 1 класа Т.М.Чабатарэўскай, "Руская літаратура" для 8 класа Т.Ф.Мушынскай, "Сусветная гісторыя" для 8 класа В.С.Кошалева.

У 1999 годзе вучэбна-метадычны комплекс А.К.Клышкі па навучанні чытанню, распрацаваны на аснове сучасных дасягненняў лінгвістыкі і псіхалогіі, заняў першае месца на конкурсе "Падручнік года". Вынікі параўнальнай экспертызы буквароў, праведзенай у рэспубліцы, паказваюць, што пры навучанні чытанню па буквары А.К.Клышкі зніжаецца колькасць памылак, павышаецца ўзровень засваення тэкстаў.

Падручнікам для ВНУ "Фізічнае выхаванне" пад рэд. Н.Я.Пятрова і А.В.Мядзведзя і "Педагогіка" (аўтар І.Ф.Харламаў) прысуджана Дзяржаўная прэмія Рэспублікі Беларусь. Па 3-4 выданні вытрымалі "Паліталогія" В.А.Мельнікава, "Педагогіка" І.Ф.Харламава, "Эканамічная тэорыя" Н.І.Базылёва і С.П.Гурко, шэраг іншых выданняў для вышэйшай школы.

Павышэнне якасці навучання на ўсіх узроўнях сістэмы адукацыі

Дашкольнае выхаванне. У 1990 годзе толькі 5,5 працэнта дашкольных устаноў забяспечвалі палепшаныя ўмовы для ўтрымання і развіцця дзяцей (у 1994 годзе — 13,5 працэнта), а ў 2000 годзе іх колькасць дасягнула 31 працэнта. Асабліва трэба адзначыць развіццё такога важнага для сяла тыпу навучальнай установы, як школа-дзіцячы сад, і павелічэнне іх колькасці з 98 у 1994 годзе да 352 у 2000 годзе.

Сёння бацькі маюць права выбару дашкольнай установы па віду, тыпу, профілі і рэжыму работы, магчымасці атрымання дадатковых паслуг па вывучэнні замежнай мовы, навучанні плаванню, харэаграфіі, ігры на музычных інструментах, аказанні адукацыйных і аздараўленчых паслуг на даму.

Рост колькасці дашкольных устаноў, якія забяспечваюць палепшаныя ўмовы для ўтрымання і развіцця дзяцей

	1990	1995	2000
З паглыбленым накірункам у рабоце	0	8	23
Школа-дзіцячы сад	0	98	352
Якія маюць аздараўленчыя групы	0	37	264

За 2000 год у рэспубліцы створана 15 прафесійных ліцэяў і 11 прафесійна-тэхнічных каледжаў.

У рамках удасканалення *сістэмы прафесійна-тэхнічнай адукацыі*, яе інтэграцыі з сярэдняй спецыяльнай адукацыяй у 90-я гады створана 35 вышэйшых прафесійных вучылішчаў. У 61 ПТНУ (25 працэнтаў ад агульнай колькасці) ажыццяўляецца навучанне ў ліцэйскіх групах. У 2000 годзе пачаўся працэс *пераўтварэння прафесійна-тэхнічных вучылішчаў і вышэйшых прафесійных вучылішчаў у прафесійныя ліцэі і прафесійна-тэхнічныя каледжы.*

Прафесійны ліцэй — навучальная ўстанова, якая адначасова з рэалізацыяй традыцыйных для прафтэхшколы адукацыйных праграм забяспечвае профільную агульнаадукацыйную падрыхтоўку павышанага ўзроўню. Прафесійна-тэхнічныя каледжы арыентаваны на падрыхтоўку спецыялістаў, якія спалучаюць у сабе якасці кваліфікаваных рабочых (служачых) і спецыялістаў з сярэдняй спецыяльнай адукацыяй (тэхнікаў і да т.п.).

Стварэнне гэтых устаноў накіравана на вырашэнне задачы ўдасканалення структуры прафтэхадукацыі, сфарміраванай пераважна ў 50-60 гады і якая ўжо не адпавядае патрабаванням рынку працы, а таксама забяспечвае павышэнне якасці агульнаадукацыйнай і прафесійнай падрыхтоўкі моладзі.

У другой палове 90-х гадоў былі намечаны стратэгічныя шляхі развіцця *сярэдняй спецыяльнай адукацыі*, ствараліся каледжы і вышэйшыя каледжы, якія забяспечваюць атрыманне сярэдняй спецыяльнай адукацыі павышанага ўзроўню. Калі ў 1990 годзе ў сістэме сярэдняй спецыяльнай адукацыі функцыянаваў 1 каледж, у 1994 годзе — 17, то ў 2000 годзе — 35. Акрамя таго, на базе сярэдніх спецыяльных навучальных устаноў адкрыты 4 вышэйшыя каледжы, якія забяспечваюць падрыхтоўку спецыялістаў з сярэдняй спецыяльнай і вышэйшай адукацыяй.

У рамках рэалізацыі Праграмы рэгіянальнага развіцця вышэйшай адукацыі намечана далейшая інтэграцыя сярэдніх спецыяльных і вышэйшых навучальных устаноў.

Павысіўся адукацыйны статус дзяржаўных вышэйшых навучальных устаноў. Калі ў 1990 годзе ў рэспубліцы былі 3 універсітэты, 29 інстытутаў і 1 акадэмія, то на пачатак 2000-2001 навучальнага года ў Рэспубліцы Беларусь функцыянавалі 7 класічных і 16 профільных універсітэтаў, 9 акадэмій, 6 інстытутаў, 4 вышэйшыя каледжы, 1 вышэйшае вучылішча.

Павышэнне статусу вышэйшых навучальных устаноў дазволіла ўзмацніць фундаментальную і навуковую падрыхтоўку спецыялістаў у рамках навучання па 5-гадовых вучэбных планах і садзейнічала павышэнню якасці падрыхтоўкі кадраў.

У мэтах удасканалення структуры падрыхтоўкі спецыялістаў ажыццяўляецца паслядоўны пераход на шматузроўневую сістэму вышэйшай адукацыі.

Арганізацыя выхаваўчай работы

Адным са станоўчых вынікаў работы адукацыйных устаноў у другой палове 90-х гадоў з'яўляецца *аднаўленне сістэмы выхаваўчай работы ў адукацыйнай дзейнасці.* Школа і сістэма адукацыі ў цэлым змаглі пераадолець негатыўныя тэндэнцыі, выкліканыя сацыяльна-палітычнай нестабільнасцю канца 80-х — пачатку 90-х гадоў.

Улічваючы, што ў апошнія гады з-за шэрагу прычын аслабеў уплыў сям'і, зменшыўся ўдзел грамадскасці ў працэсе выхавання, школа шмат у чым узяла на сябе функцыю сацыяльнай падтрымкі падрастаючага пакалення, садзейнічала аднаўленню дзейнасці дзіцячых і юнацкіх грамадскіх арганізацый.

Паслядоўна, з улікам асваення і пераацэнкі вопыту папярэдніх гадоў, пашыраецца поле выхаваўчай дзейнасці ўстаноў адукацыі. У яе аснове — традыцыйныя па сваёй сутнасці прынцыпы выхавання: любоў да бацькоў, павага да старэйшых, гонар за свой народ, грамадзянскасць і патрыятызм. Пазітыўную ролю ў духоўна-маральным выхаванні моладзі адыграла супрацоўніцтва з традыцыйнымі для нашага народа рэлігійнымі канфесіямі.

Цяпер ва ўсіх установах адукацыі сфарміраваны структурныя падраздзяленні, уведзены пасады, якія забяспечваюць арганізацыю выхаваўчага працэсу.

Адраджаецца цікавасць да праблем выхавання з боку вучоных, педагогаў і метадыстаў. За апошнія гады праведзены чатыры рэспубліканскія выставы літаратуры па праблемах выхавання дзяцей і навучэнскай моладзі, на кожнай з якіх было прадстаўлена больш як 1500 найменняў выданняў па данай праблематыцы.

Калі ў 1990 годзе ва ўстановах адукацыі працавала 75 педагогаў-псіхолагаў, сацыяльных педагогаў — 45, то ў 2000 годзе - 2800 і 2900 чалавек адпаведна.

Штогод павялічваецца наклад навукова-метадычных часопісаў па праблемах выхаваўчай і сацыяльнай работы.

Асабліва патрэбна выдзеліць работу па стварэнні сацыяльна-педагагічнай і псіхалагічнай службы сістэмы адукацыі. Для рэспублікі гэта зусім новы накірунак дзейнасці, які запатрабаваў арганізацыі падрыхтоўкі высокакваліфікаваных кадраў сацыяльных педагогаў і педагогаў-псіхолагаў, іх нарматыўна-прававога і метадычнага забеспячэння.

У рэспубліцы не толькі захавана, але і атрымала развіццё сістэма пазашкольнай адукацыі, якая забяспечвае доступ дзяцей да розных галін творчай дзейнасці, стварае рэальныя магчымасці для іх духоўнага, інтэлектуальнага і фізічнага развіцця. У 1991 годзе ў 386 установах пазашкольнай адукацыі працавалі 19992 гурткі, у якіх займаліся 292250 вучняў. Сёння ў 377 установах пазашкольнай адукацыі працуе 25986 гурткоў, у якіх займаецца 352469 дзяцей.

За мінулы перыяд адбыўся шэраг станоўчых змен у галіне ***фізічнага выхавання вучняў.*** З 1996 года ў школах уведзены 3 урокі фізкультуры. Для павышэння цікавасці вучняў да рэгулярных фізкультурных заняткаў пазакласная работа пераарыентавана на круглагадовую спартакіяду з правядзеннем штомесячных фізкультурна-аздараўленчых мерапрыемстваў. Павялічылася колькасць спартыўных збудаванняў, спартыўных залаў.

Цяпер у сістэме Міністэрства адукацыі налічваецца 236 дзіцячых спартыўных школ, у якіх займаецца 118 тыс. вучняў. За 2000 год у іх падрыхтаваны 92 майстры спорту і 13 майстроў спорту міжнароднага класа. Каля 45 працэнтаў саставу нацыянальных каманд, якія прымаюць удзел у Алімпійскіх гульнях, чэмпіянатах Еўропы, фарміруецца выпускнікамі спартыўных школ. Ад 60 да 70 працэнтаў пераможцаў і прызёраў названых спаборніцтваў з'яўляюцца вучнямі раённых спартыўных школ.

У Алімпійскіх гульнях 1996 года прынялі ўдзел 33 чалавекі, што вучацца ў навучальных установах сістэмы Мінадукацыі, якія заваявалі 5 бронзавых медалёў. У Алімпійскіх гульнях 2000 года — 45 чалавек, якія заваявалі 1 залаты, 5 сярэбраных і 3 бронзавыя медалі.

Развіццё сістэмы пазашкольнай адукацыі

	1991 г.	2000 г.
Колькасць гурткоў	19992	292250
Колькасць навучаючыхся	25986	358558

Павышэнне ролі адукацыі ў вырашэнні сацыяльна-эканамічных задач

Прыярытэтная роля адукацыі найбольш ярка праяўляецца ў рэалізацыі функцыі забеспячэння грамадскага прагрэсу.

Па даных апошняй справаздачы ААН аб чалавечым развіцці, Рэспубліка Беларусь у глабальным рэйтынгу ***па індэксе развіцця чалавечага патэнцыялу*** перамясцілася з 57 на 53 месца, працягваючы ўтрымліваць лідэрства сярод краін СНД.

Асноўным паказчыкам індэкса развіцця чалавечага патэнцыялу, разам з сярэдняй працягласцю жыцця і памерам унутранага валавога прадукту на душу насельніцтва, з'яўляецца ўзровень ахопу насельніцтва адукацыяй. Менавіта гэты паказчык істотна вызначае перспектывы развіцця дзяржавы, таму што адукацыя сёння становіцца важнейшым рэсурсам эканамічнага развіцця і павышэння якасці і ўзроўню жыцця.

Даныя міжнародных арганізацый сведчаць: адрозненні паміж развітымі краінамі і краінамі, што сталі на шлях развіцця, толькі на адну трэць абумоўлены адрозненнем ва ўзроўнях развіцця эканамічных сістэм, а на дзве трэці — адрозненнем ва ўзроўні і якасці адукацыі.

Гэта яшчэ раз падкрэслівае важнасць рэформы агульнаадукацыйнай школы і сістэмы адукацыі ўвогуле, накіраванай на павышэнне эфектыўнасці навучання і, у канчатковым выніку, на прырашчэнне інтэлектуальнага патэнцыялу нацыі.

Сістэма адукацыі адыгрывае прыярытэтную ролю ў забеспячэнні кваліфікаванымі кадрамі ўсіх сфер жыццядзейнасці краіны.

Устойлівыя пазітыўныя тэндэнцыі адзначаюцца ў структуры падрыхтоўкі спецыялістаў з вышэйшай адукацыяй. Колькасць спецыяльнасцей павялічылася ў 2000 годзе да 233, спецыялізацый — да 1070, што дазваляе практычна поўнасцю задавальняць патрэбнасці рэспублікі ў спецыялістах з вышэйшай адукацыяй.

У сістэме дзяржаўнай вышэйшай адукацыі інтэнсіўна павялічваецца падрыхтоўка спецыялістаў па наступных профілях:

эканамічным — з 22324 студэнтаў у 1990 годзе да 58938 у 2000 годзе (264 працэнты);

педагагічным — з 24989 студэнтаў у 1990 годзе да 50329 у 2000 годзе (201 працэнт);

гуманітарным — з 30066 студэнтаў у 1990 годзе да 39505 у 2000 годзе (131 працэнт).

Да 1997/1998 навучальнага года было спынена зніжэнне аб'ёмаў падрыхтоўкі, а ў 2000 годзе павялічыўся аб'ём падрыхтоўкі па ***вызначальных для эканомікі краіны накірунках.*** У адносінах да ўзроўню 1990 года:

тэхнічны профіль — да 91 працэнта (максімальнае падзенне да 70 працэнтаў);

сельскагаспадарчы профіль — да 77 працэнтаў (максімальнае падзенне да 68 працэнтаў);

медыцынскі профіль — да 74 працэнтаў (максімальнае падзенне да 66 працэнтаў);

прыродазнаўчанавуковы профіль — да 63 працэнтаў (максімальнае падзенне да 58 працэнтаў).

Праводзіцца работа па прывядзенні структуры падрыхтоўкі рабочых кадраў і спецыялістаў сярэдняга звяна ў адпаведнасць з патрабаваннямі рынку працы.

Сістэма адукацыі адыгрывае важную ролю ***ў забеспячэнні тэхналагічнага пераўзбраення краіны.*** У адпаведнасці з данымі ААН па асноўных паказчыках, якія ўлічваюцца пры разліку індэкса тэхналагічнага развіцця, Беларусь не саступае краінам-лідэрам. Рэспубліка, напрыклад, апярэджвае Канаду, Польшчу, Італію па колькасці валавога ўнутранага прадукту, які інвесціруецца ў развіццё навукі і тэхналогій. Колькасць навукова-тэхнічных работнікаў на Беларусі на 100 тыс. насельніцтва амаль у 1,7 раза вышэйшая, чым у Польшчы. Рэспубліка апярэджвае Польшчу і па колькасці студэнтаў ВНУ, якія навучаюцца па прыродазнаўчанавуковых і тэхнічных спецыяльнасцях (14,4 і 6,6 працэнта адпаведна).

Ад шэрагу распрацовак вышэйшай школы атрыманы значны эканамічны эфект. Так, на аснове навуковых распрацовак вучоных Беларускага дзяржаўнага універсітэта наладжана перапрацоўка лому і адходаў, якія ўтрымліваюць каштоўныя металы, з атрыманнем зліткаў каштоўных металаў высокай чысціні. Пры гэтым кошт выпушчанай у 2000 годзе прадукцыі склаў больш як 6 млн. долараў ЗША. На працягу 4 гадоў актыўна выступае на рынку навукова-тэхнічнай прадукцыі прадпрыемства "Унитехпром" БДУ, якое, выкарыстоўваючы высокарэнтабельныя тэхналагічныя працэсы, распрацаваныя ў БДУ, наладзіла выпуск некалькіх дзесяткаў найменняў прадукцыі медыцынскага прызначэння. Штогадовая эканомія дзяржбюджэтных сродкаў, дзякуючы пераходу на айчынныя віды прадукцыі, складае каля 3 млн. долараў ЗША.

У Беларускім дзяржаўным універсітэце транспарту распрацавана методыка дыягнаставання асноўных дэталяў грузавых вагонаў, якая сэканоміла Беларускай чыгунцы звыш 10 млн. долараў ЗША. Распрацаваныя ў БелДУТе варыянты мадэрнізацыі вагонаў-цыстэрн дазволяць штогод эканоміць да 1,5 млн. долараў ЗША.

У Беларускай дзяржаўнай політэхнічнай акадэміі распрацавана імпартазамяшчальная тэхналогія атрымання высокатрывалага чыгуну з выкарыстаннем металаадходаў, якая дазваляе павысіць трываласць металу на 25-30 працэнтаў.

За распрацоўку і прамысловае асваенне новых тэхналогій і стварэнне канкурэнтаздольнай імпартазамяняльнай прадукцыі вучоныя БДУІР удастоены пяці Дзяржаўных прэмій і адной Урадавай прэміі.

Навукова-даследчым цэнтрам валаконна-аптычнай тэхнікі пры Магілёўскім машынабудаўнічым інстытуце распрацавана і вырабляецца серыя валаконна-аптычных эндаскопаў, прызначаных для тэхнічнай дыягностыкі цяжкадаступных месц машын, агрэгатаў, станкоў у авія-, машына-, аўтамабіле-, суднабудаванні, электра- і ядзернай энергетыцы, хіміі, нафтавай і газавай прамысловасці, будаўніцтве, а таксама ў медыцынскай дыягностыцы.

Шырокую вядомасць набылі даследаванні, якія выконваюцца ў Беларускім дзяржаўным універсітэце інфарматыкі і радыёэлектронікі. Шэраг праектаў у галіне мікра- і наноэлектронік, новых матэрыялаў і інфармацыйных тэхналогій выконваецца ў рамках еўрапейскіх праграм INTAS, ESPRIT, COPERNICUS, па грантах міжнародных навуковых таварыстваў і фондаў. Вялікім попытам на рынку высокіх тэхналогій Кітая, Індыі, Германіі, Італіі карыстаюцца распрацоўкі ў галіне СВЧ-электронікі, радыёлакацыі, электрамагнітнай сумяшчальнасці, мадэлявання радыёэлектронных сістэм, мікраэлектронікі.

У гэтым універсітэце распрацаваны вымяральна-вылічальны комплекс ("Лукомль-2001"), які дазваляе весці бесперапынны стацыянарны вібракантроль турбаагрэгатаў магутнасцю ад 25 да 300 мвт. Цяпер комплекс укаранёны на 6 буйных электрастанцыях канцэрна "Белэнерга". Ажыццяўляецца пастаўка комплексаў у Расію.

Айчынных спажыўцоў прываблiваюць распрацаваныя навукоўцамі БДУІР радыёпаглынальныя матэрыялы на аснове трыкатажных палотнаў, прылады абароны моўнай інфармацыі, рэсурсазберагальныя хладонавыя сістэмы ахаладжэння тэхналагічных вадкасцей, праграмныя і тэхнічныя сродкі аналізу і прагнозу электрамагнітнай сумяшчальнасці радыёэлектронных сродкаў.

Перспектывы развіцця нацыянальнай сістэмы адукацыі

Распрацоўка стратэгіі развіцця сістэмы адукацыі з***апатрабавала ўзмацненне ролі прагнастычнай і праграмна-мэтавай функцый у кіраванні.*** Былі створаны, пачынаючы з 1996 года, канцэпцыі рэфармавання агульнаадукацыйнай школы, развіцця вышэйшай і прафесійна-тэхнічнай адукацыі, якія засноўваюцца на прынцыпах апоры на айчынныя педагагічныя традыцыі, уважлівага адбору інавацыйных рашэнняў, эвалюцыйнасці ў правядзенні пераўтварэнняў.

Выбар стратэгіі развіцця сярэдняй і вышэйшай школы дазволіў вызначыць параметры рэфармавання ўсіх узроўняў адукацыі і на гэтай аснове распрацаваць ***"Асноўныя напрамкі развіцця нацыянальнай сістэмы адукацыі", якія вызначылі мэты, асноўныя этапы і мерапрыемствы па развіцці ўсіх кампанентаў сістэмы адукацыі.***

У рамках рэалізацыі "Асноўных напрамкаў" да пачатку 2001 года ажыццёўлена распрацоўка канцэптуальна-праграмных дакументаў практычна ўсіх звенняў сістэмы адукацыі. Адначасова ажыццяўлялася работа па ***стварэнні нарматыўнай прававой базы сістэмы адукацыі.*** Распрацаваны і разгледжаны ў першым чытанні ў парламенце праект Закона Рэспублікі Беларусь "Аб унясенні змяненняў і дапаўненняў у Закон Рэспублікі Беларусь "Аб адукацыі ў Рэспубліцы Беларусь". Вядзецца распрацоўка законапраектаў аб вышэйшай, прафесійна-тэхнічнай і спецыяльнай адукацыі, аб вучэбным кнігавыданні.

У адпаведнасці з зацверджанымі праграмнымі дакументамі ў перыяд да 2010 года прадугледжваецца правядзенне наступных мерапрыемстваў.

У сістэме дашкольнай адукацыі:

— забеспячэнне паступовага пераходу да поўнага ахопу дзяцей пяцігадовага ўзросту падрыхтоўкай да школы, што дазволіць прадаставіць дзецям, незалежна ад сацыяльнага становішча іх бацькоў, роўныя стартавыя магчымасці пры паступленні ў школу;

— далейшае развіццё дзяржаўнай сеткі дашкольных устаноў. Асаблівая ўвага пры гэтым будзе ўдзяляцца развіццю дашкольнай адукацыі на сяле, стварэнню ўстаноў тыпу дзіцячы сад-школа, сезонныя пляцоўкі, дзіцячы сад на даму.

Будзе праводзіцца ў адпаведнасці з запытамі сям'і далейшая дыферэнцыяцыя сеткі дашкольных адукацыйных устаноў, увядзенне розных форм дашкольнага выхавання, а таксама стварэнне ўмоў для забеспячэння пераемнасці сямейнага выхавання, дашкольнай і пачатковай адукацыі.

У сістэме школьнай адукацыі да 2008 года будзе завершаны пераход да абавязковай дзесяцігадовай адукацыі пры 4-гадовай пачатковай і 6-гадовай базавай школе, а да 2010 года — 12-гадовай поўнай сярэдняй адукацыі.

Выпускнікі абавязковай дзесяцігадовай школы змогуць без абмежаванняў прадоўжыць вучобу на апошняй ступені агульнаадукацыйнай школ — у ліцэйскіх класах сярэдніх агульнаадукацыйных школах, ліцэях, у тым ліку пры вышэйшых навучальных установах, на базе прафесійна-тэхнічных навучальных устаноў (прафесійных ліцэях і прафесійна-тэхнічных каледжах), а таксама ў тэхнікумах і каледжах, дзе таксама можна будзе завяршыць агульнаадукацыйную падрыхтоўку. Любы з гэтых варыянтаў будзе даваць права на прадаўжэнне вучобы ў вышэйшай навучальнай установе.

Увядзенне новай структуры і зместу агульнай сярэдняй адукацыі, развіццё сістэмы сацыяльнай падтрымкі навучэнскай моладзі створаць аптымальныя ўмовы для маральнага, інтэлектуальнага, творчага і фізічнага развіцця асобы, замацуюць за агульнаадукацыйнай школай статус вядучага сацыяльнага інстытута.

Удасканаленне адукацыйнага працэсу будзе ажыццяўляцца за кошт пашырэння культуралагічнай, эканамічнай, экалагічнай падрыхтоўкі, укаранення сучасных тэхналогій навучання, надання зместу адукацыі на ўзроўні базавай (асноўнай) школы адносна завершанага характару і ажыццяўлення профільнай дыферэнцыяцыі на апошнім этапе агульнай сярэдняй адукацыі.

Пераход на 5-дзённы вучэбны тыдзень дазволіць устанавіць навукова абгрунтаваную вучэбную нагрузку. Паэтапнае зніжэнне напаўняльнасці класаў створыць аптымальныя ўмовы для навучання і аховы здароўя вучняў.

Будзе забяспечвацца адзінства вучэбна-выхаваўчага працэсу ў сістэмах школьнай і пазашкольнай адукацыі. Прадоўжыцца работа па стварэнні комплекснай сістэмы выхаваўчай работы, арыентаванай на фарміраванне духоўна-маральнай асобы. У 2001/2005 гг. будзе праводзіцца работа па пашырэнні сеткі ўстаноў пазашкольнай адукацыі (комплексы пазашкольнай работы, цэнтры творчасці школьнікаў, турыстычныя клубы, дзіцячыя паркі і інш.) і пераліку аказваемых імі паслуг з улікам павелічэння патрэбнасцей і запытаў навучэнскай моладзі. Атрымае далейшае развіццё дзейнасць дзіцячых і маладзёжных арганізацый.

Прадоўжыцца фарміраванне сістэмы псіхолага-педагагічнай і сацыяльна-педагагічнай падтрымкі, завершана стварэнне сеткі спецыяльных устаноў для аказання дапамогі дзецям і сем'ям, якія аказаліся ў экстрэмальных сітуацыях, пашырана аказанне карэкцыйна-адукацыйных паслуг асобам з асаблівасцямі псіхафізічнага развіцця.

На працягу 2002-2005 гг. будуць прыняты дадатковыя меры па арганізацыі профільных аздараўленчых летнікаў, якія дазволяць улічваць інтарэсы, запыты і патрэбнасці ў аздараўленні розных катэгорый вучняў. Пашырыцца практыка аздараўлення дзяцей, пацярпелых ад катастрофы на ЧАЭС; з асаблівасцямі псіхафізічнага развіцця; дзяцей, якія стаяць на прафілактычным уліку ў інспекцыях па справах непаўналетніх.

Пераўтварэнні ў сферы ***прафесійна-тэхнічнай і сярэдняй спецыяльнай*** адукацыі дазволяць сфарміраваць адкрытую і гнуткую сістэму прафесійнага навучання, якая забяспечыць бясплатнае атрыманне прафесіі з улікам запытаў асобы і патрабаванняў рынку.

Атрымае развіццё сетка прафесійных ліцэяў і прафесійна-тэхнічных каледжаў, што забяспечыць інтэграцыю прафтэхадукацыі з рэфармуемымі агульнай сярэдняй і сярэдняй спецыяльнай адукацыяй. Стварэнне новай сістэмы кваліфікацый і мадэляў прафесійнага навучання дазволіць павялічыць кантынгент навучэнцаў за кошт розных узроставых груп і катэгорый насельніцтва.

Удасканаленне сістэмы ***сярэдняй спецыяльнай адукацыі*** будзе накіравана на забеспячэнне інтэграцыі з вышэйшай і прафесійна-тэхнічнай адукацыяй, атрыманне выпускнікамі ССНУ вышэйшай адукацыі па скарочаных тэрмінах навучання. Прадугледжваецца далейшае развіццё сеткі вышэйшых каледжаў, а таксама развіццё сярэдняй спецыяльнай адукацыі ў рамках вышэйшых навучальных устаноў.

Новая структура ***вышэйшай адукацыі*** атрымае замацаванне ў сістэме ступеняў вышэйшай адукацыі, уключаючы бакалаўрыят і магістратуру. Пры гэтым будзе захавана сістэма падрыхтоўкі спецыялістаў з вышэйшай адукацыяй. Атрымаюць развіццё інтэнсіўныя метады навучання, сістэма рэйтынгавай ацэнкі і атэстацыі студэнтаў, заснаваныя на выкарыстанні інфармацыйных тэхналогій, дыстанцыйнае навучанне.

Пераход да 12-гадовай поўнай сярэдняй адукацыі створыць перадумовы да паступовага ажыццяўлення пераходу да двухступеньчатай вышэйшай адукацыі, дзе першая ступень, якая мае масавы характар, будзе мець чатырохгадовы тэрмін навучання на базе 12-гадовай школы ***(сёння 11 школьных плюс 5 гадоў вышэйшай школы, заўтра — 12 школьных плюс 4 гады вышэйшай школы).*** Гэты працэс знаходзіцца ў адпаведнасці з плануемым пераходам еўрапейскай вышэйшай школы да чатырохгадовай вышэйшай адукацыі да 2008-2010 гг., што ажыццяўляецца на базе 12-13-гадовай школы.

Улічваючы вялікі выпуск са школы ў 2001-2005 гг., плануецца павелічэнне прыёму ў ВНУ. Для сацыяльна значных галін прадугледжваецца развіццё кантрактнай формы падрыхтоўкі спецыялістаў.

Рэгіяналізацыя вышэйшай адукацыі дасць магчымасць задаволіць адукацыйныя запыты грамадзян, вырашыць задачы сацыяльнага і культурнага развіцця рэгіёнаў.

Інтэграцыя вышэйшай адукацыі з фундаментальнай і прыкладной навукай, стварэнне адзінай інфармацыйнай прасторы адукацыі і навукі забяспечаць далейшае развіццё навукова-даследчай дзейнасці ў вышэйшых навучальных установах, яе пераарыентацыю на забеспячэнне эканамічнага і сацыяльнага прагрэсу, укараненне найноўшых інфармацыйных тэхналогій.

Прадугледжваецца далейшае развіццё сістэмы падрыхтоўкі навуковых і навукова-педагагічных кадраў: школа — ВНУ — магістратура — аспірантура — дактарантура, укараненне новых форм конкурснага фінансавання навукова-даследчай работы студэнтаў, аспірантаў і дактарантаў.

Развіццё сістэмы павышэння кваліфікацыі і перападрыхтоўкі кадраў прадугледжвае стварэнне сістэмы прафкансультавання і прафарыентацыі, пашырэнне дзейнасці, накіраванай на кадравую падтрымку інавацыйных працэсаў, зніжэнне беспрацоўя.

Структура і змест падрыхтоўкі педагагічных кадраў будуць прыведзены ў адпаведнасць з патрабаваннямі рэформы агульнаадукацыйнай школы. Для забеспячэння спецыялістамі-педагогамі прафесійна-тэхнічнай і сярэдняй спецыяльнай школы ў профільных ВНУ будуць створаны факультэты прафесійна-педагагічнай адукацыі, а таксама сістэма іх перападрыхтоўкі.

У рамках ***удасканалення сістэмы кіравання якасцю адукацыі*** прадугледжваецца стварэнне незалежнай атэстацыйнай службы, нацыянальнай сістэмы маніторынгу, развіцця і кантролю якасці адукацыі з удзелам усіх зацікаўленых асоб: дзяржаўных органаў, прадстаўнікоў заказчыкаў, педагагічнай грамадскасці, асоб, якія вучацца, грамадскіх аб'яднанняў. Распрацоўка сістэмы кіравання якасцю адукацыі на аснове стандартаў забяспечыць аператыўнае і адэкватнае рэагаванне сістэмы адукацыі на змяненне запытаў грамадства.

Намечана заканадаўча замацаваць прыярытэтнасць адукацыі, забяспечыць стварэнне фінансава-эканамічнага механізма для замацавання яго апераджальнага развіцця. Развіццё дзяржаўнай сістэмы адукацыі будзе падтрымлівацца паэтапным павелічэннем аб'ёмаў бюджэтнага фінансавання адукацыі, рэалізацыяй мер, накіраваных на сацыяльную падтрымку асоб, якія вучацца, рэальнае і значнае павышэнне заработнай платы ў сістэме адукацыі.

"Прадугледжваецца ўжо ў 2001 г. забяспечыць павышэнне сярэднямесячнай заработнай платы і давядзенне яе ўзроўню ў жніўні ў цэлым па рэспубліцы ў эквіваленце, роўным 100 доларам ЗША, а для работнікаў, фінансуемых з бюджэту, да 30 снежня 2001 г. У 2005 г. прадугледжваецца давесці сярэднямесячную заработную плату работнікаў народнай гаспадаркі да ўзроўню, эквівалентнага 250 доларам ЗША" (з Асноўных палажэнняў Праграмы сацыяльна-эканамічнага развіцця Рэспублікі Беларусь на 2001-2005 гады).

Развіццё матэрыяльна-тэхнічнай базы сістэмы адукацыі, улічваючы дэмаграфічны фактар, будзе ў бліжэйшыя пяць гадоў забяспечвацца за кошт уводу "незавяршонкі", капітальнага рамонту і рэканструкцыі існуючых магутнасцей, канцэнтрацыі намаганняў на абнаўленні вучэбна-лабараторнага і навуковага абсталявання.

Адначасова з бюджэтным фінансаваннем, якое застаецца асноўнай крыніцай развіцця адукацыі, будуць выкарыстоўвацца сродкі, атрыманыя за кошт ажыццяўлення платных паслуг, правядзення даследчых работ, выканання заказаў розных галін эканомікі, інавацыйнай дзейнасці, продажу інтэлектуальнай уласнасці і іншых відаў дзейнасці.

Прывядзенне матэрыяльнага, сацыяльнага, прававога становішча педагогаў у адпаведнасць з задачамі, ускладзенымі на гэтую катэгорыю работнікаў, будзе садзейнічаць павышэнню прэстыжу прафесіі педагога.

Сістэма адукацыі Рэспублікі Беларусь у 2010 годзе

*Выпускнікі абавязковай дзесяцігадовай школы (базавай) у ліцэйскія класы агульнаадукацыйных сярэдніх школ і ліцэі прымаюцца без абмежаванняў

Рэалізацыя мерапрыемстваў па развіцці адукацыі дазволіць да 2010 года завяршыць фарміраванне цэласнай нацыянальнай сістэмы бесперапыннай адукацыі Рэспублікі Беларусь.

З асноўных палажэнняў Праграмы сацыяльна-эканамічнага развіцця Рэспублікі Беларусь на 2001-2005 гады

"Прадугледжваецца далейшае рэфармаванне ўсіх звенняў адукацыі, якое будзе накіравана на якаснае абнаўленне, развіццё інфармацыйных адукацыйных тэхналогій і методык навучання, вырашэнне праблемы пошуку дадатковых крыніц фінансавання і ўмацаванне матэрыяльна-тэхнічнай базы галіны, пашырэнне рынку адукацыйных паслуг насельніцтву. Прадугледжваецца ажыццявіць пераход да поўнага ахопу дзяцей дашкольным выхаваннем з 5-гадовага ўзросту.

Асноўнай формай атрымання адукацыі ў Рэспубліцы Беларусь застанецца бясплатная з захаваннем справядлівага і гарантаванага доступу да яе розных катэгорый моладзі. Пры гэтым павысіцца даступнасць адукацыі для дзяцей з малазабяспечаных сем'яў і сельскай мясцовасці шляхам выдзялення адрасных сацыяльных стыпендый. Для задавальнення запытаў насельніцтва ў атрыманні дадатковай вышэйшай і сярэдняй спецыяльнай адукацыі прадугледжваецца захаванне платнага навучання за кошт сродкаў грамадзян і арганізацый. Штогадовы прыём моладзі на вучобу ў вышэйшыя навучальныя ўстановы будзе складаць 57-58 тыс. чалавек, у сярэднія спецыяльныя — 47-48 тыс. чалавек.

Аб'ём і структура падрыхтоўкі спецыялістаў будуць фарміравацца на аснове развіцця дагаворных адносін, заявак рэспубліканскіх і мясцовых органаў дзяржаўнага кіравання. Для сацыяльна значных галін прадугледжваецца развіццё кантрактнай формы падрыхтоўкі спецыялістаў. Рэгіяналізацыя вышэйшай адукацыі дазволіць забяспечыць задавальненне адукацыйных запытаў сельскай моладзі ў атрыманні вышэйшай адукацыі, вырашэнне задач сацыяльнага і эканамічнага развіцця рэгіёнаў. У сувязі з дэфіцытам урачэбных кадраў у сельскай мясцовасці і ў цэлым у паліклінічных установах краіны ў прагназуемым перыядзе, пачынаючы з 2001 г., будзе павялічаны на 20 працэнтаў прыём у вышэйшыя медыцынскія навучальныя ўстановы. Павялічыцца прыём на асобныя спецыяльнасці ў сельскагаспадарчыя навучальныя ўстановы і навучальныя ўстановы культуры. Прадугледжваецца пашырыць маштабы навучання ў беларускіх вышэйшых і сярэдніх спецыяльных навучальных установах замежных студэнтаў і аспірантаў.

У рэспубліцы будзе праводзіцца мэтанакіраваная работа па абнаўленні прафесійна-кваліфікацыйнай структуры падрыхтоўкі кадраў у прафесійна-тэхнічных вучылішчах з улікам рынку працы. Атрымаюць далейшае развіццё прафесійныя ліцэі і прафесійна-тэхнічныя каледжы. Падрыхтоўка высокакваліфікаваных рабочых кадраў будзе ажыццяўляцца ў цеснай сувязі з наймальнікамі і пастаянна ўдасканальвацца ў залежнасці ад патрабаванняў вытворчасці.

Вырашэнню задач, што стаяць перад адукацыяй, будуць садзейнічаць: падтрымка сістэмы адукацыі на аснове паэтапнага павелічэння прамога бюджэтнага фінансавання; стварэнне ўмоў для прыцягнення ў сферу адукацыі сродкаў з пазабюджэтных крыніц; павышэнне сацыяльнага статусу работнікаў адукацыі; фарміраванне і стварэнне дзяржаўнай сістэмы фінансавай дапамогі ў атрыманні адукацыі грамадзянамі Рэспублікі Беларусь. Далейшае развіццё атрымае інтэграцыя сістэм адукацыі Беларусі і Расіі шляхам распрацоўкі адзіных адукацыйных стандартаў у адпаведнасці з сусветнымі ўзорамі і ўзгодненай дзяржаўнай палітыкі ў сферы адукацыі".

* * *

4 студзеня 1996 года — распараджэнне Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь А.Р.Лукашэнкі аб падрыхтоўцы і правядзенні рэформы агульнаадукацыйнай школы

21 жніўня 1996 года — зацвярджэнне Кабінетам Міністраў Рэспублікі Беларусь Канцэпцыі рэформы агульнаадукацыйнай школы (у мэтах выканання распараджэння Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь)

3-4 кастрычніка 1997 года — І з'езд настаўнікаў Рэспублікі Беларусь

27 кастрычніка 1998 года — зацвярджэнне Саветам Міністраў Рэспублікі Беларусь Канцэпцыі развіцця вышэйшай адукацыі ў Рэспубліцы Беларусь

1 верасня 1998 года — пачатак рэформы агульнаадукацыйнай школы, увядзенне падрыхтоўчага класа

12 красавіка 1999 года — зацвярджэнне Саветам Міністраў Рэспублікі Беларусь Асноўных напрамкаў развіцця нацыянальнай сістэмы адукацыі (у мэтах выканання даручэння Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь)

4 мая 2001 года — прыняцце ў першым чытанні праекта Закона Рэспублікі Беларусь "Аб унясенні змяненняў і дапаўненняў у Закон Рэспублікі Беларусь "Аб адукацыі ў Рэспубліцы Беларусь"

Інструктыўна-метадычныя пісьмы Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь на 2001 – 2002 навучальны год

Человек. Общество. Государство

8 класс
Мой мир

Объяснительная записка

Курс "Человек. Общество. Государство" как учебная дисциплина гражданского образования отвечает требованиям реализации высших ценностей и целей белорусского общества и государства, задачам гуманизации общественных отношений и гуманитаризации школы.

Цель курса состоит в том, чтобы способствовать развитию у учащихся умений жить в многомерном общении и взаимодействии с другими людьми, сформировать у них установку на самостоятельное приобретение социально необходимых знаний, выработать патриотическое гражданское самосознание и навыки творческой практической деятельности на основе гуманистических ценностей.

Задачи курса:

— развитие у учащихся гуманистического мировоззрения, обеспечивающего понимание ими социальной действительности в ее генезисе и изменении;

— социальная и психологическая подготовка молодежи к трудовой деятельности в современных реальных общественно-экономических условиях;

— выработка гуманистических ценностных ориентаций учащихся в их отношениях с другими людьми, обществом, природой;

— становление молодого человека как творческой, самостоятельной, активной и ответственной личности;

— приобретение учащимися знаний, умений и навыков, установок и убеждений, ориентирующих на выполнение нравственных и правовых норм человеческого общения;

— формирование и развитие гражданского самосознания, любви к Родине, установки на социальное действие в соответствии с принципами демократического правового государства;

— формирование и развитие экологического сознания.

Курс "Человек. Общество. Государство" изучается при 11-летнем обучении в 8-11 классах.

8 класс — Мой мир
9 класс — Мир людей
10 класс — Мир социального действия
11 класс — Человек в мире культуры
Поурочная расчасовка

8 класс
Мой мир

Введение — 1
Тема 1. Мое Я — 9
Тема 2. Духовные ценности человека — 6
Тема 4. Человек и природа — 3
Тема 5. Экономические основы жизни человека — 6
Заключение. Диспут: Современный человек — что это такое? — 1
Всего — 32
Резерв — 2

Мой мир

Введение. Познай самого себя.

Многообразие отношений человека с внешним миром. Самопознание как условие понимания себя и другого человека. Человек и человечность. Гуманистика — система знаний о жизни и высших ценностях человека, его социальных действиях и отношениях с природой, с другими людьми, обществом и государством. Цели и задачи курса. Гуманистика как средство приобщения к духовным ценностям человечества.

Тема 1. Мое Я

Как я осознаю самого себя? Внутренний мир человека. Метод самонаблюдения. Многоликость "Я-образов". Причины разнообразия представлений человека о себе. Самооценка как одна из важнейших характеристик внутреннего мира человека. Роль самосознания в структуре личностного Я. Самоуважение как чувство собственного.

Несознаваемые явления в психике человека. Зоны несознаваемости во внутреннем мире человеческого Я. Функции бессознательного. Средства психологической защиты личностного Я. Штрихи вашего психологического портрета.

Роль эмоций в психической жизни людей. Эмоции как волнения и переживания человека. Положительные и отрицательные эмоции.

Понятие стресса. Механизм разрядки эмоций.

Я среди других. Мир общения человека. Я — образ и мнения окружающих людей. Общение как взаимодействие самооценок.

Психологические типы личности.

Искусство быть другим. Умение быть "другим" как суть общения людей и условие становления личности. Психологический механизм человеческого взаимодействия. Подражание. Игра. Понятие социальной роли. Неформальная группа и ее структура.

Искусство быть собой. Динамичность внутреннего мира человеческого Я. Роль волевых усилий. Как работать над собой.

Правила общения и манеры поведения. Нормы отношений между людьми в их общении. Этикет и его функции. Ритуалы, обычаи, обряды.

Человек воспитанный. Вежливость — основа взаимопонимания. Тактичность как чувство меры. Порядочность и деликатность. Культура человеческого общения. Как обрести хорошие манеры.

Основные понятия: человек, личность, Я. Я-образ, самонаблюдение, общение, социальная роль, эмоции, стресс, самооценка, самовоспитание, этикет.

Тема 2. Духовные ценности человека

Ценность как благо для человека и общества. Материальные и духовные ценности. Ценности индивидуально-личностные, групповые, общечеловеческие. Ценности — нормы, идеалы, придающие смысл человеческому существованию. Духовные ценности как условие сплоченности общества. Иерархия ценностей. Жизнь человека как высшая ценность. Права человека. Духовные ценности белорусского народа.

Нравственные ценности личности. Чувство причастности к человечеству. Добро и зло. Взаимоотношения личности и общества. Индивидуализм и коллективизм. Нравственный выбор. Понятие нравственного долга. Ценности любви.

Социальные ценности. Ценности правосознания. Конституция (основной закон) государства как ценность. Ценности науки. Религиозные ценности. Ценности искусства. Относительные и абсолютные ценности. Мир между народами как высшая политическая ценность. Ценности национального сознания. Социальные ценности Республики Беларусь.

Жизненный путь и цели личности. Творение человеком своей судьбы. Смысл жизни. Ответственность человека в определении своего жизненного пути. Нравственная жизнь как условие счастья. Современный нигилизм. Практический гуманизм — здоровый выбор на пути добра.

Основные понятия: духовные ценности, культура, жизненный путь личности. Нравственный долг, индивидуализм, коллективизм, смысл жизни.

Тема 3. Жизнь нашего тела

Здоровье как основа человеческого счастья. Здоровье — состояние нашего физического и душевного благополучия. Здоровый образ жизни и санитарно-гигиеническая культура человека.

Профилактика заболеваний. Понятие иммунитета. Основа долголетия и здоровья — активный, радостный образ жизни, направленный к возвышенной цели. Несовместимость здоровья и вредных привычек. Курение, алкоголь, наркомания и таксикомания — факторы разрушения собственного здоровья и деградации личности. Социальные последствия вредных привычек людей. Необходимость выработки каждым молодым человеком сознательной установки на категорический отказ от вредных привычек.

Тайны человеческого тела. Космические пропорции человека. Возрастные особенности физического развития. Психология переходного (подросткового) возраста. Телесно-духовные достоинства, физические пределы и внутренние возможности человека.

Поэзия любви. Любовь как мера духовного, душевного через любовь, рождение детей. Гармония и дисгармония полового созревания.

Основные понятия: здоровье, иммунитет, профилактика, здоровый образ жизни, вредные привычки, организм, тело, душа, любовь.

Тема 4. Человек и природа

Природное и социальное в человеке. Природная уникальность человека. Социальные особенности человека. Единство в человеке его природного, социального и духовного начал.

Взаимодействие человека и природы. Возрастание воздействия людей на природу в процессе развития общества. Современный экологический кризис. Чернобыльская катастрофа и ее последствия. Необходимость новой этики и гуманизации научно-технического прогресса, охраны и воспроизведения природы, достижения и сохранения состояния устойчивого развития общества и природы.

Основные понятия: природа, биосфера, ноосфера, научно-технический прогресс, экологический кризис, устойчивое развитие.

Тема 5. Экономические основы жизни человека

Потребности и производство. Потребности человека и их удовлетворение. Виды потребностей. Удовлетворение потребностей через механизм купли-продажи. Сферы производства. Натуральное и товарное производство.

Человек — главный фактор производства. Факторы современного производства. Понятие экономики. Трудовые действия и производственные отношения людей. Производительность труда.

Собственность и ее формы. Собственность как определяющий элемент отношений людей в сфере производства. Многообразие форм собственности, ее субъекты и объекты. Формы и типы собственности. Отношения собственности в Республике Беларусь.

Человек в мире денег и цен. Деньги как общепризнанный эквивалент. Функции денег. Товар, его стоимость и цена. Факторы образования денег. Спрос и предложение. Виды цен.

Доходы как источники существования человека. Каналы поступления доходов и их характеристика. Трудовые доходы. Заработная плата. Доходы от предпринимательства. Доходы от собственности. Поддержка государства. Социализированные доходы. Спекулятивные доходы.

Домашнее хозяйство. Семья и ее хозяйственная функция. Особенности домашнего труда. Бюджет семьи. Доходы и расходы семейного бюджета.

Основные понятия: потребности, производство, труд, капитал, природные ресурсы, предпринимательство, собственность, деньги, цена, товар, доходы, заработная плата, прибыль, рента, процент, социализированные доходы, домашнее хозяйство, бюджет.

Заключение. Диспут, "Современный человек — что это такое?"

Основные умения учащихся:

— самостоятельно проверять свои знания по вопросам в конце параграфа;

— выполнять тест и делать выводы из результатов тестирования;

— анализировать свое поведение и давать ему оценку;

— осознавать свои отношения с другими людьми;

— правильно пользоваться научной терминологией;

— выступать с сообщениями по конкретным вопросам и темам курса;

— раскрывать социальную опасность пьянства, алкоголизма, наркомании и других вредных привычек человека.

9 класс

Введение

Человек — мера всех вещей. Сопричастность личности судьбам человечества. Человек — это мир человека, государство, общество. Извечные вопросы человеческого существования. Философия как духовные поиски человека и общие воззрения на мир.

Тема 1. Кто мы?

Корни рода людского. Тайны происхождения человека и общества. Существующие версии антропосоциогенеза. Трудовая теория происхождения человека. Наши далекие предки. Предпосылки и основания становления человека: орудийная деятельность, совместный труд, общение. Сознание и речь. Отличия человеческого общества от стада животных.

Человек как социо-природное существо. Человек — разумная сила космического масштаба. Люди — живые организмы. Особенности человеческой психики. Человек — социальное существо. Духовность как важнейшая характеристика человечности. Круги человеческого бытия.

Человек — "живое противоречие". Многогранность человека. Жизнь человека в природе, среди других людей, в обществе и государстве. Потребности как противоречия индивидуального существования человека. Противоречия общественной жизни. Способность человека регулировать собственные противоречия, не допускать их развития в конфликты с другими людьми.

Основные понятия: человек антропосоциогенез, труд, сознание, Гомо сапиенс, общество, круги человеческого бытия, противоречие, диалектика, философия.

Тема 2. Мир нашего познания

Человек познающий. Стремление к познанию — важнейшая духовная потребность человека. Формы чувственного и логического познания. Эмпирия и теория. Понятие истинного знания. Познание и образование.

Философские образы мира и человека. Формы постижения бытия. Миф, религия, искусство, философия, наука.

Конкретно-исторический характер философских образов мира и человека. Современные поиски путей гармонии человека, общества и природы.

Наука и научные картины мира. Истоки и развитие науки. Картины и образы классической науки. Необходимость современной ценностной переориентации идеалов и целей науки.

Истины научного знания и правда жизни. Истина как человеческая ценность. Истина и интересы людей. Правда и ложь. Истина и заблуждение. Критерии истины. Практика и ее основные виды.

Учиться понимать. Сложность и многогранность познания и человеческого общения. Интеллектуальные чувства. Сомнение и вера. Понимание как высшая ступень постижения действительности и особое состояние знания. Роль понимания в межличностном общении людей. Понимание и ценностный выбор человека.

Основные понятия: познание, наука, практика, знание, истина, правда, сомнение, вера, понимание.

Тема 3. Микросреда человека

Человек в семье. Семья как общество в миниатюре. Происхождение и типы семьи. Структура семьи. Функции семьи. Семья и брак. Нравы семьи.

"Отцы и дети". Интересы семьи и общества. Жизнь в любви. Родители, взрослые, дети, их ролевое взаимодействие. Интересы поколений, их ценности и идеалы. Проблема взаимопонимания в семье.

Трудности и противоречия межличностных отношений. Конфликт как психологически переживаемое столкновение интересов людей. Структура и динамика конфликта. Деловые и личные конфликты. Условия регулирования и контроля межличностных конфликтов.

Внутриличностный конфликт. Многоликость собственного Я. Противоречия ролевого выбора. Способы разрешения внутриличностного конфликта.

Основные понятия: брак, семья, социальная роль, конфликт, микросреда, общение.

Тема 4. Жизнь общества

Человек и общество. Общество как система многообразных отношений и взаимодействий людей. Личность — социальное качество человека. Общество как необходимое условие самореализации личности. Объективные закономерности истории. Роль личности в истории.

Общество как социальный организм. Многообразие социально-философских воззрений на формы общественного устройства. Основные сферы общественной жизни, их взаимодействие. Понятие общественно-экономической формации. Своеобразие и единство исторического развития стран и народов. Отсутствие однолинейности и предопределенности общественного процесса.

Цивилизованное общество. Понятие цивилизации. Различие формационного и цивилизационного подходов к осмыслению общества. Цивилизация как стадия исторического развития человеческого общества и как культурно-исторический тип. Проблема общественного процесса. Беларусь на стыке Западной и Восточной цивилизации.

Основные понятия: личность, цивилизация, общественно-экономическая формация, прогресс, сферы общественной жизни.

Тема 5. Общество и государство

Что такое государство? Различие понятий "общество" и "государство". Условия возникновения государства. Государство как основной элемент сферы политики. Отличительные признаки и функции государства. Типы и формы государства. Организация государственной власти. Понятие правового и социального государства.

Наше государство. Основные вехи истории белорусской государственности. Белоруссия в составе СССР. Образование Республики Беларусь, как суверенного государства. Республиканский референдум 1996г. Новая Конституция Республики Беларусь. Президент как глава государства. Приверженность Беларуси основным ценностям современной цивилизации. Человек, его права и свободы — высшая ценность нашего государства. Союз, тесное сотрудничество и стратегическое партнерство Беларуси и России.

Основы конституционного строя Республики Беларусь. Республика Беларусь — унитарное демократическое социально-правовое государство. Народ — единственный источник государственной власти в демократическом обществе. Верховенство права.

Основные понятия: государство, власть, политика, типы и формы государства, Конституция, демократия, право, республика, референдум, правовое государство, социальное государство, суверенитет.

Тема 6. Государство и человек. Права человека

Право: мера свободы и ответственности личности. Право — фундаментальное основание человеческой цивилизации. Права и свобода личности в историческом аспекте. Правовые основания, достоинства человеческой личности.

Права и свободы человека в современном мире. Демократия — обеспечение прав и свобод человека. Международные документы о правах человека. Права человека как коренные устои всего правопорядка в современном обществе.

Правовая культура. Три поколения прав. Права солидарности. Современные международные правовые стандарты. Правовая культура личности и общества. Баланс прав и обязанностей. Правовое образование и воспитание. Необходимость преодоления проявлений морально-правового нигилизма.

Человек как гражданин. Право человека на гражданство. Гражданские (личные) права. Государство и гражданское общество. Равенство граждан перед законом и Права на жизнь, личную неприкосновенность и достоинство.

Право на свободу. Свобода как основа правового статуса личности. Многообразие проявлений свободы человека в отношениях с обществом и государством. Политические права и свободы. Свобода и ответственность гражданина. Конституционные ограничения свободы. Правовая защита и государственная гарантия прав и свобод личности.

Право на культуру. Право на образование. Право на участие в культурной жизни, на творчество, свободу мысли и совести, на свободное пользование родным языком. Правовая защита культурных прав человека. Права ребенка на необходимые условия для своего многостороннего развития. Закон Республики Беларусь "О правах ребенка".

Социальные и экономические права. Социальные и экономические права как условия реализации способностей и индивидуальной свободы гражданина. Право на труд и свободный выбор работы. Право собственности. Право на равную оплату за равный труд. Право на социальное обеспечение. Закрепление и законодательная защита всех основных социальных и экономических прав в Конституции Республики Беларусь.

Основные понятия: гражданин, гражданское право, права человека, свобода личности, правовая защита, правовая культура, правосознание, гражданство, законность, правопорядок, ответственность.

Тема 7. Человек и его работа

Труд как жизненная ценность личности и общества. Труд — средство жизни и формы выражения человеком своих способностей. Мир профессий. Выбор профессий.

Трудоустройство. Образование как главный фактор трудоустройства. Организации, способствующие трудоустройству. Правовое оформление найма на работу. Индивидуальная трудовая деятельность. Трудовой коллектив.

Человек работающий: права и обязанности. Коллективный договор. Право на объединение в профсоюзы. Взаимоотношения между профсоюзами и администрацией. Права и обязанности нанимателя. Трудовая дисциплина и организация труда. Профессиональный долг.

Человек как потребитель. Материальное стимулирование труда. Формы и системы заработной платы. Свобода выбора потребительских благ. Потребительская корзина и прожиточный минимум. Защита прав потребителя. Культура потребления.

Основные понятия: профессия, трудоустройство, трудовой коллектив, права работника, трудовая дисциплина, заработная плата, потребительская корзина, прожиточный минимум, профсоюз, администрация, наниматель.

Заключение: Диспут: Я — гражданин Республики Беларусь.

Основные умения учащихся:

— отбирать и систематизировать сведения по определенным проблемам;

— конспектировать научную, научно-популярную литературу и выступать с докладом по материалам прочитанного;

— сравнить информацию, полученную из различных источников;

— давать определения понятиям, сопоставлять их содержание;

— применять полученные знания для объяснения фактов окружающей жизни;

— владеть методами самоконтроля и разрешения конфликтных ситуаций;

— оформлять связанную с трудовой деятельностью документацию;

— вести себя в соответствии с гражданскими правами и обязанностями.

10 класс

Введение

Истинное бытие человека есть его действие. Деятельная сущность человека. Многообразие форм человеческой деятельности. Активность и деятельность. Проявление внутреннего мира человека в его действиях.

Тема 1. Человек действующий

Что такое социальное действие? Действие как межличностное отношение. Совместные действия людей. Действие и бездействие. Индивидуальные, групповые и массовые действия людей.

Человек свободный. Свобода как гуманистическая ценность. Понятие свободы. Свобода негативная и позитивная. Проблема уровня практически доступной человеку свободы. Свобода — это не произвол. Свобода как естественное право человека. Свобода, право, ответственность.

Человек рискующий. Понятие риска. Возрастание риска в современных условиях. Полезность разумного риска. Дело и риск. Общие правила успеха в деле.

Человек играющий. Игра и ее роль в жизни. Игра как подражание. Игра как самообучение. Игровые измерения культуры. Смысл и назначение социальной игры.

Психология человеческого действия. Побуждения человеческой активности. Осознанность и неосознанность в действиях индивида. Признаки самостоятельности индивидуального действия. Психологическая структура индивидуального действия.

Индивид в группе. Понятие группы. Типы групповой деятельности. Коллектив. Коллективная работа. Психологическая совместимость. Структура совместного действия.

Человек массовый. Становление массового общества. Психология масс. Сознательное и бессознательное в массовых действиях. Толпа. Человек в толпе. Ценности массового и индивидуального сознания. Лидер и массы.

Насилие и ненасилие в социальных действиях.

Насилие и ненасилие как формы человеческих взаимоотношений. Виды насилия. Физическое и духовное; легитимное и нелигитимное, индивидуальное и социальное. Война, революция, терроризм, преступность, функции насилия в обществе: экономическая, политическая, идеологическая, охранительная, воспитательная. Насилие в правовом государстве. Исторические корни идеологии ненасилия. Этика ненасилия как индивидуальная и социальная практика.

Самореализация личности. Цели и смыслы существования современного человека. Конформистский и нонконформистский типы личности. Условия самореализации личности. Особенности самоутверждения индивида в переходном обществе. Критерии жизненного успеха.

Основные понятия: деятельность, действие, социальное действие, массовое действие, бездействие, свобода, риск, игра, бессознательное, воля, самореализация, конформизм, нонконформизм, насилие, этика ненасилия.

Тема 2. Поступок

Поступок — это выбор. Поступок — акт индивидуального свободного действия. Выбор ценностей. Типичные ситуации выбора. Свобода выбора и ответственность. Самоопределение личности в поступке.

Структура поступка. Мотивы и намерения. Цели и средства. Решения и решительность. Намерения и последствия. Оценка и самооценка. Моральный конфликт и пути выхода из него.

Поступки, проступки, преступления. Социальные действия как юридические факты. Кодексы законов. Правовые и противоправные действия. Понятия правоспособности и дееспособности. Ответственность за правонарушения.

Основные понятия: поступок, проступок, свобода выбора, правоспособность, дееспособность, мотив, юридический факт, правонарушение, ответственность.

Тема 3. Человек в системе современных экономических отношений

Мир экономики. Понятие экономики. Субъекты экономических действий и отношений. Типы собственности. Рыночная экономика. Сущность и функции рынка. Государство и рынок.

Категории рыночной экономики. Стоимость денег и инфляция. Покупательная способность, или стоимость денег. Колебания стоимости денег. Инфляция и ее формы. Причины и социально-экономические последствия инфляции.

Спрос, предложение и рыночная цена. Спрос и факторы, влияющие на него. Рыночные цены. Цена равновесия. Неудовлетворенный спрос и избыточное предложение. Регулирующий механизм рынка. Понятие конкуренции и ее роль в сфере экономики. Виды конкуренции. Монополия. Последствия монополизации экономики.

Товарные рынки и их институты. Виды товаров и услуг. Оптовая и розничная торговля. Товарные биржи. Рынок труда: спрос и предложение рабочей силы. Безработица и ее формы. Службы занятости Республики Беларусь.

Банковская система, кредит и ценные бумаги. Банки, их функции и роль в рыночной экономике. Банковская система. Операции банков. Механизм осуществления взаимных платежей. Кредит и его формы. Порядок получения и использования кредита. Ценные бумаги и их разновидности. Рынок ценных бумаг. Курс ценных бумаг. Дивиденд.

Предпринимательство и бизнес. Предпринимательство как социальное действие. Виды и сферы предпринимательства. Частное и государственное предпринимательство. Бизнес как деятельность, приносящая доход. Предпринимательский риск. Законодательные акты Республики Беларусь о предпринимательской деятельности.

Менеджмент и маркетинг. Понятие и функции менеджмента. Принципы, средства и формы управления фирмой. Структура управления. Понятие конъюнктуры. Маркетинг как средство изучения рыночной конъюнктуры. Функции маркетинга. Международная торговля. Экспорт и импорт.

Экономические процессы в Республике Беларусь. Переходный характер экономики Беларуси. Формы собственности. Субъекты хозяйствования и экономических отношений. Специфика становления и развития рыночных отношений. Методы государственного регулирования экономики.

Основные понятия: экономика, рыночная экономика, рынок, деньги, инфляция, спрос, предложение, рыночная цена, оптовая и розничная торговля, товарные биржи, службы занятости, безработица, банк, банковские операции, акции, облигации, вексель, фондовая биржа, курс ценных бумаг, предпринимательская деятельность, бизнес, предприятие, фирма, менеджмент, маркетинг, конъюнктура, внешний рынок, таможенный тариф, валютный курс, экономическая политика, государственный бюджет, налоги, социальная защита.

Тема 4. Человек политический

Социум человека. Социальная структура общества. Большие и малые социальные группы. Классы как историческое явление.

Понятие социальной сертификации. Различие социальных интересов. Социальные противоречия и конфликты. Социальное партнерство и межнациональное сотрудничество.

Политическая система. Понятие политики. Политическая система, ее элементы, структура, разновидности. Социальная природа политической власти. Субъекты политических действий и отношений. Функции государства. Политический режим. Политические партии. Формы национально-государственного устройства. Понятие суверенитета. Республика Беларусь как суверенное государство. Принципы демократического государства.

Личность и демократия. Ценности и практика правового демократического государства: плюрализм, многопартийность, разделение властей, правовая защищенность личности. Выбор гражданской позиции. Участие граждан в политике и управлении. Гуманизация политических отношений.

Основные понятия: политика, государство, социальная структура, политическая система, власть, формы государства, политический режим, демократия, класс, страта, политическое действие.

Тема 5. Конституция Республики Беларусь

Основной Закон Республики Беларусь. Конституция — ядро правовой системы общества. Человек как высшая ценность общества и государства. Гражданство Республики Беларусь. Верховенство права. Президентская республика. Основные принципы внешней политики Беларуси. Союз Беларуси и России.

Личность, общество и государство. Правовой статус гражданина. Принцип равноправия. Политический плюрализм. Закон — политическая воля общества. Основные права граждан Республики Беларусь. Социальная направленность деятельности государства. Защита государством брака, семьи, материнства, отцовства и детства. Свобода совести, взглядов, убеждений, митингов и демонстраций граждан. Обеспечение их прав и свобод, достоинства и неприкосновенности.

Избирательная система и референдум. Формы волеизъявления народа. Всеобщее, свободное, равное и прямое избирательное право при тайном голосовании. Закон о выборах. Право гражданина Республики Беларусь занимать выборные должности в государстве.

Подготовка и порядок проведения выборов. Референдум как форма непосредственного выражения воли граждан по решающим вопросам политики государства.

Законодательная, исполнительная и судебная власть. Принцип разделения властей. Три ветви власти. Законодательная (представительская) власть — Национальное собрание. Палата представителей и Совет Республики. Исполнительно-распорядительная власть — Совет Министров Республики Беларусь. Судебная система и судебная власть. Президент — глава государства, гарант Конституции, прав и свобод человека и гражданина. Функции и полномочия Президента. Органы государственного контроля. Конституционный Суд, прокуратура, Комитет государственного Контроля, местное самоуправление и самоуправление.

Правовые основы местного самоуправления. Основные принципы их формирования и функционирования. Компетенция местных Советов депутатов. Расширение полномочий местного управления и самоуправления.

Основные понятия: Конституция, законодательная власть, исполнительная власть. Президент, судебная власть. Национальное собрание. Палата представителей, Совет Республики, референдум.

Заключение. Диспут. "Судьба и мои собственные действия".

Основные умения учащихся:

— накапливать, сравнивать и обобщать факты, руководствуясь гуманистическим мировоззрением;

— уметь анализировать государственные правовые документы, статьи Конституции;

— самостоятельно работать с дополнительной литературой, составлять на ее основе план-конспект, доклад, реферат;

— анализировать социальные действия различных субъектов и давать им правовую и нравственную оценку;

— анализировать свое поведение и состояние на основе приобретенных знаний;

— применять полученные социально-экономические и правовые знания в повседневной жизнедеятельности.

(Матэрыял друкуецца на мове арыгінала.)

Падручнікі

Дадатак да «Настаўніцкай газеты»

9 выпуск

Навукова-метадычны цэнтр вучэбнай кнігі і сродкаў навучання Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь

Нацыянальныя падручнікі, вучэбныя і вучэбна-метадычныя дапаможнікі для рэфармуемай агульнаадукацыйнай школы з беларускай і рускай мовамі навучання

3 клас

Паважаныя чытачы!

У гэтым нумары «Настаўніцкай газеты» мы прэзентуем нацыянальныя падручнікі, вучэбныя і метадычныя дапаможнікі для рэфармуемай агульнаадукацыйнай школы навучання, якія будуць выкарыстоўвацца ў 3 класе пачатковай школы. З вашай дапамогай яны пройдуць грунтоўную апрабацыю ў школах рэспублікі.

Аўтары, выдаўцы, метадысты зрабілі ўсё магчымае, каб і вучні, і настаўнікі атрымалі добрую кніжку для пачатковых класаў.

Падручнікі і вучэбныя дапаможнікі напісаны ў адпаведнасці з сучаснымі стандартамі, праграмнымі патрабаваннямі.

Беларуская мова

Падручнік «Беларуская мова» для 3 класа аўтара І. І. Паўлоўскага – гэта новы варыянт вучэбнай кнігі для 3 класа агульнаадукацыйнай школы з беларускай мовай навучання, які адпавядае патрабаванням стандартаў, праграме.

Падручнік складзены так, што дазваляе весці навучанне беларускай мове ў двух узаемазвязаных накірунках: першы– выкладанне тэарэтычных звестак па марфалогіі як раздзела навукі аб мове, другі – фарміраванне ў вучняў моўных уменняў і навыкаў.

Практычны матэрыял падручніка накіраваны на трывалае засваенне граматычных правілаў, папаўненне лексічнага запасу, развіццё творчых здольнасцей вучняў.

Заданні да практыкаванняў актывізуюць пазнавальную дзейнасць школьнікаў, развіваюць цікавасць да вывучэння роднай мовы.

«Сшытак» – неад'емная частка вучэбна-метадычнага комплексу для 3 класа. Ён змяшчае цікавыя, займальныя практыкаванні па ўсіх раздзелах праграмы, якія садзейнічаюць выпрацоўцы навыкаў вучэбнай дзейнасці.

У вучэбна-метадычным дапаможніку для настаўнікаў «Беларуская мова ў 3 класе» раскрыты мэты, змест і метадычныя асаблівасці навучання роднай мове ў 3 класе, даюцца парады, як працаваць з падручнікам, паказваецца, для чаго ў падручніку змешчаны тыя ці іншыя практыкаванні, як іх выкарыстоўваць пры арганізацыі працы над правіламі і заданнямі.

«Зборнік дыктантаў па беларускай мове» аўтара І. А. Гімпель складзены з такім разлікам, каб настаўнік пачатковых класаў мог выкарыстаць яго пры правядзенні праверачных і выніковых кантрольных работ. Усе дыктанты прадстаўлены ў выглядзе звязных, сюжэтна і кампазіцыйна закончаных тэкстаў.

У сувязі з тым, што тэкставы матэрыял дыктантаў розны па аб'ёму і ступені складанасці, настаўнік па сваім меркаванні можа выкарыстоўваць яго цалкам або часткова. Больш складаныя тэксты пазначаны зорачкай.

Беларуская мова: Падручнік для 3-га кл. агульнаадукац. шк. з бел. мовай навучання/ І. І. Паўлоўскі. – Мн.: Нар. асвета, 2000. – 271 с.: іл.

Беларуская мова у 3-м класе: Вучэб.-метад. дапам. для настаўнікаў / І. І. Паўлоўскі. – Мн.: Нар. асвета, 2000. – 80 с.

Сшытак па беларускай мове: Вучэб. дапам. для 3-га кл. агульнаадукац. шк. з бел. мовай навучання./ І. І. Паўлоўскі. – Мн.: Нар. асвета, 2000. – 128 с.: іл.

Беларуская мова: Падручнік для 3-га кл. агульнаадукац. шк. з рус. мовай навучання / Т. М. Валынец, І. Э. Ратнікава, І. С. Роўда, П. П. Шуба; маст. Р. М. Долбік, М. Р. Казлоў, С. Л. Рыжыкава і інш. – Мн.: ТАА «Аракул», 2000. – 224 с.: іл.

Слоўнік беларускай мовы: Дапам. для вучняў пачатк. кл. агульнаадукац. шк. / Т. М. Валынец, І. Э. Ратнікава, І. С. Роўда, П. П. Шуба; пад рэд. А. В. Спрынчан – Мн.: БелЭн, 2001. – 232 с.: іл.

Зборнік дыктантаў па беларускай мове для пачатковых класаў /Аўт.-склад. І. А. Гімпель. – Мн.: ТАА «Юніпрэс», 2001. – 144 с.

Падручнік «Беларуская мова» для 3 класа школ з рускай мовай навучання аўтараў Т. М. Валынец і інш. перапрацаваны з улікам патрабаванняў абавязковага мінімуму зместу канцэпцыі моўнай адукацыі, адпавядае аўтарскай праграме, узросту вучняў.

Лінгвістычна і метадычна ўдасканалены шэраг тэм падручніка, павялічана колькасць заданняў на адпрацоўку арфаграфічных навыкаў, развіццё вуснай і пісьмовай звязнай мовы дзяцей.

«Слоўнік беларускай мовы» аўтараў Т. М. Валынец і іншых уваходзіць у комплекс навучальных сродкаў па курсу беларускай мовы для пачатковай школы. Ён адрасуецца вучням 1–3 класаў і складаецца з пяці частак, кожная з якіх уяўляе асобны тып слоўніка і мае адпаведную назву: арфаэпічны («Правільна вымаўляй»), арфаграфічны («Правільна пішы»), тлумачальны («Правільна разумей сэнс слоў»), перакладны («Правільна перакладай»), тэрміналагічны («Беларускія гарады», «Беларускія імёны»).

Пры арганізацыі працы па «Слоўніку» малодшыя школьнікі знаёмяцца не толькі з рознымі відамі лінгвістычных слоўнікаў, выпрацоўваюць навыкі карыстання імі, а і ўзбагачаюць, развіваюць мову.

Падручнік па літаратурнаму чытанню «Чабарок» аўтара А.К. Клышкі для 3 класа школ з рускай мовай навучання перапрацаваны з улікам праграмы, адпавядае ўзроставым асаблівасцям вучняў.

Арыгінальныя мастацкія творы падаюцца без скарачэнняў. Работа над тэкстам, удумлівае чытанне спалучаецца з эмацыянальным успрыняццем.

У аснову методыкі пакладзены прынцып індывідуалізацыі літаратурнай адукацыі шляхам выяўлення чытацкай рэакцыі кожнага вучня на вершаваны ці празаічны твор.

Падручнік таксама прапануе сістэму пытанняў рознага тыпу і ўзроўню, якая дапаможа вучню праз самастойную аналітычную творчую працу зразумець мастацкую своеасаблівасць твораў.

Руская мова. Літаратурнае чытанне

Падручнік «Радуга» аўтараў В. С. Варапаевай, Т. С. Куцанавай адпавядае аўтарскай праграме па літаратурнаму чытанню. Навізна падручніка заключаецца ў новым падыходзе да адбору і структуравання вучэбнага матэрыялу, стварэння метадычнага апарата. «Радуга» афармлена і пабудавана так, што ўваход дзяцей у свет літаратуры становіцца хоць і няпростым, але творчым заняткам.

Прадуманая сістэма пытанняў і заданняў дазволіць не толькі праверыць разуменне тэкстаў, але і арганізаваць працу над імі.

Кожны раздзел суправаджаецца вуснымі і пісьмовымі заданнямі, па якіх можна праверыць веды і навыкі вучняў.

Вучэбны дапаможнік «Литературное чтение. Хрестоматия» аўтараў-складальнікаў І. А. Гімпель, Л. Ф. Кузняцовай змяшчае наступныя раздзелы: «Былины», «Сказки русских писателей», «Стихи русских поэтов», «Стихи белорусских поэтов», «Рассказы русских писателей», «Сказки зарубежных писателей». Кожны раздзел уключае ў сябе творы пэўнага жанру , якія належаць пяру рускіх, беларускіх і зарубежных пісьменнікаў. Тэкставы матэрыял накіраваны на выхаванне ў вучняў высокіх маральных якасцей, развівае яго эмацыянальную сферу, творчыя здольнасці. Ён удала дапаўняе падручнік «Радуга».

Радуга: Учеб. по лит. чт. для 3-го кл. общеобразов. шк. с рус. яз. обучения/ В. С. Воропаева, Т. С. Купанова. – Мн.: 000 «Асар», 2000. – 336 с.: ил.

Литературное чтение. Хрестоматия. Учебное пособие для 3-го кл. общеобразоват. шк. с рус. яз. обучения / Авт.-сост. И. А. Гимпель, Л. Ф. Кузнецова. 2-е дораб. изд. – Мн.: ООО «Асар», 2001. – 304 с.: ил.

Проталинка: Учебник по лит. чт. для 3 кл. общеобр. школы с бел. яз. обучения/ И. М. Стремок. – Мн.: «Беллітфонд», 2000. – 184 с.: ил.

Падручнік «Проталинка» для 3 класа агульнаадукацыйнай рэфармуемай школы аўтара І. М. Страмок базіруецца на нацыянальнай канцэпцыі літаратурнай адукацыі школьнікаў, адпавядае праграмным патрабаванням і дзяржаўнаму стандарту па літаратурнаму чытанню. Матэрыял падручніка скампанаваны па шасці раздзелах.

Пры адборы мастацкіх твораў аўтар улічвае перш за ўсе ідэйна-мастацкія вартасці іх, эстэтычную каштоўнасць і даступнасць.

У падручнік увайшлі творы пісьменнікаў класікаў рускай, сучаснай і зарубежнай літаратуры.

Заданні носяць развіццёвы характар, патрабуюць разважання, узбагачаюць вучняў ведамі, пашыраюць слоўнікавы запас, большасць з іх разлічана на дыферэнцыраваную працу.

Значная ўвага ўдзяляецца рабоце са словам, яго значэннем.

У канцы кожнай тэмы прапануюцца рэпрадукцыі карцін.

Матэматыка

Падручнік «Матэматыка» аўтараў Т.М. Чабатарэўскай і іншых змяшчае наступныя раздзелы: «Лікі ад 0 да 1000», «Нумарацыя мнагазначных лікаў», «Складанне і адніманне», «Множанне і дзяленне», «Практыкаванні на замацаванне арыфметычных дзеянняў», «Паўтарэнне».

Пытанні, звязаныя з велічынямі, геаметрычным і алгебраічным матэрыялам, размеркаваны па ўсяму падручніку.

Практыкаванні лагічнага характару, заданні на творчае мысленне, самастойнае адкрыццё ведаў размешчаны ў падручніку раўнамерна і адзначаны зорачкай.

Матэматыка: Падруч. для 3-га кл. агульнаадукац. шк. з бел. мовай навучання/ Т. М. Чабатарэўская, А. Т. Катасонава, У. Л. Дрозд і інш.–Мн.: Нар. асвета, 2000.– 333 с.: іл.

Математика: Учеб. для 3-го кл. общеобразоват. шк. с рус. яз. обучения/ Т. М. Чеботаревская, А. Т. Катасонова, В. Л. Дрозд и др. – Мн.: Нар. асвета, 2000. – 335 с.: ил.

Тетрадь для самостоятельных проверочных работ по математике: Учеб. пособие для 3-го кл. общеобразоват. шк. с рус. яз. обучения/ В. Л. Дрозд, М. А. Урбан, А. Н. Щиряков. – Мн.: Юнипресс, 2000. – 96 с.: ил.

Матэматыка ў трэцім класе: Вучэб.-метад. дапам. для настаўнікаў/ Т. М. Чабатарэўская, В. У. Нікалаева. – Мн.: Нар. асвета 2000. – 255 с.

Математика в третьем классе: Учеб.-метод. пособие для учителей. / Т. М. Чеботаревская, В. В. Николаева; пер. с бел. яз. Г. С. Сенокосовой. – Мн.: Нар. асвета, 2000. - 255 с.

Дидактический материал по математике: 3 кл./Авт.-сост. Т. М. Чеботаревская, В. В. Николаева. – Мн.: Юнипресс, 2000. – 176 с.

Руская мова

Падручнік «Русский язык» для 3 класа школ з рускай мовай навучання аўтараў А. С. Грабчыкавай і інш. пабудаваны на камунікатыўнай аснове. Змест і метадычны апарат накіраваны на ўсебаковае развіццё вучняў: іх мовы, мыслення, уяўлення, эстэтычнае і маральнае выхаванне.

У ім узмоцнена арфаграфічная накіраванасць. Праведзена скразная лінія ад правапісу ненаціскных галосных у корані да напісання канчаткаў з апорай на вядучы прынцып рускай арфаграфіі. Рознабаковыя заданні і пытанні, а таксама практычныя работы дапамогуць найбольш свядома засвоіць вучэбны матэрыял.

Плануемы да выдання вучэбны дапаможнік «Тетрадь» з'яўляецца неабходным дадаткам да падручніка і змяшчае разнастайныя практыкаванні, накіраваныя на адпрацоўку арфаграфічных навыкаў і замацавання ведаў па граматыцы. Акрамя таго, «Тетрадь» утрымлівае вялікую колькасць займальных заданняў і лінгвістычных гульняў. Практыкаванні вучэбнага дапаможніка настаўнік можа выкарыстоўваць на розных этапах урока, а таксама для індывідуальнай работы або хатніх заданняў.

Вучэбна-метадычны дапаможнік «Обучение русскому языку» гэтых жа аўтараў уключае распрацоўкі ўрокаў па вучэбна-метадычнаму комплексу «Русский язык» для 3 класа. У ім настаўнік знойдзе асноўныя тэарэтычныя звесткі па рускай мове і методыцы яе выкладання, а таксама лінгва-метадычныя каментарыі да канкрэтных тэм, урокаў і практыкаванняў.

«Дидактический материал» аўтара А. С. Грабчыкавай з'яўляецца часткай вучэбна-метадычнага комплексу па рускай мове для 3 класа.

Мэта дапаможніка – забяспечыць настаўніка і вучняў дадатковымі практыкаваннямі , даць магчымасць вар'іраваць працу на ўроках з улікам канкрэтных умоў, магчымасцей і пастаўленых задач. Выкарыстанне дадатковага матэрыялу дапаможа ажыццявіць рознаўзроўневы падыход у навучанні мове, арганізаваць самастойную работу вучняў.

Практыкаванні зборніка накіраваны на фарміраванне арфаграфічных навыкаў, удасканаленне розных аспектаў моўных уменняў, развіццё звязнай мовы вучняў.

Русский язык: Учеб. для 3-го кл. общеобразов. шк. с рус. яз. обучения/ Е. С. Грабчикова, Н. Н. Максимук. – Мн.: «Асар», 2000. – 336 с.; ил.

Обучение русскому языку в 3-м классе: Учеб.-метод. пособие к учеб. «Русский язык» для 3-го кл. шк. с рус. яз. обучения/ Е. С. Грабчикова, Н. Н. Максимук. – Мн.: 000 «Асар», 2000. – 128 с.

Дидактический материал по русскому языку. 3 кл: Пособие для педагогов/ Авт.-сост. Е. С. Грабчикова. – Мн.: Юнипресс, 2001. – 192 с. – (Пособие для педагогов и родителей.)

Русский язык: Учеб. для 3-го кл. общеобразоват. шк. с бел. яз. обучения/ Я. И. Вильтовская. Т. Н. Волынец, И. Э. Ратникова. – Мн.: Оракул 2000. – 271 с.: ил.

Сборник изложений по русскому языку для начальных классов/ Авт.-сост. И. А. Гимпель, Н. И. Минкевич. – Мн.: Юнипресс, 2001. – 272 с.

Падручнік «Русский язык» для школ з беларускай мовай навучання аўтараў Я. І. Вільтоўскай і іншых, напісаны ў адпаведнасці з аўтарскай праграмай, вызначаецца выразнай структурай. Раздзелы добра прадуманы, насычаны рознымі відамі работ, цікавымі заданнямі, што дапаможа настаўніку пераключаць увагу вучняў, папярэджвацьператамленне, падтрымліваць інтарэс на працягу ўсяго ўрока. Аб'ём інфармацыі, спосабы яе падачы, прыёмы і метады навучання пададзены з улікам узросту вучняў. Змест практычнага матэрыялу накіраваны на фарміраванне трывалых арфаграфічных і пунктуацыйных навыкаў.

Метадычны апарат уключае сістэму заданняў, якая дазваляе ўсебакова аналізаваць вывучаемыя лексічныя і граматычныя катэгорыі ў іх арганічнай узаемасувязі.

Дапаможнік для настаўнікаў «Сборник изложений по русскому языку для начальных классов» аўтараў-складальнікаў І. А. Гімпель, Н. І. Мінкевіч можна выкарыстоўваць пры правядзенні навучальных пераказаў па рускай мове з вучнямі 1–3 класаў 12-гадовай агульнаадукацыйнай школы з беларускай і рускай мовамі навучання.

Падабраныя тэксты садзейнічаюць развіццю мовы і мыслення вучняў, пашырэнню іх кругагляду. Матэрыялам зборніка з'яўляюцца ўрыўкі з твораў класікаў рускай літаратуры, сучасных дзіцячых пісьменнікаў, а таксама тэксты, складзеныя аўтарамі. Увесь матэрыял размеркаваны ў парадку нарастаючай цяжкасці. Некаторыя тэксты пазначаны зорачкай. Яны разлічаны для работы з найбольш падрыхтаванымі вучнямі.

Беларуская мова. Літаратурнае чытанне

Падручнік «Буслянка» для 3 класа агульнаадукацыйнай 12-гадовай школы з беларускай мовай навучання аўтараў А. В. Вольскага, І. А. Гімпель пабудаваны на прынцыпова новай аснове. Ён уключае наступныя раздзелы: «Краіна мая, радасць мая, песня мая маладая», «Розуму ў народа вучымся заўсёды», «Дзе карані твае,адкуль твой род пачаўся...», «Мы ўсе старацца будзем дзеля карысці людзям», «Школьны ранец можа быць і цяжкі, і лёгкі...», «Кажуць, у дарозе восень залатая...», «Мяккі снег лятае пухам, і канца яму няма...», «Вясна прыйшла, каб святам стаць...», «Слава травам, слава кветкам, слава летнім яркім дням...».

У ім прасочваецца паслядоўнае, сістэматычнае звяртанне да вывучэння вуснай народнай творчасці, твораў беларускіх, рускіх і зарубежных пісьменнікаў. Любы мастацкі твор вывучаецца як вынік творчай дзейнасці аўтара, як эстэтычнае ператварэнне рэальнасці.

Кожная тэма заканчваецца займальным матэрыялам, уведзены малюнкі па развіцці звязнай мовы вучняў, творы для дадатковага чытання.

Метадычны апарат падручніка падкажа настаўніку, як лепш арганізаваць працу з класам, самастойную работу з вучнямі.

У канцы падручніка змешчаны слоўнік літаратуразнаўчых тэрмінаў.

Буслянка: Падруч. па літаратурнаму чытанню для 3-га кл. агульнаадукац. шк. з бел. мовай навучання / А. В. Вольскі, І. А. Гімпель. – Мн.: «Асар», 2000. – 336 с.; іл.

Чабарок: Падруч. па літ. чытанню для 3-га кл. агульнаадукац. шк. з рус. мовай навучання/ А. Клышка. – Мн.: Нар. асвета, 2000. – 279 с.

Вучэбны дапаможнік «Тетрадь для самостоятельных проверочных работ по математике» аўтараў У. Л. Дразда і інш. зарыентаваны на змест падручніка «Матэматыка, 3 клас» аўтараў Т. М. Чабаратэўскай і інш. Кожнай вучэбнай чвэрці адпавядаюць чатыры праверачныя работы, якія прадстаўлены ў пяці варыянтах. Заданні варыянтаў з першага па чацвёрты маюць прыкладна аднолькавую складанасць. Заданні пятага варыянта адрасаваны вучням, якія лёгка спраўляюцца з нестандартнымі заданнямі падручніка. У дапаможніку прапанаваны варыянты выніковых кантрольных работ як на канец чвэрцяў, так і за год.

У дапаможніку для настаўнікаў « Матэматыка ў 3 класе» спланаваны ўрокі па кожнай тэме, сфармуляваны прыкладныя мэты. Усе ўрокі характарызуюцца па агульнай схеме: вусная работа, работа ў сшытку і заданні на дом. Асаблівая ўвага надаецца задачам павышанай цяжкасці, прымяненню агульналагічных прыёмаў разважанняў для іх рашэння, паказваюцца розныя падыходы пры арганізацыі пошуку рашэння задач.

«Дыдактычны матэрыял» утрымлівае заданні для 31 рознаўзроўневай самастойнай работы (у трох варыянтах), 8 кантрольных работ (у трох варыянтах), а таксама дадатковыя заданні для арганізацыі работы ў класе і дома. Акрамя гэтага, у раздзеле «Метадычныя рэкамендацыі да задач павышанай цяжкасці» даюцца ўзоры работы настаўніка з вучнямі ў пазаўрочны час.

Выяўленчае мастацтва. Тэхналогія

Вучэбны дапаможнік «Выяўленчае мастацтва» аўтара Л. В. Сяргеенкі знаёміць вучняў з асноўнымі відамі мастацтва, прапануе заданні, якія дапамогуць удасканаліць навыкі практычнай работы.

Вучэбны дапаможнік мае даведачны матэрыял і парады, якія будуць садзейнічаць развіццю мастацкіх здольнасцей вучняў пры вырашэнні задач рознага ўзроўню складанасці.

Выяўленчае мастацтва: Вучэб. дапам. па выяўл. мастацтве для 3 кл. агульнаадукац. шк. з бел. і рус. мовамі навучання/ Л. В. Сяргеенка. – Мн.: Беларусь, 1998. – 142 с.: іл.

Дзівосныя самаробкі: Вучэб. дапам. па курсу "Тэхналогія" для 3-га кл. агульнаадукац. шк. з бел. і рус. мовамі навучання/ В. П. Ласоўская. – Мн.: Нар. асвета, 2000. – 72 с.: іл.

Вучэбны дапаможнік «Дзівосныя самаробкі» аўтара В. П. Ласоўскай прызначаны для правядзення ўрокаў раздзела «Тэхналогія апрацоўкі матэрыялаў» па курсу «Тэхналогія» ў 3 класе.

Асновай дапаможніка з'яўляецца яркі, эстэтычна афармлены ілюстрацыйны матэрыял, які распрацаваны на базе схем, чарцяжоў, лякалаў і г.д.

Ён будзе садзейнічаць выпрацоўцы практычных уменняў па рабоце з паперай, кардонам, тэкстыльным і прыродным матэрыялам, развіццю ў дзяцей творчай фантазіі.

У канцы дапаможніка аўтар дае метадычныя парады па выкананні заданняў. Большая частка заданняў звязана з прыкладным мастацтвам. Вучням прапаноўваецца сканструяваць розныя прадметы, рэчы для свайго дома, школы.

Чалавек і свет

Інтэграваны курс «Чалавек і свет» аўтараў В. Л. Белай і інш. уключае два блокі: «Прырода і чалавек», «Чалавек і яго здароўе». У даступнай для вучняў форме даюцца не толькі першапачатковыя геаграфічныя звесткі, а і звесткі аб будове арганізма чалавека, аб карысных і шкодных звычках. Асаблівая ўвага ўдзяляецца пытанням фарміравання гігіенічных навыкаў і навыкаў здароўя, ладу жыцця, правілам супрацьпажарнай бяспекі, дарожнага руху.

Яркія, каляровыя ілюстрацыі складаюць арганічнае візуальнае суправаджэнне тэксту, падключаючы да засваення матэрыялу зрокавую памяць вучняў.

Чалавек і свет: Падруч. для 3-га кл. агульнаадукац. шк. з бел. мовай навучання / В. Л. Белая, Л. І. Дурэйка, Г. Д. Лосева. – Мн.: Нар. асвета, 2000. – 207 с.: іл.

Человек и мир: Учеб. для 3-го кл. общеобразоват. шк. с рус. яз. обучения/ В. Л. Белая, Л. И. Дурейко, Г. Д. Лосева. – Мн.: Нар. асвета, 2000. –207 с.: ил.

Метадысты сектара пачатковага навучання Навукова-метадычнага цэнтра вучэбнай кнігі і сродкаў навучання Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь

По краінах і кантынентах

Востраў зачаравання

З усіх бакоў яго амываюць цёплыя воды Індыйскага акіяна. Вакол вострава — каралавыя рыфы. Тут многа рыбы і малюскаў жамчужыны. Узбярэжжа з усіх бакоў вострава ўпрыгожана пальмавымі пляжамі.

Побач праходзіць экватар, таму тут заўсёды спякота, заўсёды вечнае лета. А называюць востраў Шры Ланка (ранейшая назва — Цэйлон).

Востраў густа заселены. На дзесяткі кіламетраў сярод пальмавых гаёў цягнуцца гарады і сёлы. Большая частка насельніцтва жыве ў сёлах. Трысняговыя і бамбукавыя хаціны пакрыты лісцем пальмаў або рысавай саломай. Па галінках дрэў і стрэхах хацін, не звяртаючы ўвагі на людзей, скачуць ляцягі. Цікавае відовішча ствараюць лятучыя лісіцы-крыланы. Зачапіўшыся лапамі за галінкі, яны вісяць на дрэвах цэлымі гронкамі.

У вялікіх рэках водзяцца кракадзілы. Многа ўсякіх яшчарак. У некаторых хатах невялікія яшчаркі гекконы жывуць пастаянна, знішчаючы насякомых.

У траве мноства п'явак, якія прыліпаюць к целу чалавека і да жывёл. Іх укусы не балючыя, але ранкі ад іх моцна крываточаць і доўга не загойваюцца.

Марскія і рачныя воды багатыя рыбай, ракападобнымі малюскамі.

Значную частку мацерыка займаюць саванны і густыя трапічныя лясы. Гэтыя лясы ўражваюць сваёй раскошай, экзатычнымі дрэвамі, звісаючымі паветранымі каранямі. Дрэвы абвіты ліянамі. Асабліва прыкметныя сярод іх дрэвападобныя папараткі, пальма ротанг, сагоўнікі, тэрміналіі, смакоўніцы. У лясах жывуць леапарды, лемуры, сланы, вялікае мноства малпаў, вялізныя матылькі, доўгахвостыя папугайчыкі, усякія іншыя ярка афарбаваныя птушкі.

У асобных рэгіёнах вострава значныя прасторы пакрыты лістападным лесам, які ў сухі сезон скідвае лісце. У лістападных трапічных джунглях голыя кроны выглядаюць на сонцапёку даволі дзіўна. Затое ў вільготных мясцінах буяе пышная расліннасць. Чырваназёмная глеба пры дастатковай вільготнасці здольна даваць па два-тры ўраджаі на год.

З нетраў вострава здабываюць самацветы — рубіны, сапфіры, лунны камень.

Важную ролю ў жыцці астравіцян выконваюць какосавыя пальмы. Яны растуць амаль паўсюдна. Бадай, ніводная расліна не дае столькі карысных прадуктаў, колькі іх можна атрымаць ад какосавай пальмы. З мякаці спелых арэхаў (копры) атрымліваюць такі харчовы прадукт, як масла. Копру выкарыстоўваюць таксама ў вытворчасці мыла. Макуха ідзе на корм скаціне або для ўдабрэння глебы.

Какосавыя шматкі выкарыстоўваюць у кандытарскай прамысловасці. З перабрадзіўшага какосавага соку атрымліваюць алкагольны напітак. Валакністая абалонка арэха выкарыстоўваецца для пляцення канатаў, карзін, цыновак. З самой шкарлупіны атрымліваюць актываваны вугаль.

З каланіяльных часін большая частка вострава занята плантацыямі чаю, каўчуканоснага дрэва гевеі і высакаствольных какосавых пальмаў.

Шры Ланка — галоўны пастаўшчык чаю ў свеце. Акіянскія караблі дастаўляюць славуты цэйлонскі чай, каўчук і какосавыя арэхі ў розныя краіны свету.

Тэкст падрыхтаваў Пятрусь ЮДО.
Здымкі з уласнага архіва.

Жанчыне на заметку

Як быць прыгожай

1. Усміхайцеся! Крык і злосць знішчаюць прыгажосць. У спакойных, добразычлівых адносінах з усімі навакольнымі — зарука чароўнасці.

2. Адзін дзень або вечар у тыдзень прысвяці сабе. Схадзі да цырульніка або касметычкі, дома зрабі маску на твар і шыю. Прывыкай даглядаць цела з юных гадоў, тады ў любым узросце ты будзеш чароўнай.

3. Стыль твайго дамашняга адзення — гэта ахайнасць і зручнасць.

4. Умей карыстацца макіяжам. У нас ніводная жанчына не дазволіць сабе выйсці з дому без касметыкі. Але, барані Божа, каб яна "крычала". Днём макіяж лёгкі, у светлых танах. Інакш ты будзеш выглядаць старэй сваіх гадоў. Прытрымлівайся прынцыпу: не выдзяляй на твары ярка вочы і губы. Зрабі акцэнт на чым-небудзь адным.

5. Палова твайго поспеху — у прычосцы. Не варта сляпа прытрымлівацца моды. Твая прычоска павінна арганічна спалучацца з макіяжам, адзеннем, тыпам знешнасці. І яшчэ — хаваць недахопы і высвечваць усё лепшае. Не шкадуй грошай на цырульніка — калі ты добра падстрыжана, увесь месяц галава будзе мець добры выгляд.

6. Сачы за масай цела, гуляй, рабі гімнастыку! Гэта гучыць сумна, але — што зробіш? Толькі працай можна набыць лёгкую паходку і стройную фігуру.

7. Лепш есці пяць разоў пакрысе, чым тры разы памногу. Ворагі тваёй прыгажосці — цукар, соль, вострыя прыправы, алкаголь. Сярод сяброў — гародніна і садавіна, усё малочнае.

8. Плануй заўтрашні дзень! Гэта пазбавіць ад лішніх хваляванняў і клопатаў. Знайдзі 15 мінут днём паляжаць ці хоць бы расслабіцца ў крэсле. Уцягвай у дамашнія справы мужа і дзяцей. Разам зробленая праца больш здружыць вас, а ты не стомішся.

9. Не думай пра свае няўдачы! Прымай іх спакойна і вер, што яны хутка зменяцца поспехамі. Не паддавайся суму. Не ведаю, як у вас, а ў нас у хаду такі жарт: "Калі ў цябе дрэнны настрой, то пашый сабе новую сукенку, перастаў у кватэры мэблю ці хоць бы зрабі прычоску". Мы, жанчыны, добра разумеем адна адну. Дык будзь чароўнай!

Падрыхтавала Ірына БЕКІШ, педагог.

Праграма тэлеперадач на тыдзень

ПАНЯДЗЕЛАК, 13 ЖНІЎНЯ

БЕЛАРУСКАЕ ТЭЛЕБАЧАННЕ

6.30 Добрай раніцы, Беларусь!
7.00, 9.00, 11.00, 13.00, 15.00 (з сурдаперакладам), 18.00, 23.10 Навіны.
7.10 Добрай раніцы, Беларусь!
8.00 Рэзананс.
8.45 Пісьмовы экзамен па беларускай (рускай) мове і літаратуры ў сярэднія спецыяльныя навучальныя ўстановы.
9.15 "Марская паліцыя".
10.10 Тэлебарометр.
10.30 Здароўе. Тэлечасопіс.
11.15 "Чалавек мора".
12.00 Мультфільмы.
12.30 Арсенал. Праграма пра армію.
13.15 В. Томкус і І. Шаўчук у маст. фільме "Ералашны рэйс".
14.35 Урокі Н. Наважылавай.
15.15 "Увага, чарапаха!". Маст. фільм для дзяцей.
16.40 Мультфільм.
17.05 "Марская паліцыя".
18.20 Зона Ікс.
18.30 "Тайныя спружыны палітыкі". Аўтарская праграма Юрыя Азаронка.
18.55 М. Эзіашы і П. Броснан у драме "Містэр Джонсан".
20.40 Калыханка.
21.00 Панарама. Інфармацыйны канал.
22.00 "Чалавек мора".
22.45 Стадыён.

ГРТ

8.00, 11.00 (з сурдаперакладам). 17.00, 22.30 Навіны.
8.15 "Зямля кахання".
9.15 Незалежнае расследаванне: выбух на Пушкінскай.
10.10 Смехапанарама Яўгена Петрасяна.
10.40 Вясёлыя гісторыі ў часопісе "Ералаш".
10.50 Бібліяманія.
15.00 "Вялікае мыццё".
16.00 "Сабачая справа".
17.20 Вясёлыя гісторыі ў часопісе "Ералаш".
17.30 "З лёгкай парай!" У гасцях у Міхаіла Еўдакімава.
18.00 "Зямля кахання".
19.00 Чакай мяне. **20.00** Час.
20.40 "Закон джунгляў".
21.35 "Сакрэтныя матэрыялы" ("X-files").
22.45 "На футболе" з Віктарам Гусевым.
23.00 Хакей. Кубак "Спартака". Зборная зорак НХЛ-"Спартак" (Масква). "Адкрыццё турніру").

РАСІЯ

7.00, 8.00, 10.00, 16.00, 19.00, 22.00 Весткі.
7.15 "Экспертыза РТР".
7.30 "Масква—Мінск".
7.45 "Праваслаўны каляндар".
7.50 Сямейныя навіны.
8.15 Лёгкая атлетыка. Чэмпіянат свету. Перадача з Канады.
9.00 Мая сям'я.
10.30 Сатырычны кіначасопіс "Фіціль".
10.45 "Санта-Барбара".
16.30 Сам сабе рэжысёр.
17.00 Ірына Мураўёва, Алена Коранева і Івар Калныньш у серыяле "З новым шчасцем!-2. "Пацалунак на марозе".
18.00 "Канікулы з "Аншлагам".
19.30 Весткі—Масква.
19.50 Вячэрні сеанс. Усевалад Ларыёнаў і Аляксандр Збруеў у вострасюжэтным фільме "Кальцо з Амстэрдама".
21.35 Лёгкая атлетыка. Чэмпіянат свету. Перадача з Канады.
22.30 Весткі—Масква.
22.40 "Спорт за тыдзень".
23.40 Лёгкая атлетыка. Чэмпіянат свету. Перадача з Канады.
0.40 Прагноз надвор'я.

КУЛЬТУРА

7.05, 11.30, 13.30, 17.30, 19.30, 23.00 Навіны культуры.
7.20 Пасля навін...
7.40 "Фініст-Ясны Сокал" Маст. фільм.
8.55 "Пад засеню дружных муз". Антон Дэльвіг.
9.15 "Справа жыццёвая".
9.40 Замежнае дак. кіно. "Вітольд Лютаслаўскі".
10.40 "Віхор кветак".
11.40 Да 95-годдзя І. Лукінскага. "Чук і Гек". Маст. фільм.
12.25 "Машанька і мядзведзь". Мультфільм.
12.45 "Аляксандр Бабін. Руская правінцыя мовай сучаснага жывапісу".
13.45 "Ох, ужо гэтыя дзеткі!".
14.30 Хто мы? "Рэформы па-руску". **15.00** Навіны.
15.10 Кіно—дзецям. "Эн з маёнтка "Зялёныя дахі".
15.40 "Я к Вам лечу воспоминаньем..." Мультфільм.
16.15 Архітэктурная галерэя.
16.25 "Улада факта".
16.40 "Віхор кветак".
17.40 "З канцэртнай залы". Д. Шастаковіч. Канцэрт 1 для фартэпіяна з аркестрам.
18.05 Астравы. Марына Разбежкіна.
18.55 "Вячэрняя казка".
19.05 "Апошні пялёстак". Мультфільм.
19.50 "І агонь, і полымя".
20.45 Пасля навін...
21.05 Да 100-годдзя Барыса Чыркова. О. Іаселіяні "Пакуль арба не перакулілася". Спектакль Маскоўскага тэатра імя М. В. Гогаля. Рэжысёр Б. Галубоўскі.

НТБ

5.00, 6.00, 7.00 "Сёння раніцай".
5.15, 6.15, 7.15 Спорт, надвор'е.
5.20, 6.25, 7.20 Крымінал.
5.30, 6.35, 7.25 У запас.
5.40, 6.45, 7.40 Карданны вал.
5.45 Мультфільм.
7.50 Дог-шоу "Я і мой сабака".
8.25 "Адзін дзень". Праграма К. Набутава.
9.00, 11.00, 13.00, 15.00, 18.00, 21.00 Сёння.
9.25 Трагікамедыя "Арол і рэшка".
11.25 "Вечны кліч". Заключная серыя.
13.30 Стары тэлевізар.
14.40 Праграма на біс. "Лялькі". **15.35** Крымінал.
15.50 Баявік "Яе звалі Нікіта".
16.55 Вострасюжэтны фільм "Карункі". **18.35** Крымінал.
19.05 "Спяваючыя ў цярноўніку".
20.15 "Крымінальная Расія". "Браты па крыві". 2-я серыя.
21.50 "Палюбоўнік лэдзі Чатэрлей".
23.05 Крымінал.
23.25 Баявік "Салдаты ўдачы".

СТБ

Прафілактычныя работы да 14.20.
14.20 Інфармацыйная праграма "168 гадзін Мінска".
15.05 "Д'яблік".
15.30 "Кот па імені Ік". Мультфільм.
16.00 "Пітэр Пен". Мультфільм.
16.30 "Кароль Артур і рыцары без страху і папроку". Мультфільм.
17.00 "Чарцяня". Тэленавела.
18.00 Навіны СТБ.
18.15 "Віртуальны свет".
18.30 "Выпадковы сведка".
19.00 Інфармацыйна-аналітычная праграма "Тэма дня".
19.15 "Вечарніца".
19.30 "Амерыканскія прыгоды". **21.45** "Забойная сіла".
23.00 Навіны "СТБ—24 гадзіны".
23.30 Мінск на скрыжаванні стагоддзяў.
23.45 Футбольны кур'ер.
0.00 Забаўляльная праграма "Сінія старонкі".

АЎТОРАК, 14 ЖНІЎНЯ

БЕЛАРУСКАЕ ТЭЛЕБАЧАННЕ

Тэхнічная прафілактыка да 15.00.
15.00 (з сурдаперакладам), 18.00, 0.15 Навіны.
15.15 "Маленькія выдумкі". 1-я серыя.
15.20 "Мой любімы звер".
15.30 "Усе на арбіту!".
15.40 "Маленькія Эйнштэйны".
16.10 "Прыгоды швейцарскай сям'і Робінсанаў".
17.05 "Восеньскія яблыкі". Кароткаметражны маст. фільм.
18.25 Зона Ікс.
18.40 "Масква—Мінск".
19.05 У. Машкоў у маст. фільме "Два месяцы і тры сонцы".
20.40 Калыханка.
21.00 Панарама.
22.00 Крымінальная меладрама "Фара".
23.15 Спорт-кур'ер.
23.25 Футбол. Таварыскі матч маладзёжных зборных. Беларусь—Грэцыя. 2-гі тайм.

ГРТ

8.00, 11.00 (з сурдаперакладам), 17.00, 22.30 Навіны.
8.15 "Зямля кахання".
9.15 Чакай мяне.
10.10 Выратавальнікі. Экстраны выклік.
10.40 Вясёлыя гісторыі ў часопісе "Ералаш".
10.50 Бібліяманія.
15.00 "Вялікае мыццё".
16.00 "Сабачая справа".
17.20 Рускі экстрым.
17.50 "Зямля кахання".
18.45 "Зімняя вішня". 1-я серыя. **20.00** Час.
20.40 Сустрэнемся ў турэцкіх лазнях... Камедыя "Вялікая прагулка". 1-я серыя.
21.35 Прэм'ера. Фільм Паўла Шарамета "Апошні год імперыі". Частка 1-я.
22.45 Бурэ супраць Ягра. Хакей. Кубак "Спартака". Зборная зорак НХЛ-"Ягр-Цім".
0.10 Начны трылер "Ніжні ўзровень".

РАСІЯ

8.00, 10.00, 16.00, 19.00, 22.00 Весткі.
8.15 "Два раялі".
9.00 Адкрыццё 5-га Міжнароднага авіяцыйна-касмічнага салона "МАКС-2001". Трансляцыя з г. Жукоўскі.
10.30 Адкрыццё 5-га Міжнароднага авіяцыйна-касмічнага салона "МАКС-2001". Працяг трансляцыі з г. Жукоўскі.
16.30 Сам сабе рэжысёр.
17.00 "З новым шчасцем!-2. "Пацалунак на марозе".
18.00 "Каханне. ru".
19.30 Весткі—Масква.
19.50 "Ліквідатар". Маст. фільм.
21.40 5-ы Міжнародны авіяцыйна-касмічны салон "МАКС-2001". Дзённік.
22.30 Весткі—Масква.
22.40 "Газонакасільшчык-2".

КУЛЬТУРА

7.05, 11.30, 13.30, 17.30, 19.30, 23.00 Навіны культуры.
7.20 Пасля навін...
7.40, 21.30 "Гэтыя старыя любоўныя пісьмы". Маст. фільм. Частка 1-я.
8.45 "Кансіліум". Навукова-папулярная праграма на медыцынскія тэмы.
9.10 "Музыка жыцця". Ірына Архіпава.
9.35 Замежнае дак. кіно. "Эдуарда Чылыда".
10.35, 16.35 "Віхор кветак".
11.40 "Аднавокія валеты". Маст. фільм. Частка 1-я.
12.50 "Вандроўны рыцар".
13.45 "Ох, ужо гэтыя дзеткі!".
14.30 Хто мы? "Рэформы па-руску". **15.00** Навіны.
15.10 Кіно—дзецям. "Эн з маёнтка "Зялёныя дахі".
15.35 "Маленькі Мук". Мультфільм.
15.50 "Іванаўская горка". "Гульня ў бірулькі". Дак. фільм. **16.35** "Віхор кветак".
17.40 Звышнавука. "Сутычкі ў космасе".
18.05 Палацавыя тайны. "Асабняк Полаўцава".
18.30 "Цытаты з жыцця". Акадэмік Ігар Спаскі.
19.10 "Вячэрняя казка".
19.20 "Муха-Цакатуха". Мультфільм.
19.50 "І агонь, і полымя".
20.45 Пасля навін...
21.05 "Нікішкінскія вечары".
22.35 "Руксанда". Мультфільм для дарослых.

НТБ

5.00, 6.00, 7.00 "Сёння раніцай".
5.15, 6.15, 7.15 Спорт, надвор'е.
5.20, 6.25, 7.20 Крымінал.
5.30, 6.35, 7.25 У запас.
5.40, 6.45, 7.40 Карданны вал.
5.45 Мультфільм.
7.50 "Спяваючыя ў цярноўніку". **9.00,** 11.00, 13.00, 15.00, 18.00, 21.00 Сёння.
9.25, 21.50 "Палюбоўнік лэдзі Чатэрлей".
10.25 Крымінал. "Чыстасардэчнае прызнанне".
11.30 Маст. фільм "Джэк Васьмёркін — "Амерыканец".
13.30 Стары тэлевізар.
14.45 У запас.
15.35, 18.35, 23.05 Крымінал.
15.50 "Яе звалі Нікіта".
16.55 "Карункі".
19.05 "Спяваючыя ў цярноўніку".
20.10 Зусім сакрэтна. Інфармацыя да роздуму.
23.20 "Салдаты ўдачы".

СТБ

6.00 "Сімба-футбаліст". Мультфільм.
6.30 "Кот па імені Ік". Мультфільм.
7.00 "Пітэр Пен". Мультфільм.
7.30 "Кароль Артур і рыцары без страху і папроку". Мультфільм.
8.00 Навіны СНД.
8.15 "Аўтапанарама".
8.35 "Кінаафіша Мінска".
8.45 "Віртуальны свет".
9.00 Баявік "Амерыканскія прыгоды".
11.30 "Выпадковы сведка".
12.00, 18.00 Навіны СТБ.
12.15 "Скрыжаванне". Музычна-забаўляльная праграма.
12.45 Аўтарская праграма Эльдара Разанава "Беласнежка і сем гномаў".
13.50, 21.50 "Забойная сіла".
15.00 "Д'яблік". Мультфільм.
15.30 "Кот па імені Ік". Мультфільм. **16.00** "Пітэр Пен". Мультфільм.
16.30 "Кароль Артур і рыцары без страху і папроку". Мультфільм. **17.00** "Чарцяня".
18.15 "Віртуальны свет".
18.30 "Выпадковы сведка".
19.00 Інфармацыйна-аналітычная праграма "Тэма дня".
19.15 "Вечарніца".
19.30 Драма "Крык цішыні".
23.00 Навіны "СТБ—24 гадзіны". **23.30** "Аўтапанарама".
23.45 Рэтракамедыя "Радасць жыцця".

СЕРАДА, 15 ЖНІЎНЯ

БЕЛАРУСКАЕ ТЭЛЕБАЧАННЕ

6.30 Добрай раніцы, Беларусь!
7.00, 9.00, 11.00, 13.00, 15.00 (з сурдаперакладам), 18.00, 23.35 Навіны.
7.10 Добрай раніцы, Беларусь!
8.05, 17.05 "Марская паліцыя".
9.10, 15.40 "Маленькія Эйнштэйны". **9.35** Сутнасць. Духоўная праграма.
10.05 "Святочная зямля".
11.15, 22.15 "Чалавек мора".
12.00 "Па старонках "Залатога шлягера". Канцэрт.
13.10 "Эскадрон гусар лятучых". 1-я серыя.
14.30 Да Дня Незалежнасці Індыі. "Танец жыве заўсёды".
15.15 "Маленькія прыдумкі". 2-я серыя.
15.20 "Мой любімы звер".
15.30 "Усе на арбіту!".
16.10 "Прыгоды швейцарскай сям'і Робінсанаў".
18.20 Зона Ікс.
18.30 Саюзнае веча. Інфармацыйна-публіцыстычная праграма.
18.50 "Піраты".
20.40 Калыханка.
21.00 Панарама. Інфармацыйны канал.
21.50 Крокі насустрач.
23.00 Спорт-кур'ер.
23.10 Крымінальнае дасье.

ГРТ

8.00, 11.00 (з сурдаперакладам), 17.00, 22.30 Навіны.
8.15 "Зямля кахання".
9.05 "Зімняя вішня". 1-я серыя.
10.15 Пакуль усе дома.
10.50 Бібліяманія.
15.00 "Вялікае мыццё".
16.00 "Сабачая справа".
17.20 Чалавек і закон.
17.50 Футбол. Таварыскі матч. Зборная Расіі — зборная Грэцыі.
20.00 Час.
20.40 "Вялікая прагулка". 2-я серыя.
21.40 Прэм'ера. Фільм Паўла Шарамета "Апошні год імперыі". Частка 2-я.
22.45 "Мікаэл Тарывердзіеў. Імгненні".
23.40 Рычард Чэмберлен у трылеры "Ноч паляўнічага".

РАСІЯ

8.00, 10.00, 16.00, 19.00, 22.00 Весткі.
8.15 "Два раялі".
9.00 Мая сям'я.
10.30 Сатырычны кіначасопіс "Фіціль".
10.45 "Санта-Барбара".
16.30 Сам сабе рэжысёр.
17.00 "З новым шчасцем!-2. "Пацалунак на марозе".
18.00 "Каханне. ru".
19.30 Весткі—Масква.
19.50 Георгій Віцын у камедыі "Запасны ігрок".
21.30 5-ы Міжнародны авіяцыйна-касмічны салон "МАКС-2001". Дзённік.
22.30 Весткі—Масква.
22.40 Прэм'ера. Лаўрэат прэміі "Оскар" і Брытанскай Кінаакадэміі. Фільм Майка Лі "Мітусня".
1.30 Прагноз надвор'я.

КУЛЬТУРА

7.05, 11.30, 13.30, 17.30, 19.30, 23.00 Навіны культуры.
7.20 Пасля навін...
7.40, 21.30 "Гэтыя старыя любоўныя пісьмы". Маст. фільм. Частка 2-я.
8.45 "Егіпецкія дні і ночы".
9.05 "Музыка жыцця". Ірына Архіпава.
9.30 Звышнавука. "Сутычкі ў космасе".
9.55 Замежнае дак. кіно. "Макс Эрнст". Частка 1-я
10.40, 16.40 "Бліскучыя Азеракі".
11.40 "Аднавокія валеты". Маст. фільм. Частка 2-я.
12.50 "Фотаміг".
13.30 Навіны культуры.
13.45 "Ох, ужо гэтыя дзеткі!".
14.30 Хто мы? "Рэформы па-руску".
15.00 Навіны.
15.10 Кіно—дзецям. "Эн з маёнтка "Зялёныя дахі".
15.35 "38 папугаеў", "А раптам атрымаецца". Мультфільмы.
15.50 Ноу-хау.
16.05 Малыя музеі Санкт-Пецярбурга. Музей-сядзіба І. Я. Рэпіна "Пенаты".
16.30 Усе суры Карана.
17.00 "Сумны Зошчанка". Чытае У. Андрэеў.
18.05 "Lacrimoza". Дак. фільм.
18.30 Магія кіно.
18.45 Залаты п'едэстал. Тацяна Казанкіна.
19.10 "Вячэрняя казка".
19.20 "Апошнія чараўнікі". Мультфільм.
19.50 "І агонь, і полымя".
20.45 Пасля навін...
21.05 Обсерваторыя.
22.30 "Легенды перуанскіх індзейцаў". "Элегія". Мультфільмы для дарослых.

НТБ

5.00, 6.00, 7.00 "Сёння раніцай". Інфармацыйная праграма.
5.15, 6.15, 7.15 Спорт, надвор'е.
5.20, 6.25, 7.20 Крымінал.
5.30, 6.35, 7.25 У запас.
5.40, 6.45, 7.40 Карданны вал.
5.45 Мультфільм.
7.50 Камедыя "Антоша Рыбкін".
8.40 Мультфільм "Прыгоды барона Мюнхгаўзена".
9.00, 11.00, 13.00, 15.00, 18.00, 21.00 Сёння.
9.20 Маст. фільм "Трава і вада".
10.10 Вялікія бацькі.
10.35 "Асяроддзе". Экалагічная праграма.
11.25 Маст. фільм "Гульня фантазіі".
12.40 Мультфільм "Кентэрвільскі прывід".
13.25 Зусім сакрэтна. Інфармацыя да роздуму.
13.50 Стары тэлевізар.
14.45 У запас.
15.35, 18.35, 23.05 Крымінал.
15.50 "Яе звалі Нікіта".
16.55 "Карункі".
19.05 "Пяскі часу".
20.10 "Расліннае жыццё". Праграма Паўла Лабкова.
21.50 "Палюбоўнік лэдзі Чатэрлей".
23.20 "Салдаты ўдачы".

СТБ

6.00 "Сімба-футбаліст". Мультфільм.
6.30 "Кот па імені Ік". Мультфільм.
7.00 "Пітэр Пен". Мультфільм.
7.30 "Кароль Артур і рыцары без страху і папроку".
8.00 Навіны СНД.
8.15 Інфармацыйна-пазнавальная праграма "Еўропа сёння".
8.40 "Кінаафіша Мінска".
8.50 "Віртуальны свет".
9.00 Драма Жака Малатэрэ "Крык цішыні".
11.30 "Выпадковы сведка".
12.00, 18.00 Навіны СТБ.
12.15 "Дыскаверы" на СТБ.
12.45 Фільм-спавядзь Уладзіміра Малчанава "Запіскі з мёртвага дома".
14.00, 21.40 "Забойная сіла".
15.00 "Паўзучае войска".
15.30 "Кот па імені Ік".
16.00 "Пітэр Пен".
16.30 "Кароль Артур і рыцары без страху і папроку".
17.00 "Чарцяня".
18.15 "Віртуальны свет".
18.30 "Выпадковы сведка".
19.00 Інфармацыйна-аналітычная праграма "Тэма дня".
19.15 "Вечарніца".
19.30 Баявік "Гарачыя хлопцы". **23.00** Навіны "СТБ—24 гадзіны".
23.30 Мінск на скрыжаванні стагоддзяў.
23.45 Меладрама "Боскае стварэнне".

ЧАЦВЕР, 16 ЖНІЎНЯ

БЕЛАРУСКАЕ ТЭЛЕБАЧАННЕ

6.30 Добрай раніцы, Беларусь!
7.00, 9.00, 11.00, 13.00, 15.00 (з сурдаперакладам), 18.00, 0.40 Навіны.
7.10 Добрай раніцы, Беларусь!
8.05 "Марская паліцыя".
9.10 "Маленькія Эйнштэйны".
9.40 Мультыклуб.
10.05 "Святочная зямля". Дак. серыял.
11.15 "Чалавек мора". Серыял.
12.05 Вялікі сняданак.
12.35 25-ы кадр.
13.15 "Эскадрон гусар лятучых". Маст. фільм. 2-я серыя.
14.35 Сфера.
15.15 "Маленькія вынаходствы". 3-я серыя.
15.20 "Мой любімы звер". Дак. серыял.
15.30 "Усе на арбіту!"
15.40 "Маленькія Эйнштэйны".
16.05 "Прыгоды швейцарскай сям'і Робінсанаў".
17.05 "Марская паліцыя".
18.25 Зона Ікс.
18.40 "Грант". Стыпендыяты Спецыяльнага фонду Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь па падтрымцы таленавітай моладзі.
19.00 Дж. Чэн і Т. Лі ў баевіку "Гарадскія тарпеды".
20.40 Калыханка.
21.00 Панарама.
21.50 "Масква—Мінск".
22.15 "Чалавек мора".
23.00 Спорт-кур'ер.
23.10 Сад мары.
23.35 Каралеўскае паляванне.
24.00 Хакей. Міжнародны турнір. "Гомель" — "Металургс" (Латвія). 3-ці перыяд

ГРТ

8.00, 11.00 (з сурдаперакладам), 17.00, 22.30 Навіны.
8.15 Прыгодніцкі фільм "Далёка адсюль".
10.05 Чалавек і закон.
10.35 "Ералаш".
10.50 Бібліяманія.
15.00 "Вялікае мыццё".
16.00 Серыял "Сабачая справа". **17.25** Гумарыстычная праграма "Самі з вусамі".
17.55 "Зямля кахання". Серыял. **18.55** "Зімняя вішня". 2-я серыя. **20.00** Час.
20.40 Эрык Робертс у баевіку "16-ы аддзел".
21.35 Незалежнае расследаванне: 10 гадоў ГКЧП.
22.45 Баявік "Прага смерці-4. Пакаранне".
0.30 Рэальная музыка.

РАСІЯ

8.00, 10.00, 16.00, 19.00, 22.00 Весткі. **8.15** "Два раялі".
9.00 Мая сям'я.
10.30 "Фіціль".
10.45 "Санта-Барбара".
16.30 Сам сабе рэжысёр.
17.00 Серыял "З новым шчасцем!-2. "Пацалунак на марозе".
18.00 Серыял "Каханне. ru".
19.30 Весткі—Масква.
19.50 Вострасюжэтны фільм "Інферна".
21.35 5-ы Міжнародны авіяцыйна-касмічны салон "Макс-2001". Дзённік.
22.30 Весткі—Масква.
22.40 Апошні сеанс. "Экстрасенс".
0.25 Гарачая дзесятка.
1.20 Прагноз надвор'я.

КУЛЬТУРА

7.00 Праграма перадач.
7.05, 11.30, 13.30, 17.30, 19.30, 23.00 Навіны культуры.
7.20 Пасля навін...
7.40 "Глінка". Маст. фільм. 1-я серыя.
8.45 "Цягнік на трэцім пуці". Дон Амінада.
9.15 "Музыка жыцця". Ірына Архіпава.
9.40 Замежнае дак. кіно. "Макс Эрнст". Частка 2-я.
10.40, 16.40 "Цудоўныя Азеракі". Тэлесерыял.
11.40 "Лара. Мае гады з Барысам Пастэрнакам". Дак. фільм.
13.05 М. Рымскі-Корсакаў "Запэцканае капрычыо".
13.45 "Ох, ужо гэтыя дзеткі!". Мультфільм.
14.30 Хто мы? "Рэформы па-руску".
15.00 Навіны.
15.10 Кіно — дзецям. "Эн з маёнтка "Зялёныя дахі".
15.45 "Гомапарадоксум". Дак. фільм.
17.40 У свеце танца. "Тэатр танца Гарлема".
18.40 XX стагоддзе. Выбранае. "Пра Чэхава". Паводле успамінаў І. Буніна.
19.05 "Вячэрняя казка".
19.10 "Прыгоды барона Мюнхгаўзена". Мультфільм.
19.50 "І агонь, і полымя". Тэлесерыял.
20.45 Пасля навін...
21.05 "Джазафрэнія".
21.35 "Барбара". Маст. фільм. Частка 1-я.
23.20 Праграма перадач.

НТБ

5.00, 6.00, 7.00 "Сёння раніцай".
5.15, 6.15, 7.15 Спорт, надвор'е.
5.20, 6.25, 7.20 Крымінал.
5.30, 6.35, 7.25 У запас.
5.40, 6.45, 7.40 Карданны вал.
5.45 Мультфільм.
7.50 "Спяваючыя ў цярноўніку". Заключная серыя.
9.00, 11.00, 13.00, 15.00, 18.00, 21.00 Сёння.
9.25 Серыял "Каханак лэдзі Чатэрлей".
10.25 Кватэрнае пытанне.
11.30 Серыял "Джэк Васьмёркін — "Амерыканец".
13.30 Стары тэлевізар.
14.45 У запас.
15.35, 18.35, 23.05 Крымінал.
15.50 "Яе звалі Нікіта".
16.55 Серыял "Карункі" (ЗША). **19.05** Гадзіна серыялу "Пяскі часу".
20.15 Вочная стаўка.
21.50 "Каханак лэдзі Чатэрлей". Заключная серыя.
23.20 Баявік "Салдаты ўдачы".

СТБ

6.00 "Сімба-футбаліст". Мультфільм.
6.30 "Кот па імені Ік". Мультфільм.
7.00 "Пітэр Пэн". Мультфільм.
7.30 "Кароль Артур і рыцары без страху і папроку". Мультфільм. **8.00** Навіны СНД.
8.15 "Аўтапанарама".
8.40 "Кінаафіша Мінска".
8.50 "Віртуальны свет".
9.00 Баявік "Гарачыя хлопцы".
11.10 "1/52" Спартыўны агляд.
11.30 "Выпадковы сведка".
12.00 Навіны СТБ.
12.15 "Радыё-кропка".
12.45 "Клуб "Белы папугай".
13.50, 21.50 "Забойная сіла". Тэлесерыял.
15.00 "Паўзучае войска". Мультфільм.
15.30 "Кот па імені Ік". Мультфільм. **16.00** "Пітэр Пэн". Мультфільм.
16.30 "Кароль Артур і рыцары без страху і папроку". Мультфільм.
17.00 Чарцяня. Тэленавела.
18.00 Навіны СТБ.
18.15 "Віртуальны свет.
18.25 "Экзотыка".
18.40 "Аўтапанарама".
19.00 Інфармацыйна-аналітычная праграма "Тэма дня".
19.15 "Вечарніца".
19.30 Маст. фільм "Неба ў алмазах".
23.00 Навіны "СТБ—24 гадзіны".
23.30 Мінск на скрыжаванні стагоддзяў.
23.45 Меладрама "Пакой епіскапа".

ПЯТНІЦА, 17 ЖНІЎНЯ

БЕЛАРУСКАЕ ТЭЛЕБАЧАННЕ

6.30 Добрай раніцы, Беларусь!
7.00, 9.00, 11.00, 13.00, 15.00 (з сурдаперакладам), 18.00, 0.00 Навіны.
7.10 Добрай раніцы, Беларусь!
8.05 "Марская паліцыя". Серыял.
9.10 "Маленькія Эйнштэйны". Серыял для дзяцей.
9.35 Час мясцовы. Рэпартаж з правінцыі.
10.05 "Святочная зямля".
11.15 "Чалавек мора". Серыял.
12.00 "Славянскі базар у Віцебску-2001". Выбранае.
13.15 Л. Федасеева і В. Шукшын у лірычнай камедыі "Печкі-лавачкі". **15.15** "Маленькія вынаходствы".
15.20 "Мой любімы звер".
15.30 "Усе на арбіту!".
15.40 "Маленькія Эйнштэйны". **16.10** "Прыгоды швейцарскай сям'і Робінсанаў".
17.05 "Марская паліцыя".
18.25 Зона Ікс.
18.35 Формула стварэння "Лядовыя палацы".
19.05 Х. Дуноўска і Г. Шкуратаў у драме "Франка".
20.40 Калыханка.
21.00 Панарама.
22.00 "Чалавек мора".
22.45 Спорт-кур'ер.
22.50 "Сустрэча ў Траецкім" з Аляксандрам Дамарацкім.
23.20 Хакей. Міжнародны турнір. "Гомель" — "Стачнявец Алівія" (Польшча). 3-ці перыяд.
0.15 Трылер "Мёртвая зона".

ГРТ

8.00, 11.00 (з сурдаперакладам), 17.00, 22.50 Навіны.
8.15 "Зямля кахання".
9.15 "Зімняя вішня". 2-я серыя.
10.15 "Самі з вусамі".
10.45 "Ералаш".
10.50 Бібліяманія.
15.50 "Ералаш".
16.00 "Сабачая справа".
17.20 Дак. дэтэктыў "Прывіды манетнага двара".
17.50 "Зямля кахання".
18.50 Поле цудаў.
20.00 Час.
20.40 Глядзі ў абодва ў камедыйным баявіку "Засада".
23.10 Начная кіназала "Слёзы пад дажджом".

РАСІЯ

8.00, 10.00, 16.00, 19.00 Весткі.
8.15 "Два раялі".
9.00 Мая сям'я.
10.30 "Фіціль".
10.45 "Санта-Барбара".
16.30 Сам сабе рэжысёр.
17.00 Серыял "З новым шчасцем!-2. "Пацалунак на марозе".
18.00 Серыял "Каханне. ru".
19.30 Весткі—Масква.
19.50 Фільм — катастрофа "Нябесны агонь".
21.50 Камедыя "Жаніх з Маямі".
23.50 Міжнародны авіяцыйна-касмічны салон "МАКС-2001". Дзённік.
0.00 Прагноз надвор'я.

КУЛЬТУРА

7.00 Праграма перадач.
7.05, 11.30, 13.30, 17.30, 19.30, 23.00 Навіны культуры.
7.20 Пасля навін...
7.40 "Глінка". Маст. фільм. 2-я серыя.
8.30 "Нядзеля ў правінцыі". Алупка.
9.20 "Музыка жыцця". Ірына Архіпава.
9.50 Замежнае дак. кіно "Хэмфры Богарт".
10.40, 16.40 "Цудоўныя Азеракі". Тэлесерыял.
11.40 "М. С. Эйзенштэйн у Алма-Аце". Дак. фільм.
12.50 Ф. Шапен "Чатыры балады".
13.45 "Ох, ужо гэтыя дзеткі!"
14.05 Хто мы? "Рэформы па-руску".
15.00 Навіны.
15.10 Кіно — дзецям. "Эн з маёнтка "Зялёныя дахі". Тэлесерыял.
15.35 "Сеча пры Кержанцы". Мультфільм.
15.50 "Век рускага музея".
16.15 "Сенсацыя! Сенсацыя? Сенсацыя..."
17.40 Невядомыя войны "Аперацыя Каўказ".
18.30 У вашым доме Уладзімір Маторын.
19.10 "Вячэрняя казка".
19.20 "Казка пра ляноту". Мультфільм.
19.50 "І агонь, і полымя". Тэлесерыял. **20.40** Пасля навін...
21.00 "Смеханастальгія".
21.30 "Барбара". Маст. фільм. Частка 2-я.
23.20 Праграма перадач.

НТБ

5.00, 6.00, 7.00 "Сёння раніцай".
5.15, 6.15, 7.15 Спорт, надвор'е.
5.20, 6.25, 7.20, 18.30 Крымінал.
5.30, 6.35, 7.25 У запас.
5.40, 6.45, 7.40 Карданны вал.
5.45 Мультфільм.
7.50 Серыял "Каханак лэдзі Чатэрлей".
9.00, 11.00, 13.00, 15.00, 18.00, 21.00 Сёння.
9.25 "Каханак лэдзі Чатэрлей". Заключная серыя.
10.25 Падарожжы натураліста.
11.30 Серыял "Джэк Васьмёркін — амерыканец". Заключная серыя.
13.30 Стары тэлевізар.
14.45 У запас.
15.30 "Вуліца Сезам".
15.55 Баявік "Яе звалі Нікіта".
16.55 Серыял "Карункі" (ЗША). **18.55** "Пяскі часу".
21.50 "Жаночы погляд" Аксаны Пушкінай.
22.30 Вострасюжэтны фільм "Небяспечнае жаданне" (ЗША).

СТБ

6.00 "Сімба-футбаліст. Мультфільм.
6.30 "Кот па імені Ік". Мультфільм.
7.00 "Пітэр Пэн". Мультфільм.
7.30 "Кароль Артур і рыцары без страху і папроку". Мультфільм.
8.00 Навіны СНД.
8.15 "Дыскаверы" на СТБ.
8.40 "Кінаафіша Мінска".
8.50 "Віртуальны свет".
9.00 Маст. фільм "Неба ў алмазах".
11.30 "Выпадковы сведка".
12.00 Навіны.
12.15 Інфармацыйна-пазнавальная праграма "Еўропа сёння".
12.45 Праграма "Тэлевізійнае знаёмства".
13.50, 21.40 "Забойная сіла".
15.00 "Паўзучае войска". Мультфільм.
15.30 "Кот па імені Ік". Мультфільм. **16.00** "Пітэр Пэн". Мультфільм.
16.30 "Кароль Артур і рыцары без страху і папроку". Мультфільм.
17.00 "Чарцяня". Тэленавела.
18.00 Навіны СТБ.
18.15 "Віртуальны свет".
18.30 "Выпадковы сведка".
19.00 "Тэма дня".
19.15 "Вечарніца".
19.30 Баявік "Бягучая мішэнь".
23.00 Навіны "СТБ—24 гадзіны". **23.30** Мінск на скрыжаванні стагоддзяў.
23.45 Меладрама "Каханак".

СУБОТА, 18 ЖНІЎНЯ

БЕЛАРУСКАЕ ТЭЛЕБАЧАННЕ

7.00, 9.00, 15.00, 19.00 Навіны.
7.10 Існасць. Духоўная праграма. **7.35** Дак. фільм цыкла "Эўрыка! Я памыляўся!"
8.30 Здароўе.
9.10 "Маўглі". Мультфільм.
9.30 Прэм'ер-парад.
10.00 "Усё нармальна, мама!"
10.35 Сад мары. Перадача для дачнікаў. **11.00** Мультыклуб.
11.30 "Магчыма, яны звар'яцелі". **12.00** "Ваша лато".
12.40 Каралеўскае паляванне.
13.05 Чароўная шкатулка "Саюзмультфільма". "Янтарны замак". **13.25** "25 градусаў на Поўдзень".
14.15 Тэрыторыя закона.
14.30 Сталіца. Інфармацыйна-аналітычная праграма.
15.15 Маст. фільм "Чорная вуаль".
17.00 "Шчырасць". Творчы вечар заслужанай артысткі РБ Тамары Раеўскай.
18.25 З дакладных крыніц.
19.25 Дэтэктыў "Справа "Стракатых" ("Масфільм").
21.00 Панарама.
21.50 Спорт-кур'ер.
22.00 Тайныя спружыны палітыкі. **22.25** Трылер "Рызыкуючы жыццём".
23.55 Футбол. Чэмпіянат Беларусі. БАТЭ (Барысаў) — "Нафтан" (Наваполацк). 2-гі тайм.
0.45 Відзьма-нявідзьма.

ГРТ

6.00, 9.00 (з сурдаперакладам), 14 (з сурдаперакладам), 17.00 Навіны. **6.15** "Пяшчотны яд".
7.10 "Маўглі: Выкраданне".
7.30 Слова пастыра. Мітрапаліт Кірыл.
7.45 Поле цудаў.
8.50 Бібліяманія.
9.10 Смак.
9.30 Смехапанарама Яўгена Петрасяна.
10.05 У свеце жывёл.
10.45 Здароўе.
11.25 "З лёгкім парам!" у гасцях у Міхаіла Еўдакімава.
11.55 Гісторыя аднаго шэдэўра. Рускі музей.
12.15 Фільм Мікалая Губенкі "Падранкі".
14.10 Серыял "Дзяўчаты з характарам".
15.10 Дысней-клуб: "Усё пра Мікі Мауса".
15.35 Верныя сябры.
17.20 "Галівуд — фабрыка мараў". Спецрэпартаж.
17.40 Вострасюжэтны фільм "Чорны квадрат".
20.00 Час.
20.40 "У пошуках прыгод".
22.30 Фільм "Дабрадзей".

РАСІЯ

5.45 "Дыялогі пра рыбалку".
6.10 "Тарзан. Гісторыя прыгод".
7.00 "Тата, мама, я — спартыўная сям'я".
7.45 "Тэлепузікі".
8.10 "Залаты ключ".
8.30 Вострасюжэтны фільм-казка "Залаты ключык". 1939 г.
9.50 Добрай раніцы, краіна!
10.40 "Сто да аднаго". Тэлегульня.
11.25 Сам сабе рэжысёр.
12.00 Прыгодніцкі маст. фільм "Згублены свет. Вязень".
13.00, 19.00 Весткі.
13.20 Да юбілею Мікалая Губенкі. "З жыцця адпачываючых". 1980 г. **14.50** "Огі і тараканы". Мультсерыял.
15.00 Валерый Лявонцьеў у канцэртнай праграме "Безыменная планета".
17.00 Мая сям'я.
17.55 "Аншлаг".
19.35 Баявік "Крымінальны аддзел". 1997 г.
21.10 Вострасюжэтны фільм "Жонка астранаўта" (ЗША). 1999 г.
23.20 Чэмпіянат свету па аўтагонках у класе "Формула-1". Гран-пры Венгрыі.

КУЛЬТУРА

9.00 Праграма перадач.
9.05 "Бусляня". Тэлечасопіс для дзяцей.
9.30 "Мой цырк".
10.00 "Вандроўны музыканта".
10.20 "Прыйшоў салдат з фронту". Маст. фільм.
11.45 "Маўглі" Мультфільм.
12.25 Замежнае дак. кіно "Крыстафер Хогвуд аб Гайдне".
13.30, 21.00 Навіны культуры.
13.45 "Трыццаць тры". Маст. фільм.
15.00 Парыжскі часопіс. Зінаіда Серабракова.
15.25 Фільмы пра жывёл.
16.20 "Пра Пятрушку". Мультфільм.
16.35 "Тэатр і яго двайнік".
17.30 Сферы. Міжнародны агляд. **18.05** Вадзім Вернік у праграме "Хто там...".
18.30 "Вячэрняя казка".
18.40 "Легенды Дзікай Поўначы". Маст. фільм.
20.15 Кінапанарама.
21.20 "Асабістыя ўспаміны аб вялікім жыцці".
21.25 "Блеф-клуб".
22.05 "Нядзеля ў горадзе". Маст. фільм.

НТБ

6.55 Анонс дня.
7.00, 9.00, 11.00, 15.00, 18.00 Сёння. **7.20** "Новыя прыгоды Супермэна" (ЗША).
8.20 "Палундра". Сямейная гульня.
9.15 Крымінал. "Шчырае прызнанне".
9.45 "Расліннае жыццё". Праграма Паўла Лабкова.
10.20 Кватэрнае пытанне.
11.20 "Пра беднага гусара закіньце слова". 1-я і 2-я серыі.
14.20 Крымінальная Расія "Браты па крыві". 2-я серыя.
15.13 Дог-шоу "Я і мой сабака".
16.15 Служба выратавання.
16.55 Вострасюжэтны фільм "Ілюзія забойства".
18.40 Баявік "Вогненны дождж".
21.15 Камедыя "Рускі бізнес".
22.50 Трылер "Смерць сярод айсбергаў".

СТБ

7.00 Музычны канал.
7.30 "Сімпсаны". Мультфільм.
8.00 "Неверагодны Халк". Мультфільм.
8.30 "Аўтапанарама".
9.00 Баявік "Бягучая мішэнь".
11.10 "Хто я..."
11.30 "Экзотыка".
11.45 "Кіно пра кіно": "Хічкок, Селзнік і канец Галівуда". Дак. фільм. 1-я.
12.45 "Скрыжаванне". Музычна-забаўляльная праграма.
13.25 Маст. фільм "Зямля Саннікава".
15.30 "Добры дзень, доктар".
15.45 "Аўтапанарама".
16.00 "Неверагодны Халк". Мультфільм.
16.30 "Хіткліф". Мультфільм.
17.00 "Яе звалі Нікіта".
18.00 "Гадзіна пік".
19.00 Камедыя "Шарло" ў Іспаніі.
21.10 Баявік "Прыбыццё".
23.45 Начны музычны канал.
0.15 Забаўляльная праграма "Сінія старонкі".

НЯДЗЕЛЯ, 19 ЖНІЎНЯ

БЕЛАРУСКАЕ ТЭЛЕБАЧАННЕ

7.00 Дэтэктыў "Справа "Стракатых".
8.35 "Аграсвет".
9.00, 15.00 Навіны.
9.10 Слова Мітрапаліта Філарэта на свята Праабражэння Гасподня.
9.25 "Маўглі". Мультфільм.
9.45 "Адысея каманды Кухто".
10.20 Усё нармальна, мама!
10.55 Вялікі сняданак.
11.25 "Славянскі базар у Віцебску-2001". **12.25** Арсенал.
12.55 "Магчыма, яны звар'яцелі". **13.25** "25 градусаў на Поўдзень".
14.20 "І іншыя афіцыйныя асобы". **14.30** "Час мясцовы".
15.15 "Сустрэча ў Траецкім" з Аляксандрам Дамарацкім.
15.45 Крымінальнае дасье.
16.15 Маст. фільм "Кароль ігракоў".
19.05 Планета "АРТ".
19.40 Тэлебарометр.
20.00 Рэзананс.
20.50 Спорт-кур'ер.
21.05 Драма "Пад пяском".
22.40 Тыдзень высокай моды ў праграме "Новая калекцыя".

ГРТ

6.00, 9.00 (з сурдаперакладам), 14.00 (з сурдаперакладам), 17.00 Навіны.
6.10 "Пяшчотны яд".
7.05 Армейскі магазін.
7.35 Дысней-клуб: "Русалачка".
8.00 "Ералаш".
8.15 Камедыйны серыял "Паскораная дапамога".
8.50 Бібліяманія.
9.10 "Бесталковыя нататкі" з Д. Крыловым.
9.30 Пакуль усе дома.
10.05 Клуб падарожнікаў.
10.45 Ранішняя пошта.
11.15 Выратавальнікі. Экстраны выклік.
11.45 Гумарыстычная праграма "Самі з вусамі".
12.15 Фільм "Аты-баты, ішлі салдаты..."
14.10 "Дзяўчаты з характарам".
15.10 Дысней-клуб: "Чорны плашч".
15.35 "Разумніцы і разумнікі".
16.05 Жывая прырода. "Праўда аб кракадзілах".
17.20 Прэм'ера. "Лебядзінае возера" па заказу ДКЧП".
17.45 КВЗ.
19.50 Патрык Суэйзі ў баявіку "Чорны сабака".
21.30 Часы. **22.50** Хакей. Кубак "Спартака".

РАСІЯ

5.40 Фільм "Друг мой, Колька!" 1961 г.
7.05 "Тата, мама, я — спартыўная сям'я".
7.50 Рускае лато.
8.40 Усерасійская латарэя "ТБ Бінга шоу".
9.20 Добрай раніцы, краіна!
9.55 "Аншлаг"
10.55 "Гарадок".
11.25 "Вялікае пытанне".
12.15 "И дольше века...". Дакументальна-публіцыстычная праграма.
13.00, 19.00 Весткі.
13.20 Дыялогі пра жывёл.
14.05 "Вакол свету".
14.50 Чэмпіянат свету па аўтагонках у класе "Формула-1".
17.15 "Марасейка, 12. Фільм 3-ці. "Мокрая справа".
19.35 Прэм'ера дак. фільма.
20.25 Камедыя "Шчаслівы выпадак".
22.30 Вострасюжэтны фільм "Збіральнік касцей". 1998 г.
0.25 5-ы Міжнародны авіяцыйна-касмічны салон "МАКС-2001". Дзённік.
0.55 Прагноз надвор'я.

КУЛЬТУРА

9.00 Праграма перадач.
9.05 "Раз, два — гора не бяда". Маст. фільм.
10.30 "Расійскі кур'ер". Асташкаў.
10.55 Машыны часу.
11.25 "Бабуліны рэцэпты".
11.40 "Маўглі" Мультфільм.
12.40 "Што такое тэорыя адноснасці?" "Хто за сцяной?" Дак. фільмы.
13.30, 21.00 Навіны культуры.
13.45 "Самая прыгожая". Маст. фільм.
15.35 Ток-шоу "Наўздагад".
16.00 "Што рабіць?" Праграма В. Трацякова.
16.50 Тэлеверсія балета "Браты Карамазавы".
17.45 "Легенды Дзікай Поўначы". Маст. фільм. Фільм 4-ы. "Паляўнічыя на ваўкоў, шукальнікі золата".
19.20 Вячэрняя казка".
19.25 "Канікулы Баніфацыя". Мультфільм.
19.50 "Яго завуць Анхель..."
20.30 Рамантыка рамана. Клаўдзія Шульжэнка.
21.20 Асабістыя ўспаміны аб вялікім жыцці.
21.25 "Мона Ліза". Маст. фільм.
23.05 "Фантазёры з вёскі Угоры". Мультфільм.
23.20 Праграма перадач.

НТБ

6.55 Анонс дня.
7.00, 9.00, 11.00, 15.00, 18.00 Сёння. **7.20** "Новыя прыгоды Супермэна".
8.20 "Жаночы погляд" Аксаны Пушкінай.
9.20 Маст. фільм "Тарзан і згублены горад".
11.25 Прафесія — рэпарцёр. Міхаіл Крыкуненка. "Рускі мядзведзь".
11.50 Маст. фільм "Інспектар крымінальнага вышуку".
13.40 Надоечы-91.
15.30 Падарожжы натураліста.
16.10 Вялікія бацькі.
16.50 Маст. фільм Антона Грышына "Дзеці вялікага жніўня".
18.40 Праграма на біс. "Лялькі". **19.05** Дэтэктыў "Хто ёсць хто". **21.15** Дэтэктыў "Фатальны інстынкт".
23.05 Баявік "Час забойцы".
0.55 Праграма перадач на заўтра.

СТБ

7.00 Музычны канал.
7.30 "Сімпсаны". Мультфільм.
8.00 Гадзіна пік".
9.00 Камедыя "Шарло" ў Іспаніі". **11.00** Мінск на скрыжаванні стагоддзяў.
11.30 "Добры дзень, доктар".
11.45 "Кіно аб кіно".
12.45 "Радыё-кропка". Музычна-забаўляльная праграма.
13.20 Рэтра-камедыя "Не можа быць!".
15.30 "Кірава, 17".
15.45 "Кінаафіша".
16.00 "Неверагодны Халк". Мультфільм.
16.30 "Хіткліф". Мультфільм.
17.00 "Сакрэтныя матэрыялы". Тэлесерыял.
18.00 Інфармацыйная праграма "168 гадзін Мінска".
19.00 Камедыя "Хросны бацька з Ганконга".
21.25 Трылер "Факультэт".
23.45 Начны музычны канал.
0.20 "Стрэмны гарадок Саўз Парк". Мультфільм.

Галоўны рэдактар Аляксандр ГАЙДУК

ЗАСНАВАЛЬНІК — МІНІСТЭРСТВА АДУКАЦЫІ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ
Рэгістрацыйны нумар 370.
ДЗЯРЖАЎНАЕ ПРАДПРЫЕМСТВА "ДОМ ПРЭСЫ". 22 0013, МІНСК, вул. Б.ХМЯЛЬНІЦКАГА, 10-а

НАШ АДРАС:
220034, МІНСК, ВУЛІЦА ЗАХАРАВА, 42.
Тэлефоны: прыёмнай рэдакцыі — 36-91-42; намесніка галоўнага рэдактара — 36-40-63; бухгалтэрыі — 36-53-22; рэкламы — 36-40-63; аддзелаў: школ і адукацыйных інавацый — 36-43-62; праблем выхавання, навукі — 36-43-71, 36-90-63; інфармацыі — 36-41-55; ВНУ і тэхнікумаў — 36-44-25; прафтэхадукацыі, пісьмаў і сацыяльных праблем — 36-44-25; культуры — 36-41-55.

Аўтары допісаў у рэдакцыю паведамляюць свае прозвішча, поўнасцю імя і імя па бацьку, пашпартныя звесткі (нумар пашпарта, дату выдачы, кім выдадзены пашпарт), асноўнае месца работы, зваротны адрас, нясуць адказнасць за дакладнасць фактаў і іншай інфармацыі.

Пісьмы, рукапісы, фотаздымкі і малюнкі не рэцэнзуюцца і не вяртаюцца.

Аб'явы могуць друкавацца не толькі на дзяржаўнай, але і на замежных мовах.

Меркаванне аўтараў публікацый не абавязкова адлюстроўвае пункт гледжання рэдакцыі.

Адказны дзяжурны Святлана МІЦКЕВІЧ.

Рэспубліканскае унітарнае прадпрыемства друкарня выдавецтва "Беларускі Дом друку", 220041, Мінск, праспект Ф.Скарыны, 79.
Аб'ём — два друкаваныя аркушы. Спосаб друку — афсетны. Фармат А2. Індэкс 63867.
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 Замова №4536
П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Падпісана да друку 10.8.2001 г. у 18.10
Наклад 30.000 паасобнікаў.